

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1970'Lİ YILLARDA ÂŞİK ŞİİRİNDE POLİTİK SÖYLEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sinan AKKUŞ

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem KAYA

HAZİRAN 2017

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1970'Lİ YILLARDA ÂŞİK ŞİİRİNDE POLİTİK SÖYLEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan AKKUŞ

1410061010

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem KAYA

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Mehmet AÇA

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ

HAZİRAN 2017

ÖN SÖZ

Halk kültürünün eğlendirme ve eğitime işlevi âşık edebiyatında türkülerle, hikâye anlatımıyla karşımıza çıkmaktadır. Türk milletinin kültürünün, yaşayışının en iyi âşıkların dilinden yansıtıldığını görmekteyiz. Âşık edebiyatının kökleri 12. ve 13. yüzyıla dayansa da, asıl olarak 16. yüzyılda kendini göstermiştir. 20. yüzyıla kadar pek çok türde birçok âşığın ürünleriyle kendini gösteren âşık edebiyatı, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılda icra mekânlarını kaybetmesiyle bir çöküşe girmiştir.

Özellikle 20. yüzyılda âşıklık geleneğinin etkisini yitirmesinin en önemli sebebi olarak, çağın düşünce dünyasına ayak uyduramayışı gösterilmiştir. Türkiye'deki modernleşme çabalarına yeterince uyum gösteremeyen gelenekselci, ahlakçı bir söylem âşık edebiyatında etkisini sürdürmüştür.

1960'lı yıllarda başlayıp özellikle 1970'li yıllarda güçlenen politik söylem âşık şiirine de yansımıştır. Âşıklar, kendilerini toplumun savunucusu konumunda görmüşlerdir. Ülke yönetiminde gördükleri sorunları, kendi görüşleri doğrultusunda değerlendirmişlerdir. Biz bu çalışmada çağa ayak uyduramadığı söylenen âşıkların aslında kendi sanat kudretleri çerçevesinde siyasî düşünceden ve olaylardan uzak kalmadıklarını ortaya koymaya çalıştık.

Tezin ilk bölümünde âşıklık geleneğinin, âşık edebiyatı içerisinde gelişen protesto şiirinin tarihçesini ve 1970'li yıllarda Türkiye'nin politik atmosferini vermeye çalıştık. Tezin ana bölümü de, siyasî söylemin âşık şiirine yansımaları üzerine kurulmuştur.

1970'li yıllar, hem Türk siyasî hayatında hem de Türk edebiyatında politik söylemin yükseldiği bir dönemdir. Âşıklar da içerisinde buldukları politik atmosfere uygun birtakım konuları işlemişlerdir. Bu tezde, âşıkların işledikleri konular dokuz başlık altında ele alınmıştır. Her başlık altında sağ ve sol siyasî düşünceye mensup âşıkların şiirlerinden örnekler verilerek, düşünceleri yorumlanmıştır. Her bölümün sonunda bazı çıkarımlar yapıp, âşıkların ortaya koyduğu düşünceleri özetlemeye çalıştık.

20. yüzyılda âşıklık geleneği için öne sürülen eleştirilerden birisi âşıkların çağın gerisinde kalmaları, politik bilinçten yoksun olmaları, dünyada gelişen olayları sadece ahlakî çerçeveden değerlendirmeleridir. Biz bu çalışmada, aslında pek çok âşığın ideolojik kamplara bağlı kalarak, âşıklık geleneğinden uzaklaştığını ve içerik değişikliğine gittiğini göstermeye çalıştık.

Sonuç bölümünde de, modern çağın düşüncesine ayak uyduramadığı için popülaritesini yitiren âşıklık geleneğinin, aslında yükselen politik dalgaya karşı duyarsız kalmadığının üzerinde durduk. Âşıkların bu yıllarda sadece ahlakçı bir söylemle sınırlı kalmadığını, son derece sivri denebilecek politik bir söylem geliştirdiklerini tespit ettik.

Çalışmamızı son derece özverili bir biçimde titizlikle inceleyen, pozitif tutumu ve yapıcı eleştirileriyle fikirlerimin olgunlaşmasını sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Muharrem Kaya'ya, ortaya koydukları fikirlerle beni daima düşünmeye ve sorgulamaya sevk eden hocalarıma ve dostlarıma, son olarak üzerimde maddî-manevî sonsuz emeği bulunan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Sinan AKKUŞ / İstanbul 2017

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	i
İçindekiler.....	iii
Kısaltmalar.....	iv
Özet.....	v
1. Giriş.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	3
1.2. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Âşık Edebiyatının Ana Hatları.....	5
3. Politika ve Âşık Edebiyatı.....	19
3.1. İdeoloji, Sağ-Sol Kavramları ve Protesto Şiirinin Tarihsel Seyri.....	19
3.2. 1970’li Yıllarda Siyasî Atmosfer ve Âşık Şiirinin Durumu.....	34
4. Siyasî Söylemin Âşık Şiirine Yansımaları.....	49
4.1. Düzene, Eşitsizliklere ve Adaletsizliklere Karşı Şiirler.....	49
4.2. Toplumsal Mücadeleye Çağrı Yapan Şiirler.....	79
4.3. Birlik-Berberlik ve Barışa Dair Şiirler.....	98
4.4. Sağ-Sol Çatışması İçerisinde Yaşanan Mücadeleleri ve Eylemci Gençleri Konu Edinen Şiirler.....	123
4.5. Antiemperyalist Çizgide Ele Alınan Şiirler.....	136
4.6. Sürdürülen Siyaseti ve Dönemin Politikacılarını Hedef Alan Şiirler...	156
4.7. Liderler Çevresinde Gelişen Şiirler.....	183
4.8. Kıbrıs Harekâtı’nı Konu Edinen Şiirler.....	199
4.9. İdeolojik Doğrultuda Ele Alınan Propaganda Şiirleri.....	218
5. Sonuç.....	239
Kaynakça.....	242

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

t.y : Basım tarihi yok

y.y : Basım yeri yok

Enstitüsü	:	Sosyal Bilimler
Dalı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Muharrem KAYA
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – Haziran 2017

ÖZET

Toplumun birçok kesimi doğrudan ya da dolaylı olarak ülkede yaşanan siyasî atmosfere ayak uydurmaya çalışmaktadır. Âşık şiirinin temsilcileri içinden, politik olaylar karşısında tepkisiz kalan isimler olsa da, toplum için kaygıları bulunan ve bu doğrultuda ülkenin siyasetini takip ederek politik söylemler üreten âşıklar olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın konusunu, toplumun problemlerini önceleyen ve bu amaçla siyasî bir tavır alan âşıkların şiirleri oluşturmaktadır.

Çalışmada ilk olarak, âşıkların siyasî içerikli şiirleri toplanmış ve âşıkların bu şiirleri oluştururken hangi doğrultuda hareket ettikleri ve neyi amaçladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Şiirler, 1970’li yıllarda Türkiye’de yaşanan siyasî olaylar göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, âşıkların en çok üzerinde durduğu konular saptanarak, konuların her biri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Şiirlerin değerlendirmesi yapılırken, âşıkların benimsemiş olduğu dünya görüşü dikkate alınmış ve buradan bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Şiirlerde işlenen konuların toplandığı her bir bölümün sonunda, âşıkların genel itibariyle ortaya koyduğu fikirlerden bazı çıkarımlar yapılmıştır.

Sonuç bölümünde, âşıkların çağın gerisinde kalma gibi bir probleminin olmadığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Siyasî tavra sahip âşıkların, yaşanan gelişmelerden ve fikir hareketlerinden haberdar olarak toplumun sorunları adına birtakım öneriler sundukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, Politika, Siyaset, İdeoloji, Protesto Şiiri, 1970

Bilim Dalı Sayısal Kodu:

Institute : **Institute of Social Sciences**
Department : **Turkish Language and Literature**
Programme : **Turkish Lanugage and Literature**
Supervisor : **Prof. Dr. Muharrem KAYA**
Degree Awarded and Date : **MA – June 2017**

ABSTRACT

Vast majority of the society either directly or indirectly tries to keep up with the political atmosphere of the country. Minstrel Poetry has its own characters who are rather numb regarding this perspective and some whom are concerned about the society's state and in that manner generate politically induced poetry parallel with the country's political atmosphere. This study is based on those minstrels, who prioritize society's problems and have a political stance.

In the first part of the study, minstrel's poems with political content have been gathered and their behavioral tendencies on generating these poems have been identified. Poems have been evaluated considering the political incidents that took place in Turkey in 1970. In this context, topics, frequently underlined by the minstrels have been identified and examined in respective subtopics. While evaluating the poems, each individual minstrel's general philosophy in life and their conception of the World have been put in to consideration and doing so has drawn a conclusion. It has been observed that in the majority of the poems, elements such as justice, equality, freedom, national solidarity, the struggle for independence and social peace stand out.

In the conclusion, the fact that minstrels have struggled to keep up with time has been put in to evaluation for justification. Minstrels, who have a political stance, have been observed to be more sensitive to ongoing incidents and idea movements and thus have produced advisory solutions to society's problems.

Key Words: Minstrel Literature, Politics, Ideology, Poem of Protest, 1970

Science Code:

1. GİRİŞ

Halk edebiyatının bir kolu ve Türk kültürünün bir parçası olan âşıklık geleneği, yüzyıllar içerisinde gelişimini tamamlamış ve birçok temsilci yetiştirmiştir. Oldukça güçlü temsilcilerle varlığını sürdüren âşıklık geleneğinin, kimi zaman toplumda etkisini kaybedecek bir duruma geldiği görülmektedir. Bunun güçlü temsilci yetiştirememesi, icra mekânlarının değişimi, teknolojik gelişmeler, çağın sorunlarından uzak bir söylem oluşturmak gibi birtakım nedenleri olduğu görülmektedir.

Âşıklık geleneğinin kökeni hakkında birçok yorum olmakla birlikte, genel kanı İslamiyet öncesi döneme kadar uzandığıdır. Ozan-baksı geleneği ve İslamiyet sonrası dinî-tasavvufî çevrede gelişen şiir anlayışının, âşıklık geleneğinin oluşmasında etkili olduğu söylenmektedir. Âşıklık geleneğinin bütün kurallarıyla ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmasının 16. yüzyılda gerçekleştiği düşünülmektedir.

Genellikle halkın içinden gelen âşıklar, konularını da halkın yaşamından seçmişlerdir. Bunun yanı sıra belirli kuralları ve icra yöntemi olan bu geleneğin içinde protesto şiiri diye adlandırılan bir yönelimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu şiir tarzının ilk ürünlerinin de 12 ve 13. yüzyıllarda güçlü isimlerle temsil edilen dinî-tasavvufî çevrede geliştiğini görmekteyiz. Protesto şiirlerin, önceleri dinî konular ya da toplumdaki sosyal aksaklıklar üzerine kurulduğunu, daha sonraki yüzyıllarda politik bir hüviyete büründüğü görülmektedir. Eleştirilerin ortaya konulduğu bu şiirlerde, toplumdaki aksaklıklarla ilgili herhangi bir çözüm önerisi sunulmadığı dikkat çekmektedir.

Yüzyıllar boyunca çeşitli şekillerde gelişimini sürdürmeye devam eden protesto şiirinin, Millî Mücadele'nin yapıldığı ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki ilk yıllarda etkisinde azalma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak, âşıkların ülkenin bağımsızlığı adına verilen mücadeleye destek vermeleri ve bu mücadeleye besledikleri saygıyı gösterebiliriz. Bu nedenlerden dolayı âşıklar, ülkenin yönetimindeki kişileri bir süre eleştiri konusu etmemişlerdir. Çok partili hayata geçiş süreciyle birlikte, kendini tekrar hissettirmeye başlayan protesto şiiri, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren farklı bir boyut kazanmış ve 1970'li yıllara gelindiğinde iyice politikleşen bir âşık şiiri görüntüsüyle karşılaşmamızı sağlamıştır.

1970’li yıllarda Türkiye oldukça hareketli bir siyasî atmosfere sahiptir. Yaşanan sokak çatışmaları, üniversitelerdeki öğrenci eylemleri, sağ-sol çatışması içerisinde verilen kavgalar, işçi eylemleri, faili meçhul siyasî cinayetler bu yıllarda yaşanan kargaşa ortamını gözler önüne sermektedir. Bu yıllar, aynı zamanda koalisyon hükümetleri sürecini kapsadığı için siyasî istikrarın bir türlü sağlanamadığı bir dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Toplumda da, yaşanan süreç dolayısıyla keskin bir kutuplaşma meydana gelmiştir. Çatışma ortamının gitgide alevlendiği bu süreçte, âşık tarzı şiir geleneğinin belirgin bir şekilde politikleşmeye başladığı görülmektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, teknolojik gelişmeler sonucunda âşıklık geleneğinin icra yönteminde de birtakım değişimler yaşanmıştır. Önceleri âşık kahvehaneleri denilen belirli icra mekânlarında sürdürülen gelenek, artık radyolar, plaklar, kapalı salonlarda gerçekleştirilen konserler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilme imkânı bulmuştur. Siyasî içerikli şiirler ele alan âşıklar da, bu vesileyle halkın bütün kesimlerine sesini duyurabilme şansını yakalamıştır.

Sağ-sol düşünceleri etrafında kendi tarafını belirleyen âşıklar, bu doğrultuda söylemler üretmiş ve toplumun sorunları adına eleştirilerde bulunarak, ülkeyi yönetenlere birtakım uyarılarda bulunmuşlardır. Dönemin atmosferine uygun, âşıkların üzerinde durdukları belli başlı konular dikkat çekmektedir. Özellikle kurulu düzen, liderler ve politikacılar, iç ve dış siyasette yaşanan olaylar âşıkların eleştirilerine konu olmuştur.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Âşık tarzı edebiyat geleneği içerisinde yer alan siyasî ve sosyal içerikli şiirler üzerine yapılan çalışmaları dikkate aldığımızda, 19. yüzyıl ve ondan önceki süreçle ilgili birtakım çalışmalar olmakla birlikte, 20. yüzyılda, özellikle 1970'li yıllarda görülen siyasî içerikli âşık şiiri hakkında birkaç makale dışında araştırma olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, bu yıllarda icra edilen gelenek ve siyasî şiirleri değerlendirmek üzere kapsamlı bir çalışma ortaya koyma ihtiyacı kendini göstermiştir.

Çalışmadaki öncelikli amaç, 1970'li yıllarda yaşanan siyasî atmosferin hangi şartlarda şekillendiği belirterek, bu atmosferde âşıkların ne gibi tepkiler verdiklerini ve söylemlerini hangi temeller üzerine kurduklarını ortaya çıkarmaktır. Bu noktada, âşıkların siyasî hareketliliğe ne derece uyum sağladığı ve toplumu hangi söylemler üzerine etkilemeye çalıştıkları saptanmaya çalışılmıştır. Bunlarla beraber, toparlanan şiirler ve yapılan çıkarımlar sonucunda, 1970'li yıllarla ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara küçük de olsa bir fayda sağlama düşüncesi amaçlanmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

1960'lı yıllardan sonra, âşık şiirine yansımaya başlayan politikleşme süreci, özellikle siyasî hareketliliğin had safhada olduğu 1970'li yıllarda kendini belirgin bir şekilde göstermiştir. Bu çalışmada değerlendirilen şiirler, 1970'li yılların başından 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar olan süreçte verilen siyasî içerikli şiirlerle sınırlandırılmıştır. Ele alınan şiirlerin altında belirli bir tarih verilmemesi, tam olarak hangi süreçte yazıldığını tespit edememe gibi bir problemi ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, o yıllarda yaşadığı ve bu geleneği devam ettirdiği bilinen âşıklar, âşıkların şiir kitaplarını çıkardığı tarihler ve şiirlerin dönemin siyasî olaylarıyla bağdaşma derecesi esas alınarak bir sınırlandırma yapılmıştır.

1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın hazırlanması sürecinde, öncelikle âşıklık geleneğinin tarihi ve siyaset bilimiyle ilgili kaynaklar taranmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda sürdürülen siyaset ve o dönemde icra edilen âşıklık geleneğine ışık tutabilecek kaynaklara ulaşmaya çalışılmıştır. Kaynak toplama sürecinde YÖK'ün Ulusal Tez Tarama Merkezi'nde konuyla ilgili hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden, kütüphanelerden ve arşivlerden, özellikle Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Atatürk

Kitaplığı, Muhan Bali Arşivi ve İstanbul Kültür Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan kitaplardan, dijital ortamda yer alan makalelerden, âşıkların internet ortamında bulunan video kayıtlarından ve kasetlerden faydalanılmıştır.

Toplanan kaynaklardan edinilen bilgilerle, âşıklık geleneği ve dönemin siyasî ortamıyla ilgili genel bir çerçeve çizilmiştir. Sonrasında âşıkların 1970'li yıllardaki siyasî içerikli şiirleri saptanmıştır. Şiirlerini topladığı bir kitabı bulunmayan veya var olsa da kitabına ulaşamayan âşıkların siyasî içerikli şiirlerine çeşitli antolojilerden ve araştırma kitaplarından ulaşıp, bu şiirler çalışmaya dâhil edilmiştir. Toplanan şiirlerde âşıkların hangi konular ve problemler üzerine durdukları tespit edilerek, bu doğrultuda konu başlıkları oluşturulmuştur. Belirlenen başlıklar altında incelenen şiirlerde, âşıkların benimsemiş olduğu dünya görüşü çerçevesinde bir değerlendirme yapılarak, bu bağlamda birtakım çıkarımlar yapılmıştır.

2. 16. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN ANA HATLARI

Halk edebiyatı olarak adlandırdığımız kavram, günlük hayatta konuşulan dili kullanarak halkın çoğunluğuna hitap eden, asırlar içerisinde belli kalıplar içerisinde şekillenmiş bir edebî gelenektir. Bünyesinde İslâm öncesi unsurları barındırmakla beraber, İslâm sonrası içerikte zenginleşme yaşayarak gelişimini sürdürmüş ve bu etkiyle Tekke Edebiyatı yahut Dini-Tasavvufî Halk Edebiyatı dediğimiz kol oluşumunu tamamlamıştır. Bunun yanı sıra temelleri İslam öncesi döneme kadar uzanan Anonim Halk Edebiyatı ve Âşık Tarzı Halk Edebiyatı bu geleneğin diğer kollarını oluşturmuştur. Zaman içerisinde birbirleriyle etkileşim içinde oluşumunu tamamlayan bu kollar, halk edebiyatının ve Türk kültürünün bir parçası olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bahsedilen kollardan biri olan âşık edebiyatının kökeni İslamiyet öncesi döneme kadar uzanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra muhtevasına yeni unsurlar katarak gelişimini göstermeye devam etmiştir. Fakat İslamiyet'in kabulünden 16. asra kadar olan döneme ait ürünlerin az sayıda olması, gelenek hakkında fikir yürütme imkânını sınırlandırmaktadır. Fuat Köprülü de bu döneme ait metinlerin yok denecek kadar az olduğunu belirterek, edebi ve tarihi açıklamalarda bulunmanın pek mümkün olmadığını söyler: "*Tarihsel seyri izlemeyi güçleştiren bir başka faktör de âşık edebiyatının, sözlü kültürün ürünü olması, bu ürünlerin çoğu kez yazıya geçirilmemesi ve ilk dönemlerde yazıya geçirilen belgelerin bir kısmına henüz ulaşılammış olmasıdır.*"¹ İslamiyet öncesi dönemden 16. yüzyıla kadar, Türk halk edebiyatını en iyi yansıtan unsurlar destan söyleme ve tekke edebiyatı geleneği olmuştur.

Pertev Naili Boratav da, bu doğrultuda bir görüş belirterek, 13. ve 15. yüzyıllar arasındaki dönemde halk şiirini yalnızca dini tasavvufî çevrede eser veren sanatçıların temsil ettiğini ve din dışı eser veren sanatçılardan bize bir şey ulaşmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'ın şiirlerini yalnızca dini konularla sınırlandırmadığını, böylece âşık şiirini etkilediklerini hatırlatır.²

¹ Fuat Köprülü, *Türk Saz Şairleri I-V*, Milli Kültür Yayınları, 1962, Ankara, s. 30-31.

² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, BilgeSu Yayınları, 2014, Ankara, s. 26.

Âşık olarak adlandırdığımız isimler en genel tabirle; sazlı, sazsız, kalemle yahut doğaçlama yolla şiirler söyleyen ve ürünlerini bu geleneğin oluşturmuş olduğu kurallara bağlı kalarak veren halk sanatçılarıdır. Oluşturulan şiirlerin söyleme biçimine “aşıklama-aşıklık”, bu âşıkları yönlendiren, belirli kalıplar içerisine sokan kaidelerin tümüne de “âşıklık geleneği” denilmektedir. Âşık şiirinde, ozan-baksı edebiyatıyla birlikte görülmeye başlanmış hece ölçüsünün kullanıldığı bilinmektedir. 16. yüzyıldan sonra divan edebiyatının etkisiyle hece ölçüsünün yanında aruz vezninin de kullanmaya başlandığı görülmektedir. Birim olarak genelde dörtlük kullanıldığı görülse de, bazen ikiliklere ve değişik sayıdaki dizelerden oluşturulmuş bentlere rastlanmaktadır.³

Kullanılan dil olabildiğince sade ve ait olduğu yörenin ağız özelliklerini bünyesinde barındıran bir dildir. Âşıkları zaman zaman deyim ve atasözlerinden yararlanmış, bunun yanı sıra yapmış oldukları benzetmelerde ve tasvirlerde yapmacılıktan uzak bir görüntü sergilemişlerdir. Âşık şiiri konusunu bizatihi halkın kendisinden almaktadır. Şiirlerde genel itibariyle halkın sorunlarından ve ait olduğu coğrafyadan bahsedilmektedir. Âşık şiirinde mahlas kullanımı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Âşık şiirin en dikkat çeken özelliklerinden biri de doğaçlama olarak icra ediliyor olmasıdır. Bu durum, kimi şiirlerde ahenk unsurlarının uyumlu olmaması sonucunu doğurmuştur. Âşıkların genellikle gezgin şahsiyetler olduğu, bu nedenle ait oldukları bölgelerde pek durmadıkları bilinmektedir. Âşıkların halkı eğlendirme işlevini yerine getirmek için çeşitli bölgelerde kahvehanelere ve düğünlere giderek, önceleri meddahların icra etmiş olduğu hikâye anlatma geleneğini de devam ettirdikleri görülmektedir.

Âşık olma süreci olarak adlandırılan aşamada birkaç yoldan bahsetmek mümkündür. Bunlar, bade içerek, usta-çırak ilişkisiyle, kendi kendine, âşık meclislerini takip ederek, sazlı ve sözlü ortamın etkisiyle, yoksulluk, işsizlik, hastalık vb. durumların etkisiyle, sevda yüzünden, vatan özlemi yüzünden, milli duyguların etkisiyle, kalıtım yoluyla âşık olma şeklindedir.⁴

Âşıklar hakkında sayısal bir bilgiye ulaşmak istenirse, 16. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar Fuad Köprülü'nün 122 şairden seçmeler verdiği

³ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, s.1.

⁴ Artun, 2014, s. 2,3.

görülmektedir. Pertev Naili Boratav, *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*'ndeki yazısında 156 ad sıralamıştır. Bu listeler birleştirilince bu zaman dilimi arasında 246 isimden bahsetmek mümkündür.⁵

Âşıkları yalnızca saz çalıp toplumu eğlendirmekle yükümlü kişiler olarak algılamamak gerekir. Âşıklar, yaşadıkları dönem içerisinde, halkın geleneklerini bir sonraki nesile aktarma/öğretme görevini üstlenmiş kişilerdir. Ahlak, erdem, insan/vatan sevgisi gibi toplum açısından önemli bir yere sahip olan duyguları işlemişlerdir. Bu konularıyla toplumun hafızasında var olan değerleri korumayı ve kaybolmaya yüz tutmuş değerleri ise tekrar hatırlatmayı şiar edinmişlerdir. Toplumun büyük bir kesimi âşıklara saygı duymuştur. Bunun sebeplerinden en önemlisi toplumun dile getiremediği durumları, onların sözcüsü mahiyetindeki âşıkların dile getirmiş olmasıdır.

Âşık edebiyatını oluşturan faktörler arasında, İslamiyet öncesi ozan-baksı geleneği, anonim halk edebiyatı, dini-tasavvufi halk edebiyatı ve divan edebiyatı gösterilmektedir. Âşık edebiyatının oluşum sürecine değinmeden evvel, ozanlık-âşıklık kavramlarından ve tarihsel süreç içerisinde bu iki kavram arasındaki ayrımın nasıl meydana geldiğinden bahsetmek gerekmektedir.

“Ozan” kelimesi, Oğuz boyları arasında kopuzla türkü söyleyen, aynı zamanda Oğuz destanları okuyan halk şairleri için kullanılagelmiş bir kavram olarak karşımıza çıkar. “Kabaklı “ozan” kelimesinden bahsederken, 14. yüzyıldan sonra saz şairlerine ait bir anlam olmaktan çıkarak ‘boşboğaz, geveze’ anlamlarına gelmeye başladığını süreç içerisinde ise şairlerin ‘âşık’ kavramının benimsediğini dile getirmektedir.”⁶ Ozanlarla ilgili *Dede Korkut Kitabı*'nın giriş bölümünde bazı bilgilere rastlamaktayız: “Kolca kopuz yükseltip elden ele, beyden beye ozan gezer. Erin cömerdini, erin cimrisini ozan bilir.”⁷ Ozanlar, toplumu ilgilendiren meseleleri, kahramanlık hikâyelerini, yaşadığı dönemde gördüğü kimi çarpıklıkları kopuz eşliğinde dile getiren halk sanatçılarıdır. Ozanların, ilerleyen yüzyıllardaki âşıklarda da göreceğimiz hikâye geleneğini de yerine getirdikleri görülmektedir.

⁵ Boratav, 2014, s. 34.

⁶ Yasemin Yurduşen, *Âşık Edebiyatı Halk Şiirindeki Eğitsel ve Öğretisel Unsurlar (Âşık Veysel Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2013, s. 3.

⁷ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı -1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

16. yüzyıla kadar ozanlık geleneği etkisi devam etmiş, daha sonra âşık kavramı kullanılmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda ozan kelimesinden iyiden iyiye uzaklaşmış, âşık kavramı tamamıyla yerleşmeye başlamıştır. Ozan kavramının hafife alınmaya başlanarak âşık ifadesinin kullanıma başlanmasıyla ilgili Âşık Ömer'in şu dörtlüğü açıklayıcı olacaktır:

*Çuhacıya arşın bakkala mîzan
Arife şiir cahile ozan
Cum'aya cumhur beş vakit ezan
Mü'mine salât ne güzel uymuş⁸*

Âşık edebiyatının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olan dinî-tasavvufî halk edebiyatı, 12. yüzyılda Ahmet Yesevî çevresinde şekillenmeye başlayan bir gelenektir. Bu edebiyatın beslendiği temel kaynaklar arasında; Kur'an, Hadis, Peygamber kıssaları, birtakım evliya menkıbeleri gösterilmektedir. Yesevî'nin müritleri, dinî tavırla oluşturulan şiirleri saz eşliğinde icra etmişlerdir. “Saz, halk şairlerinin –hangi kategoriden olursa olsun- mümeyyiz vasfıdır.”⁹ Dil ve üslup açısından da halk edebiyatı geleneğine uygun bir görüntü sergilemişlerdir.

Anadolu'da âşık adının kullanımı 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Halk şairlerinin âşık adını almasında dini-tasavvufî halk edebiyatı etkili olmuştur. “Tasavvuf diğer edebiyatları olduğu gibi Anadolu'da oluşan âşık edebiyatını şekillendiren bir yol, bir yaşama biçimi olmuştur.”¹⁰ Dini-tasavvufî gelenek çevresinde ürünler veren halk şairleri, 13. yüzyıldan sonra diğer şairlerden kendilerini ayırt etmek ve beslendikleri ırmağın kutsiyetini ön plana çıkarmak amacıyla âşık adını kullanmışlardır. “Mutasavvıf halk şairleri dünyanın nimetlerini dile getirenlere verilen şair unvanını kabul etmemekteydi.”¹¹

Halk arasında hızla yayılmaya başlayan dinî-tasavvufî halk edebiyatının düşünce sistemini oluşturanlar; Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektâş-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli gibi güçlü şairlerdir. Âşık sözcüğü, ilk başlarda mutasavvıf şairlere ithafen kullanılmış olsa da, ilerleyen süreçte saz şairlerinin tümü âşık adını

⁸ Cafer Özdemir, *17-19. Yüzyıl Âşık Tarzı Türk Şiirinde Sosyo-Kültürel Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2011, s. 87.

⁹ Pertev Naili Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 83

¹⁰ Artun, s. 34.

¹¹ Artun, s. 2.

almışlardır. Bu ifadeden sonra bir adlandırma problemine dikkat çekmek gerekmektedir.

Tekke çevresinde gelişen gelenekle, kahvehane merkezli gelenek arasında doğal bir ilişki söz konusu olsa da, bu durum iki edebiyat geleneğinin birbirinden bağımsız olduğu gerçeğini değiştirmez. “*Bu karışıklığı önleyebilmek için ‘âşık’ sıfatını kullanagelmiş iki gelenek ve bu geleneklerin etrafında şekillendikleri ‘tekke’ ve ‘kahvehane’ olarak adlandırılan iki temel kurumu nazarı dikkate almak ve buna dayalı yeni terimlerle ifade etmek gereklidir.*”¹² Kimi araştırmacıların bu bağımsızlık olgusunu göz ardı edip, iki oluşumu da âşık edebiyatı olarak adlandırdığı bilinmektedir. “*Âşık Edebiyatı terimi kullananın yüklediği anlama bağlı olarak daralıp genişleyebilmektedir.*”¹³

Bu iki oluşuma ait bazı ortak unsurlar göz önüne alınsa da, bir farklılaşma olduğu şüphesizdir. “*Âşıklık geleneği, Anadolu’da ozan-baksı geleneği ve tekke edebiyatının yapısal ve tematik verimlerinden yararlanarak yeniden yapılanmıştır. Âşık edebiyatı özel bir edebiyat biçimidir.*”¹⁴ Bu noktada “Hak Âşığı-Halk Âşığı” yahut yukarıda belirtilen görüşe dayanılarak “Tekke Âşığı-Kahvehane Âşığı” gibi bir adlandırma yapılarak, bu edebi geleneklerin ayrımı ifade edilmektedir.

Boratav, bu ayrım üzerine farklı bir bakış açısı geliştirerek, tekke şairleriyle bir farklılık ortada olsa da, köy çevrelerinde yetişmiş alevî-kızılbaş şairlerin “âşiklar” kümesinden ayırt edilemeyeceğini, onların yaratmalarında tüm nitelikleriyle âşıklık geleneği içinde kaldığını belirtir.¹⁵

15. yüzyıldan sonra âşık edebiyatı yeni bir oluşum sürecine girmiş, memleketin birçok köşesinde köyde, kasabada, kahvehanelerde bu gelenek oluşmaya başlamıştır. Bu yeni oluşum sürecinde, her bölgenin kendine ait kültürü, yaşam şartları, yöresel ağızları ve beğenileri geleneği şekillendiren unsurlar haline almıştır. Bu dönemin sanatçıları, daha önceki dönemde var olan geleneği devam ettirmiş; fakat İslam öncesi dönemdeki büyücülük, falcılık gibi olağan dışı faaliyetlerden ve dinî-tasavvufî halk edebiyatının söylemlerinden sıyrılarak, insana ve tabiata doğru bir yöneliş sergilemişlerdir. “*Tasavvufî etki âşık tarzı üzerinde çok dışta kalmış, onun ruhuna*

¹² Özkul Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 10.

¹³ Artun, s. 19.

¹⁴ Artun, s. 36.

¹⁵ Boratav, 2014, s. 27.

fazla etki edememiş, âşık tarzı özelliğini bozamamış; hayata, günlük olaylara karşı olan ilgisini kesememiştir.”¹⁶

Âşıklık geleneğinin oluşumu ve gelişme sürecinde toplumun sosyo-kültürel yapısı ve bununla birlikte bazı önemli mekânların/kurumların önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Geleneği oluşturan kurumlar arasında medreseler, tekkeler, hanlar-kervansaraylar, kahvehaneler, konaklar-köy odaları ve düğünler gibi çeşitli toplantılar gösterilmektedir. Bu noktada bilhassa kahvehanelerin gelenek açısından önemli bir işlevi olduğu görülmektedir. *“İlk kez XVI. yüzyılın başlarında açıldığı ve İstanbul’a aynı yüzyılın ortalarında geldiği kabul edilen kahvehanelerin ilk müdavimleri arasında entelektüel çevreden insanlar bulunmaktaydı.”*¹⁷ Bahsedilen sosyo-kültürel yapı, mekân ve kurumlar geleneğin oluşumuna katkı sunmakla beraber, günümüze kadar ulaşmasını da sağlamıştır.

Kahvehanelerin yurdun tümünde yaygınlaşmaya başlamasında sonra, burada birtakım sanatsal faaliyetlerin başladığı görülmektedir. Bundan dolayı âşıklar da sanatlarını bu mekânlarda icra etmeyi tercih etmişlerdir. Önceleri herhangi bir kahvehanede icrasını sürdüren âşıkların, zaman geçtikçe özellikle belirlenmiş kahvehanelere gitmeye başladıkları görülür. Bu şekilde “âşık kahvehaneleri” kavramı ortaya çıkmıştır. Özkul Çobanoğlu âşık edebiyatının kahvehane kültüründen ortaya çıktığı görüşünü savunmaktadır: *“Âşıklık geleneği Osmanlı kültürel yapısını etkileyen ve yeni sosyal alışkanlıkların ve davranış kalıplarının ortaya konulduğu bir sosyal kurum olan kahvehanelerin ürünüdür.”*¹⁸

19. yüzyılda gelenek açısından önemli bir konuma sahip olan kahvehaneler, iktidarı elinde bulunduran kişiler elinde bir propaganda merkezi halini almaya başlamıştır. Bu durumu Fuat Köprülü şu şekilde açıklamaktadır:

*“Âşıklar arasından hükümet tarafından intihap olunan tanınmış bir şair, resmen âşık kahyası tayin edilir ve âşıkların teşkil ettiği loncanın işlerini idare ederdi. (...) Bu âşıklar, halk arasında büyük bir propaganda aracı olduğu için hükümet bunların kontrolüne dikkat eder, hatta bazen âşıklar reisi vasıtasıyla bunları kendi propagandaları için kullanırdı.”*¹⁹

¹⁶ Artun, s. 22.

¹⁷ Artun, s. 41.

¹⁸ Artun, s. 41.

¹⁹ Artun, s. 42.

Zamanla kahvehane geleneğinin gücünü yitirmesinin en önemli nedeni teknolojik gelişmeler olmuştur. Geleneğin elektronik ortamda icra edilir hale gelmesi, bu kurumun işlevini ortadan kaldırmıştır. Fakat 20. yüzyılın başlarından beri İstanbul'da âşık kahvehanelerinin gücünü yitirmesine karşılık, Erzurum, Kars gibi yörelerde bu kurumun geleneğe ev sahipliği yapmaya devam ettiği görülmektedir. 20. yüzyılda Murat Çobanoğlu, âşıklık geleneğini devam ettirmek adına kahvehane işletmiş, hem icra gerçekleştirmiş hem de âşıklar yetiştirerek usta-çırak ilişkisini devam ettirmiştir.

Âşık edebiyatı kapsamında verilen ürünlerin 16. yüzyılda yazılı ortama aktarılmasından dolayı, bu edebiyatın da başlangıcı olarak bu yüzyıl kabul edilmektedir. “*Âşık, Türk halk edebiyatında, aşağı yukarı XVI'nci yüzyılın başlarından bu yana beliren bir sanatçı tipidir.*”²⁰ Fakat İslamiyet öncesi dönemdeki ozan-kam-baksı çevresinde oluşan ve İslami dönemde tarikat unsurları etrafında mutasavvıflar tarafından şekillendirilmiş edebiyat düşünüldüğünde, âşık edebiyatı kavramının 16. yüzyılda kendiliğinden ortaya çıktığı gibi bir görüşün kabul edilmesi söz konusu değildir. “*Âşık edebiyatının 16. yüzyılda başlaması bir tesadüf değil, bir değişimin sonucudur. Yeni kültür dairesiyle birlikte yeni bir edebiyat ve sanatçı tipinin ortaya çıkması doğaldır.*”²¹ Dolayısıyla geleneğin oluşumunu tamamlamamış olmasından ya da bu geleneğe öncülük edecek farklı bir yapılanmadan bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu durumu Özkul Çobanoğlu şu şekilde açıklamıştır:

“16. yy'dan önceki dönemlerde yaratılmış veriler ne ölçüde âşık tarzına benzerse benzesin ya Tekke ya da tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri örneğinde görüldüğü gibi İslamlaşmış bir surette devam eden ve belki bir ölçüde âşık tarzının sadece öncüsü kabul edilebilecek ozan-baksı geleneğine ait olacaktır.”

Umay Günay da, İslâmiyetin kabulü ile ortadan kalktığı düşünülen ozanlık geleneğinin 16. yüzyılda birdenbire İslâmi tarzda ortaya çıkmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bu düşüncesini, 11-12. yüzyılda teşekkül ettiği kabul edilen *Dede Korkut Hikâyeleri*'ndeki “ozan tipi ve şiir icra geleneği'nin 16. yüzyıldan günümüze kadar varlığını bildiğimiz âşık edebiyatından farklı olmadığını dile getirerek ispatlamaya çalışmaktadır. Ayrıca âşık edebiyatının 16. yüzyılda teşekkül

²⁰ Boratav, 2014, s. 25.

²¹ Artun, s. 37.

etmeye başladığını ve bugün dahi geleneğin canlı olarak yaşadığı Doğu Anadolu Bölgesi ve Azerbaycan'ın başlangıcından beri bu edebiyatın merkezi olarak düşünülebileceğini ifade etmektedir.²² Pertev Naili Boratav ise halk şairlerinin 16. yüzyıla kadar keskin çizgilerle belirmediğini, bu yüzyıldan başlayarak halk şiirinin olgunlaşmasının devam ettiğini söylemektedir.²³

Görüldüğü üzere, Fuat Köprülü'den itibaren âşıklık geleneğinin kökeni ozanlık geleneğine ve Orta Asya'daki eski Türk kültürüne dayandırılmaktadır. Özkul Çobanoğlu, âşıklık geleneğini İstanbul merkezli bir kültürel yapıyla açıklar. Ona göre âşıklık, Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı çerçevesinde İstanbul'dan yani merkezden taşraya yayılmıştır. Fakat Çobanoğlu, İstanbul dışındaki âşıklık geleneği merkezleri olan Erzurum, Kars, Tebriz gibi merkezlerdeki gelenek farklılıklarını dikkate almamıştır.²⁴ Âşıklık geleneğinin kökeniyle ilgili üçüncü yaklaşım ise, Anadolu'nun eski kültürlerine dayandırılmaktadır. Urartular'dan itibaren Anadolu'da telli sazın kullanıldığı, Orta Asya'daki kopuzun at kılıyla yapıldığı ileri sürülmüştür. Fakat, Orta Asya'daki arkeolojik kazılarda, metal telli müzik aletlerine de rastlanmıştır. Dolayısıyla, âşıklık geleneği Orta Asya kökenli olup, Anadolu'da, özellikle 16. yüzyılda içerik değiştirerek devam etmiştir.²⁵

16. yüzyılda şehirlerin, tekke ve zaviyelerin çevresinde bir kültür dairesi oluşmaya başlamıştır. Şehirlerde oluşan kültürel birikim, daha çok divan edebiyatı olarak adlandırılan geleneğin ürünlerini kapsamaktaydı. Doğal olarak bu çevrede bulunan âşıklar da, bu gelenekten etkilenmiş ve divan şairlerinin kullanmış olduğu nazım biçimlerine ve aruz ölçüsüne yönelmeye başlamışlardır. Kullanılan dil de, halkın dili olmaktan çıkmaya başlamıştır. Divan şiirinin etkisiyle, bu âşıkların şiirlerine de Arapça ve Farsça terkipler girmeye başlamıştır. Kırsal kesimde sanatını icra eden âşıklar ise, geleneğin ölçüsünü, dilini ve biçimini korumaya devam etmişlerdir. Bu çevrede bulunan âşıkların şiirlerinde mahallî unsurların fazlasıyla yer aldığı görülmektedir.

Bu yüzyılda Bahşî, Çırpanlı, Geda Muslu, Hızıroğlu, Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu, Kul Mehmet, Öksüz Dede gibi isimlerin yetiştiğini görmekteyiz.

²² Umay Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, 2005, s. 54.

²³ Özdemir, s. 2.

²⁴ Çobanoğlu, 2007, s. 10.

²⁵ M. Feyzi, Halıcı, "Âşıklık Geleneğinin Kökeni", *Çağrı Dergisi*, S. 436, 1996, s. 9-11.

Bu şairler genellikle ordu şairleri oldukları için, işledikleri konuların da daha çok kahramanlık üzerine olduğu görülmektedir.

17. yüzyıla gelindiğinde artık âşık edebiyatı oluşumunu tamamlamış ve Kayıkçı Kul Mustafa, Ercişli Emrah, Âşık Ömer, Gevherî gibi güçlü isimler yetiştirerek bu gelenekte doruk noktalara ulaştığı bir çağ yaşamıştır. Fuat Köprülü de, kökü her ne kadar geçmişe dayansa da âşık edebiyatının 16. yüzyılda inkişafa başladığını ve 17. yüzyılda oluşumunu tamamladığını belirtir.²⁶

Bu yüzyılda dikkate değer bir mesafe alan âşık edebiyatı aynı zamanda geniş bir alana yayılma imkânı bulmuştur. Âşık kahveleri ve fasıl geleneği de bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Âşık Ömer'in *Şairname* adlı eseri de, bu türün ilk örneği olması bakımından bu yüzyıl için önemli bir aşamadır. Bu dönemde de âşıklar üzerinde divan edebiyatı etkisinden bahsetmek mümkündür. "*Âşık edebiyatı kendine özgü mazmun; yahut kalıp söyleyiş diyebileceğimiz motifler üzerine kurulmuştur. Aynı kültür kaynağından beslendikleri için birçok benzetme ögesi divan şiiriyle ortaktır.*"²⁷

Bu etkileşimde değinilmesi gereken nokta, divan şiirinden âşık şiirine geçen ögelerin, divan şiirinde yalnızca halkın duygularına yakın, halkın zevkine hitap eden ögeler olmasıdır. Bu etki kimi zaman daha ileri boyutlarda kendisini göstermiştir. Böylece halkın diliyle yalın ve açık biçimde ifade edilen halk şiiri, ağır ve süslü bir dille karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda âşıklar ile toplum arasında bir kopma yaşanmaktadır. "*Dinleyicilerin anlayamayacağı incelikler döktürmeyi, sanatının gereği sayarak halktan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlar.*"²⁸

Öte taraftan, âşık şiirinin de kimi zaman divan şairlerini söyleyiş bakımından etkiledikleri görülmüştür. Birçok destan dile getiren âşıklar, aynı zamanda başından geçen hadiseleri ve yaşanan savaşları şiirlerinde ele almışlardır. Kırsal bölgede kalan âşıkların şiirlerinde ise yine kendi çevresinde gelişen unsurların dile getirildiği görülmektedir.

18. yüzyıl âşık edebiyatı açısından verimsiz olarak niteleyebileceğimiz bir çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok âşığın varlığını bilinmekle beraber, bu âşıkların

²⁶ Köprülü, s. 30-31.

²⁷ Artun, s. 22.

²⁸ Rauf Mutluay, ed., *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 28.

geleneğin ilerlemesi bakımından güçlü bir temsil gücüne sahip olduklarını söylemek güçtür. Divan şiiri etkisinden bu yüzyılda da bahsetmek mümkündür. Fakat bu etkinin azalmaya başladığı görülmektedir. Âşıklar, sosyal meselelere ve gerçek yaşamla ilgili konulara ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu yüzyılda geleneğe olan etkisi bakımından matbaanın Anadolu’da yaygınlaşmasından bahsetmek gerekmektedir. Sözlü kültürün üretimi olarak karşımıza çıkan âşık tarzı şiir geleneği, matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte yazılı kültür ortamına geçmiş, dolayısıyla geleneksel icra şeklinde de bir değişim geçirmiştir. Âşık Levnî ve Âşık Bursalı Halil bu yüzyılın önemli âşıklarındandır.

17. yüzyıldan sonra gelenek açısından önemli bir yüzyıl olarak bahsedebileceğimiz 19. yüzyılda da Bayburtlu Zihni, Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Çıldırî Âşık Şenlik, Seyrânî, Dertli gibi güçlü isimler yetiştiğini görmekteyiz. Geçen yüzyıllarda yazılı kültürün etkisi altında kalınmış olması, bu yüzyıldaki âşıklar arasında okuma-yazma oranını da arttırıcı bir etken olmuştur. Ayrıca bu şairlerin, dönemin siyasi, sosyal ve tarihî olayları karşısında tepkisiz kalmadıkları ve şiirlerine yansıtıkları görülmektedir. Yazılan cönkler sayesinde, daha önceki yüzyıllarda yaşamış âşıklara nazaran, bu çağdaki âşıklar hakkında daha fazla bilgi edinebilme imkânı doğmuştur.

19. yüzyılda, klasik edebiyatla olan ilişki de bir ileri safhaya geçmiştir. Âşıklar şiirlerini, aruz ölçüsüyle oluşturulan, divan, semaî, selis, kalenderî ve satranç adını verdikleri ölçülerle yazmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra, hece ile yazdıkları şiirlerde bile bazen Arapça, Farsça sözcüklerin kullanıldığına rastlanmaktadır. Dadaloğlu gibi bir iki ismin dışında, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni gibi isimlerde aruz veznine yönelik ve klasik edebiyattakine benzer divan tertipleme çabası görülmektedir. Fuat Köprülü, divan edebiyatı ile âşık edebiyatının bu yüzyılda karşılıklı olarak birbirlerini etkilediklerini, bu etkinin derecesinin arttığını; böylece asıl halk zevkinin zayıfladığını belirtmektedir.²⁹ Bu yüzyılda âşıkların sayıca çoğaldığını, İstanbul’da kahvehanelerde teşkilatlanıp geleneği devam ettirdikleri görülmektedir. Usta-çırak ilişkisiyle oluşan âşık kollarının bu yüzyılda kendini göstermeye başlaması da dikkat çeken durumlardan biridir.

²⁹ Köprülü, s. 526.

Âşıkların en önemli icra mekânlarından biri olan Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da ortadan kaldırılması sonucunda bu gelenek önemli bir darbe yemiştir. Âşıkların orduda maaşlı olarak çalışmaları sona ermiştir. Hem icra mekânından hem de geçim kaynağından kopmuşlardır.

20. yüzyılın ilk çeyreği Osmanlı Devleti'nin son dönemini oluşturması bakımından sıkıntılı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetimin gittikçe güçsüz bir hal alarak otoritesini kaybetmesi, ülkenin çoğunda yaşanan işgal hali ve yaşanan savaşlar ülke genelinde olumsuz bir havanın hâkim olmasına neden olmuştur. Bu atmosfer haliyle o yıllarda icra edilen âşık şiirini de etkilemiştir. Büyük kentlerde etkisini kaybetmeye başlayan âşık edebiyatı geleneği, taşrada varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

20. yüzyılda âşıklar, en önemli icra mekânlarından birini daha kaybetmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla, âşıkların bu icra ve geçim alanı ortadan kalkmıştır. Bu yüzyılın bir başka olumsuz özelliği de, ses kayıt cihazlarının artarak, âşıkların tekrar tekrar sunum yaparak para kazanmalarını engellemiş olmasıdır.

20. yüzyılda âşık şiirinin önemini kaybettiği ve daha çok taşrada varlık mücadelesini sürdürdüğü gibi bir görüntü ortaya çıksa da, Cumhuriyet'in ilanı ve akabinde üretilen kültür politikası ekseninde âşık tarzı şiir geleneğinin tekrardan canlandığını görmekteyiz. Yaptığı çalışmalar ve yayınları sayesinde 1927 yılında kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği, bu geleneğe dikkat çekmek ve aydınların da bu yönde desteklerini almak açısından büyük katkı sağlamıştır.

Derleme çalışmalarının yapılmaya başlanması, halkevlerinin kurulması gibi durumlar göz önüne alındığında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kabul gören kültür politikasının folklorla olan katkısı daha iyi ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların getirdiği katkının en somut örneği olarak, 1931 yılında Halk Şairleri Bayramı'nda Ahmet Kutsi Tecer'in Âşık Veysel gibi güçlü bir ismi keşfetmesini gösterebiliriz. *"Böylece, dünün hor görülen âşıkları, yeni devrin sanat öncüleri sayıldı."*³⁰

Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Ankaralı Âşık Ömer (Behçet Kemal Çağlar), Posoflu Zülali, Recep Hıfzi, Âşık Efkârî, Posoflu Müdami, Yozgatlı Hüznî, Âşık Ferrahi, Bayburtlu Hicrani, Davut Sulari, Habip Karaaslan, Âşık İlhami, Talip Coşkun

³⁰ İlhan Başgöz, ed., *İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 229.

gibi isimler 20. yüzyılın başlarında dünyaya gelen ve yüzyılın ikinci yarısında da âşık edebiyatını temsil etmeye devam eden isimlerdir.

20. yüzyıl âşık edebiyatı, elektronik kültür ortamıyla tanışılması bakımından da önem taşımaktadır. Yüzyılın başında radyoyla tanışılması, sonraki yıllarda televizyonun da yaygınlaşmasıyla beraber, geleneğin icra ortamında yine bir değişim yaşandığı ve farklı aşamaya geçildiği görülmektedir. Aslen sözlü kültürün bir ürünü olarak kabul edilen âşıklık geleneğinin bu değişimi yaşaması, icra töresinin temelini sarsması bakımından olumsuz bir durum olarak kabul edilebilir. “*Hatta elektronik ortam, kimilerine göre âşıklık geleneğinin sonunu getiren bir gelişme olarak kabul edilmektedir.*”³¹ Fakat âşikların geniş kitlelere daha kolay sesini duyurabilmelerini sağlaması bakımından geleneğe katkısı olduğunu söylemek mümkündür.

İlk etapta radyolar aracılığıyla, ardından plaklar, kasetler ve televizyon yayınlarıyla âşık şiiri memleketin dört bir yanına ulaşma imkânı bulmuştur. Bunun yanı sıra, daha önceki yüzyıllara kıyasla 20. yüzyıl, araştırmacıların elinde daha çok belge bulunması bakımından geniş imkânlarla âşık şiirinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Âşikler hakkında çeşitli kitapların ve makalelerin yayımlanması, tezlerin hazırlanmış olması, onlar hakkında elle tutulur bilgilere ulaşılması bakımından yüzyıl açısından önemli bir unsurdur.

20. yüzyılın ikinci yarısında âşık edebiyatını, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Yaşar Reyhani, Tanırlı Âşık Yener, Ozan Arif, Kul Hasan, Âşık Şahturna, Mevlüt İhsani, Mustafa Ruhani, Nuri Çırağı, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Abdülvahap Kocaman, Halil Karabulut, Nusret Toruni, Sefil Selimi, Feymani, Hüseyin Çırakman, Şemsi Yastıman, Kemali Bülbül gibi isimlerin temsil ettiği görülmektedir.

İlk başlarda sözlü kültür ortamı çevresinde oluşumunu tamamlayan âşık tarzı şiir geleneği, sonraki çağlarda matbaanın yaygınlaşmasıyla beraber yazılı kültür ortamına geçiş yapmış, 20. yüzyıl itibarıyla de teknolojik gelişmelere uyum sağlayarak elektronik kültür ortamına girmiştir. “*Walter J. Ong, yazı ve matbaa kavramlarının varlığını bile bilmeyen, iletişimin yalnız konuşma dilinden oluştuğu kültürleri ‘Birincil Sözlü Kültür’ olarak tanımlamıştır. Günümüz ileri teknolojisiyle yaşantımıza giren telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların sözlü nitelikleri, üretimi ve*

³¹ M. Öcal Oğuz, ed., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 302.

işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü için bunu da 'İkincil Sözlü Kültür' olarak nitelendirmiştir."³²

Âşık şiiri "sözlü", "yazılı" ve "elektronik" kültür ortamları olmak üzere üç kaynaktan beslenmektedir. Sözlü kaynaklar, "kaynak kişi" adı verilen kişilerden yapılan derlemeler sonucunda oluşmaktadır. *"Sözlü kültürde özenle incelenmiş bir düşünceyi koruyup hatırlayabilmek için, hazır kalıplaşmış düşünce biçimlerini kullanmak gerekir. Hazır kalıp anlatımlar, herkesin sık sık duyup kolaylıkla hatırladığı ve kolayla hatırlanacak bir şekilde biçimlenmiş atasözlerinden, deyimlerden yahut benzer diğer kalıp anlatımlardan oluşur."*³³

Sözlü kültür ortamının en önemli icra merkezleri de köy odaları, sıra geceleri, kahvehane gibi belirli mekânlarda yapılan âşık fasılları olmuştur. Sanatını usta-çırak ilişkisi çerçevesinden öğrenmesi gereken âşığın, sözlü kültür ortamında geleneğin kendisinden talep ettiği şu özelliklerden en az üçünü barındırması gerekmektedir:

- 1- İrticalen söyleyebilmek
- 2- Saz çalabilmek
- 3- Atışma yapabilmek
- 4- Bade içtiğini iddia ediyor olmak³⁴

Yazılı kaynaklar ise cönkler, tezkireler, menakıbnâmeler, Divânü Lügâti't-Türk gibi kaynaklardır. Özellikle 19. yüzyılda âşıkların şiirlerini içeren müstakil divanlar tertip edilmesi, cönk ve mecmuaların çokça yazılmış olması, yazılı kültür ortamı bakımından önemlidir.

Âşıklık geleneğinin 20. yüzyılda tanışmış olduğu elektronik kültür ortamı vesilesiyle, âşık edebiyatı ürünleri toplumun geniş kesimlerine ulaşmaya başlamıştır. Bu etkenin sonunda, toplumun âşık şiirine olan ilgisi artmış ve böylece geleneğin icracılarında da nicel bir artış söz konusu olmuştur.

Tarihi süreçte yaşanan gelişmeler, toplumsal alanda da birtakım değişikliklere neden olmuştur. Sosyal ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler, eski gelenekle yeni oluşmaya başlayan gelenek arasında bir çatışmaya neden olmuştur. Âşık tarzı şiir

³² Serkan Köse, *Tanzimat'tan Günümüze Âşık Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2012, s. 14.

³³ Artun, s. 79-80.

³⁴ Artun, s. 80.

geleneği de, oluşan yeni kültürel atmosfer ve teknolojik gelişmeler karşısında bir uyum süreci yaşamak zorunda kalmıştır. “*Âşığın tavrı kendine göre belirlediği ahlaktan yanadır, gelenekçidir, yeni geleneği zmlemeyip taklit eden, davranış ve kişilik bozuklukları gösteren kişileri eleştirerek taşlar.*”³⁵ Bu süreçte âşıklık geleneğinin icra yönteminde, doğaçlama söyleyen âşıkların azalması, iletişim araçları yoluyla âşıkların dar çevreden çıkıp halkın çoğunluğuna hitap eder hale gelmesi gibi birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bahsedilen bütün gelişmeler göz önüne alınarak, âşıkların bu sosyal ve siyasi değişimlere ayak uyduramadığı ve çağın gerisinde kaldığı düşüncesi ortaya konmuştur:

“Âşıklar siyasal oluşuma paralel olarak topluma açılmışlardır; ama şiirleri bireysel yaşamın anlatımına odaklanmıştır. Değişim ve gelişime paralel olarak toplumdaki değişim rüzgârını yakalayamayan âşıklar ie dönmüş, çoğu kez tepkisiz kalarak toplumdaki yeni değerleri yakalayıp, toplumun önüne geçerek yeni kitleleri kucaklayacak bir yenileşme hareketini başlatamamışlardır.”

³⁵ Artun, s. 231.

3. POLİTİKA VE ÂŞIK EDEBİYATI

3.1. İDEOLOJİ, SAĞ-SOL KAVRAMLARI VE PROTESTO ŞİİRİNİN TARİHSEL SEYRİ

1970’li yıllarda Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasî atmosferden ve o dönemde icra edilen siyasî içerikli âşık şiirinden bahsetmeden evvel; siyasî görüşlerin temellerini oluşturan, siyasî partilerin izledikleri politikaları belirleyen ideoloji, sağ-sol kavramları ve âşık edebiyatındaki protesto geleneğinin tarihsel sürecinden ana hatlarıyla bahsetmek yerinde olacaktır.

Tanımlanması güç kavramlardan biri olan ideolojiyi, siyasal ve toplumsal hayata yön vermeye dayalı bir öğretiy; hükümetlerin, siyasi partilerin, çeşitli toplum sınıflarının, örgütlerin davranış kalıplarını belirleyen bir etken olarak tarif etmek mümkündür. Bunu, belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler bütünü ya da tüm gücü elinde bulunduran siyasî iktidarı ve onun politikalarını meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış yorumlanmış fikirler olarak da tanımlayabiliriz. Dikkat çeken ideoloji tanımları şu şekildedir: “İçinde, bireylerin, toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam’, ‘toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci’, “siyasi bir inanç sistemi’, ‘belirli bir sosyal sınıf veya sosyal grubun dünya görüşü’, ‘eylem yönelimli siyasi fikirler kümesi’.”³⁶

İdeoloji kavramından en genel tabirle, inanç unsurlarına dayanan, insanların davranışlarını yönlendirmeye gayret eden, siyasi, ekonomik ve sosyal talepleri bünyesinde barındıran bir fikir sistemi olarak da bahsetmek mümkündür. “İdeoloji terimi, düşünce, hayal, kavram, inanç vs. anlamında olan ‘İDEO’ ile, mantık, bilim anlamında olan ‘LOJİ’ kelimelerinden oluşmaktadır. Fikirler ve inançlar bilimi olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, ideolog belirli bir inanç veya ideolojinin savunusunu yapandır.”³⁷ İdeolojiler, azınlıklar ya da geniş halk kitleleri tarafından benimsenebilir. Hatta bazı ideolojiler evrensel bir kabul göreceğe aşamaya ulaşabilirler.

İdeoloji kavramı tarihsel seyri içerisinde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bilhassa Almanya’da “Nazizm”, İtalya’da “Faşizm” adında ideolojilerin ortaya çıkması bu kavramın anlamlandırılmasında farklı bir boyut kazandırmıştır.

³⁶ Gökhan Atılğan, E. Attila AYTEKİN, *Siyaset Bilimi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s. 287.

³⁷ Ali Şeriati, *Kültür ve İdeoloji*, çev. Orhan Bekin, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, t.y., s. 94.

*“Faşizmle milletin bir bütün olduğu, bir otorite çevresinde toplanması gerektiği öne sürülüyor. Bir şefin, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bir askeri cuntanın kesin egemenliği biçiminde ortaya çıkıyor. Bu bakımdan demokrasinin karşıtı.”*³⁸

Faşizm altyapısında belirgin bir politik felsefi derinliği olan bir görüş değildir. Faşizm öğretisi, yapılan eylemlerin haklılığını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Faşizm, devleti önceleyen ve onu her şeyin üstünde gören bir anlayıştır. Dolayısıyla siyasi özgürlüklerin sağlanması için herhangi bir çaba gözlenemez. Faşizmi benimsemiş kitleye göre ideoloji, toplumun sahiplenmiş olduğu değer yargılarını, hedefleri ve bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla oluşturulması gereken kurumsal yapıyı ifade eder.³⁹

İdeolojiler kimi zaman sosyal ve siyasi sistemi kolaylaştırmak ya da bu sistemi engellemek amacıyla kullanılabilir. Ayrıca siyasi faaliyetlerin değerlendirilmesinde de ideolojilerden faydalanılmaktadır. İdeoloji, bazı zamanlar kutsal bir anlam taşıdığı iddiasıyla ortaya çıkar. Bu, kendisine yandaş kazandırmak amacıyla yapılmış bir harekettir. Kendisinin gerçekliği temsil ettiğini öne sürerek, toplumda daha da etkin bir pozisyon elde etmek ister. İdeoloji bazı konularda faydalı ya da zararlı bir hüviyete bürünebilir. İnsanlar, var olan durumlardaki değişiklikleri kolayca kabullenmekte ya da bunun aksine gerçekleştirilmek istenen değişikliklere bağlı bulunduğu ideoloji gereği körü körüne karşı çıkabilmektedirler.

Bu noktada “katı ideoloji” ve “yumuşak ideoloji” kavramlarından bahsetmek gerekir. Katı ideolojilerde, bir kutsallık iddiası, değişmezlik faktörü ve dogmatizm unsurları bulunur. Kendisine karşı konumda yer alan ideolojilerle ilgili bir hoşnutsuzluk mevcuttur. Yumuşak ideolojiler ise esnek kuralları bünyesinde barındıran, pragmatik bir düşünce biçimidir. Bu ideolojilerde bir kutsallık iddiası yer almaz.⁴⁰ Marksizm ve Nasyonal Sosyalizm ideolojilerini katı, Kapitalizm gibi bir öğretiyi de yumuşak ideoloji olarak konumlandırabiliriz. *“Marksizm bazıları için gerçekleri çarpıtan ‘yanlı’ bir öğretiler, bazıları için de gerçekleri ortaya çıkarmaya yarayacak bilimsel bir araç. Bunu faşizm için de söyleyebiliriz.”*⁴¹

³⁸ Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 223-224.

³⁹ Sarıca, s. 226-227-228.

⁴⁰ Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

⁴¹ Mardin, s. 16.

İdeoloji konusunda, iktidar ve muhalefet ideolojisi adı altında bir sınıflandırma yapılabilir. İktidar ideolojileri, var olan sistemi savunan, bu sistemin haklılığını ispata çalışan ideolojilerdir. Muhalefet ideolojileri ise, mevcut sistemin karşısında bir tavır alan, bu sisteme eleştirilerde bulunan ve onun yerine getirilecek sistemler hakkında önerilerde bulunan ideolojilerdir. İktidara sahip güçlerin ideolojisini dikta yönetimini meşru hale getirme amacıyla kullandığı zamanlar, muhalefet ideolojileri toplumda büyük bir destek görebilmektedir. Fakat bazı zamanlar, toplumun çoğunluğu tarafından haklılığı ve meşruiyeti kabul gören bir yönetime karşı da bir muhalefet ideolojisi oluştuğu görülmektedir.⁴²

Bir ideolojiyi benimseme aşamasında olan insan, öncelikle içinde bulunduğu toplumun gerçeklerine uygun olarak, siyasi, sosyal ve ekonomik şartları göz önüne alarak düşünmeye başlar. İnsanların ideolojiyi ele alış biçimlerine göre belirli kategorilere ayrıldığı düşünülebilir. Şöyle ki; kimi insanlar ideoloji hakkında yalnızca fikir edinirler ve bu noktadan ileriye gitmezler. Bazı insanlar da edindikleri fikirler üzerine bir anlamlandırma yapmaya çalışırlar ve bunun sonucunda onu toplumda tanıtabilecek duruma gelirler. Bundan sonraki aşamada, bu ideolojinin doğruluğuna inanıp, kendi çevresinde var olan hadiseleri bu çerçevede değerlendirmeye başlarlar. Bütün bu süreçleri kendi isteğiyle geçirip gerekli değerlendirmeyi yapan bireyler, son aşamada kendi ideolojisi hakkında birtakım eylemlere katılma gereği duyarlar.⁴³

“Yaşamlarını ideolojiler için koyan ve katı askerler olarak döğüşenler daima insan kitleleri olmuştur, filozoflar değil. Bundan dolayı, ideolojileri yaratan, hedef ve ideallerini yükselten topyekün insanlıktır.”⁴⁴

“İdeoloji üç aşamaya inanmaktadır. Birinci aşama evreni, varoluşu ve insanı kavrayabildiğimiz ve idrak ettiğimiz yoldur. İkinci aşama, sosyal ve zihinsel çevrelerimizi şekillendiren tüm fikir ve nesnelere değerlendirip algıladığımız belirgin yoldan meydana gelir. Üçüncü aşama, onunla hoşnud olmadığımız statükoyu değiştirmek için yüklendiğimiz idealler, yaklaşımlar, yöntemler ve önerileri içerir.”⁴⁵

⁴² İdeolojilerle ilgili detaylı bilgi için bkz.

Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Şeriati, Ali, *Kültür ve İdeoloji*, çev. Orhan Bekin, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, t.y.

Ernesto Laclau, *İdeoloji ve Politika*, çev. Hüseyin Sarıca, Belge Yayınları, İstanbul, 1998.

⁴³ Mardin, s. 140.

⁴⁴ Şeriati, s. 99.

⁴⁵ Şeriati, s. 97.

Türkiye’de 1974 yılında üniversite öğrencileri arasında yapılmış olan bir anket, ideoloji denildiğinde ne anlaşıldığı üzerine fikir elde etmemize olanak sağlayacaktır: *“Yapılan ankette, ‘ideoloji’nin denekler arasında iki anlam taşıdığı anlaşılıyor. Öğrencilerin büyük çoğunluğu için ‘ideoloji’ ‘sistemik bir fikir yapısı veya anlatısı’dır. (...) Deneklerin çok daha küçük bir grubu ‘İdeoloji dendiği zaman aklınıza ne gelir?’ sorusuna, ‘Gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan bir fikir yapısı ‘ veya buna benzer deyişler kullanıyor.”*⁴⁶

Görüldüğü gibi, ideoloji hakkında insanların kafasında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı ideolojileri insanlığa faydalı olarak görse de; kimileri tamamıyla gerçek dışı bir fikir olduğu görüşündedir.

Sağ-sol kavramları üzerine de bugüne kadar çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Kimi araştırmacıların bu tanımlamayı, kendi dünya görüşü ekseninde, okuyucusuna yön vermeye dönük bir tavırla ele aldığı, kimisinin de bunun aksine olabildiğince objektif bir sonuca ulaşabilmek adına gayret ettiği gözlenmektedir. Dolayısıyla sağlıklı bir değerlendirme yapmak açısından, genel kabul görmüş bir açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, sağ-sol diye ayırt ettiğimiz iki kavramı, eşitlikler, özgürlükler, toplumda yaşatılmaya çalışılan gelenekler, var olan toplum yapısı ve statüko hakkında üretilen bakış açılarına göre kategorize etmek mümkündür.

Bu düşünce biçimlerini sağ-sol olarak belirtilmesi ilk olarak Fransız Devrimi’nden sonra görülmektedir. Devrimden sonra toplanan ulusal meclis üyeleri fikirleri doğrultusunda mecliste kralın sağ ve sol tarafına oturmuşlardır. Kralın sağında oturanlar, kralın mutlak otoritesini kabullenen, eski düzenin korunmasını amaçlayan kimselerden oluşurken; solunda oturanlar kralın uygulamalarına karşı olan, süregelen düzenin değişiminden yana tavır alan üyelerden oluşmaktadır.⁴⁷

Sağ kavramını var olan durumu muhafaza etmekten yana tavır alan, daha önceki uygulamalara özlem duyan, eşitlik ve özgürlükler konusunda toplumun yapısını önceleyerek tutumunu belirleyen bir bakış açısı olarak tarif etmek mümkündür. Sol ise, toplum yapısı ve var olan düzen hakkında sürekli bir değişimden yana olan, toplumda var olan gelenek ne olursa olsun bağımsız bir özgürlük

⁴⁶ Mardin, s. 13-14.

⁴⁷ Siyasi düşüncelerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1977.

tanımlaması yapan, sosyal eşitlik ve sosyal devlet taraftarı olan bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸

Açıklanmaya çalışılan iki kavram hakkında yapılan şu araştırma ilgi çekicidir: *“Yalnız öğrenciler için geçerli olan bir araştırmaya göre tipik ‘solcu’, orta ve yüksek gelir katlarında bulunan ‘bürokratik’ kökenli küçük aile birimlerinin en yaşlı çocuğudur; tipik ‘sağcı’, düşük gelir katlarından, kırsal kökenli geniş aile birimlerinin birkaç çocuğunun en gençlerinden biridir.”*⁴⁹

Türk siyasî hayatında da, özellikle 1960’lı yıllardan sonra sağ ve sol kavramlarının çokça gündeme geldiği görülmektedir. Yaşanan gelişmeler sonucunda, bu kavramlar etrafında şekillenen bir kutuplaşma sürecinin de başladığı görülmektedir. Zaman zaman şiddetinde azalmalar olsa da, bu iki kavramın etrafında konumlanan isimler uzun yıllar süren bir mücadelenin içine gireceklerdir.

Âşık edebiyatı içerisinde, bahsedilen görüşler ve yönelimler çerçevesinde gelişen protesto ya da politik şiir diye adlandırabileceğimiz bir tür meydana gelmiştir. Bu şiirler, âşık edebiyatı içerisinde gelişen taşlama geleneği içerisinde değerlendirilmektedir.⁵⁰ Protesto içerikli bir tür olarak sınıflandırılan bu şiirlerin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Bu şiirlerin, içeriğinde birtakım farklılıklar olsa da Yunus Emre’den, Pir Sultan Abdal’dan bu yana süregelen bir protesto geleneğinin ürünleri olduğu bilinmektedir. Beylere yönelik eleştirilerini dile getiren Yunus’un sözleri şöyledir:

İşitin ey ulular âhır zaman olusar

Sağ müsülman seyrektir ol da güman olusar

Dânişmend okur tutmaz derviş yolun gözetmez

Bu halk öğüt işitmez sağır heman olusar

⁴⁸ Sarıca, s. 159.

⁴⁹ Mardin, s. 139.

⁵⁰ Âşık edebiyatında taşlama geleneğiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Nilgün Çıblak, *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ürün Yayınları, Ankara, 2008.

Gitti beğler mürveti binmişler birer atı

Yediği yoksul eti içtiği kan olısar⁵¹

(Yunus Emre)

Tekkelerin ve aşiretlerin Osmanlı Devleti'yle çeşitli çatışmalara girmesi sonucunda, şiirde yönetime karşı politik olarak kabul edebileceğimiz söylemlerin dile getirilmeye başlandığı görülür:

Yürü bire Hızır Paşa

Senin de tahtın devrilir

Güvendiğin padişahın

Onun da çarkı kırılır.⁵²

(Pir Sultan Abdal)

Bu gelenek içerisinde kimi zaman kişisel kimi zaman da toplumun tümüne yönelik eleştirilerin/taşlamaların ele alındığı görülmektedir. Bu geleneğin ilk ürünleri, yapısını mensup olunan tekkenin belirlediği, o çevrede gelişen şiirler olduğu görülmektedir. Doğal olarak buradaki eleştirilerin temelini dinî unsurlar oluşturmaktadır. Eleştirilerin çoğu zaman, din içerisindeki ayrışmalara, hurafelerle dolu inanışlara, çeşitli gelenek unsurlarına veya dönemin en etkili kurumlarından birine yönelik olduğu görülür. Ayrıca sanatçının üzerindeki toplum baskısı ve o dönemlerde aykırı düşüncelere sahip çıkacak kişilerin ya da kurumların olmaması, bu geleneğin gelişimi açısından engelleyici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemdeki şiirlerde, var olan düzene karşı bazı eleştiriler yapıldığı, hoşnutsuzlukların dile getirildiği görülse de, düzenin karşısında farklı bir yol önerildiği ve karşılaşılan sorunlar hakkında net bir çözüm önerisi getirildiği görülmemektedir. Şiirlerde çoğu zaman, yaşadıkları dönemle eski zamanların karşılaştırılması, o dönemlere duyulan özlem, dünyanın ve insanların bozulması gibi genel konular ele

⁵¹ N. Ziya Bakırcıoğlu, *Yunus Emre Dîvânı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 258.

⁵² Başgöz, 1986, s. 183.

alınmaktadır. Bunun yanı sıra, adam kayırma, dolandırıcılık, rüşvet, ekonomik aksaklıklar, cahillik gibi konuların da ele alındığı görülmektedir.

17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin güçlü bir dönemi olmasından dolayı, bu yüzyılda âşık şiirinde eleştirel açıdan ele alınan şiirlere pek rastlanmaz. 18. yüzyılda ise, taşlama türünde nitelikli şiirlerin ele alındığı görülmektedir. *“Sınırlı sayıdaki taşlama örneklerini artık, toplumun büyük bir kesimini olumsuz yönde etkileyen temel sorunların âşıklar tarafından açıkça eleştiri konusu edilmeye başlandığını göstermektedir.”*⁵³

Protesto şiirlerinin 19. yüzyılda etkisinin daha da artmaya başladığı görülmektedir. Ülkedeki iç çatışma hali ve yaşanan savaşların etkisiyle, ekonomide büyük bir bozulma yaşanmış ve bu durum âşıkların çeşitli kurumlara karşı sert eleştirilerde bulunmalarına neden olmuştur. Kendilerine tanınan imkânlar çerçevesinde, özellikle padişaha ve devlet yönetimindeki bürokratlara karşı bir tavırla oluşturulan birçok ürün ortaya çıkarmışlardır. Bu dönemde tanınmış âşıkların protesto şiirlerinden birkaçı şu şekildedir:

Serdarî halimiz böyle n'olacak

Kısa çöp uzundan hakkın alacak

Mâmurlar yıkılıp viran olacak

Akibet dağılır ilimiz bizim.⁵⁴

(Serdarî)

Mahkeme meclisi icat olduğu

Çeşme-i rüşvetin ahmaklığından

Kazâ belâ ile âlem dolduğu

Kazların kadıya uçmaklığından⁵⁵.

(Seyranî)

⁵³ Salahaddin Bekki, “1980 Sonrası Âşık Şiirinde Siyasi Söylemler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C: 2, S: 1, Kış 2016, s. 52.

⁵⁴ Başgöz, 1986, s. 185.

⁵⁵ Başgöz, 1986, s. 184.

Adalet kalmadı hep zulum doldu

Geçti şu baharın gülleri soldu,

Dünyanın gidişi acayip oldu

Koyun belli değil kurt belli değil⁵⁶

(Ruhsatî)

19. yüzyılda özellikle Dadaloğlu'nun "Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri" isimli meşhur koçaklaması, Türk siyasî tarihi açısından iktidar sahiplerine karşı sürdürülen muhalefetin ve direnişin sembolü haline gelmiştir. Muharrem Ertaş tarafından da seslendirilen eser, halk tarafından hep ilgiyle karşılanmıştır. Şiir şu şekildedir:

Kalktı göç eyledi Avşar elleri

Ağır ağır giden eller bizimdir

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımın temreni

Hakkımızda devlet vermiş fermanı

Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlum yarın kavga kurulur

Öter tüfek davlumbazlar vurulur

Nice koç yiğitler yere serilir

Ölen ölür kalan sağlar bizimdir⁵⁷

⁵⁶ Başgöz, 1986, s. 184.

⁵⁷ Metin Karadağ, *Türk Halk Şiiri*, Balıkesir Akademi Dergisi Yayınları, Balıkesir, 1996, s. 99.

(Dadaloğlu)

Toplumun bu tarz protesto içerikli şiirlerin yanında, genel itibariyle geleneğin oluşmaya başladığı dönemden bu güne halk şiirine karşı hayranlık beslediği görölmektedir. Halk şiirinin, ait olduğu toplum tarafından böylesine sahiplenilmesinin temel nedeni, halkın bu şiirlerde kendisini bulmasıdır. Halkının sorunlarını bir tarafa bırakan yüksek zümre edebiyatına karşı, toplum halk şiirine sevgiyle bakmıştır.

Âşıkların şiirlerine toplumun sorunlarını yansıtmaları ve onların haklarını savunmak adına belli kişilere ve kurumlara sitem etmesi bu bağı daha da güçlendirmiştir. “*İhmal edilmiş bir toplum, kendi sesini taşıyan bireyleri ne kadar yüceltse haklıdır.*”⁵⁸ Yüzyıllar önce dile getirilen şiirlerin sözlü gelenek içerisinde bugünlere ulaşmasının altında da, halkın bu şiirler karşısındaki koruyucu tavrı ve bu geleneğin ürünlerini sonraki nesillere aktarmayı görev kabul etmesi yatmaktadır.

Âşık şiirinde görölen protesto geleneğinde, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte bir durgunluk evresi yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında birtakım etkenler mevcuttur. Bunların en başında, zorlu bir süreci aşarak ülkeyi büyük bir işgalden kurtaran ve ülkenin bağımsızlığı adına mücadele vermiş olan Cumhuriyet’in kurucu kadrolarına duyulan saygı yatmaktadır. Bu direniş hareketi halkın büyük bir desteğini görmüş, âşıklar da bu ortamda sessiz kalmamış ve bu mücadeleyi destekleyici bir tavır takınmışlardır. Bunun yanında, Köy Enstitülerinin açılması, Halkevlerinin yaygın hale getirilmesi, âşıkların sanatlarını icra edecekleri birtakım derneklerin kurulması ve âşıklara ait bayramların düzenlenmesi gibi durumlar, yönetimle protesto geleneğini yaşatan âşıklar arasında bir yumuşama ve karşılıklı uyum sürecinin başlamasına vesile olmuştur.⁵⁹

Cumhuriyet’in ilk yıllarında âşıklara karşı böylesine bir ilginin altında bazı politik nedenler yattığı da görölmektedir. Çünkü yurdun çeşitli bölgelerinde kanaat önderi olarak niteleyebileceğimiz isimler dışında, halkla birebir temasın kurulabileceği en etkili yol, âşıklar aracılığıyla kurulacak iletişim olarak görölmüştür. Böylelikle Cumhuriyet’in temel kazanımlarını, izlenecek politikaları, hedeflenen sosyal

⁵⁸ Mutluay, s. 26.

⁵⁹Salahaddin Bekki, “Aşık Şiirinin Siyasallaşması Üzerine Bir Deneme 1960-1980”, VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gaziantep, 2006.

değişmeleri daha kolay bir biçimde halka iletebilme imkânı sağlanacaktır. Bu noktada Âşık Veysel kilit bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Veysel, Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri ve gerçekleştirilen devrimleri içselleştirmiş bir isimdir. Bu kazanımların Anadolu'nun birçok bölgesinde yayılmasına, halk tarafından anlaşılmasına ve benimsenmesine vesile olmuştur. Veysel eserlerini çoğunlukla bu anlayış doğrultusunda ve daima birlik-beraberlik vurgusuyla oluşturmuştur. Bu süreçte Veysel'in yaşanan hadiseler karşısında hiçbir tepki vermeksizin devletçi anlayışla eserlerini meydana getirmesi, bazı âşıkların şiirlerinde sert bir şekilde hedef alınmasına neden olmuştur:

Çok dokundu mızrap ile tellere

Bozuk perdeleri görmedi Veysel

Ağıt yaktı bülbül ile güllere

Dikene elini sürmedi Veysel

Ağlayıp sızladı derdini döktü

Vurdular başına boynunu büktü

Çobandı ağanın koyununu güttü

Ver benim hakkımı demedi Veysel

Balta sapı için çattı hırsıza

Dur demedi sömürücü arsızza

Vatandaş muhtaçken ekmeğe tuza

Bunun nedenini sormadı Veysel

Der Zamanî Veysel büyük ozandı

Halkın değil kendi kendin yazardı

Sözü hançer iken kaçıp saklandı

Zalimin başına vurmadı Veysel⁶⁰

(Âşık Zamanî)

Yaşanan bu uyum süreci sonrasında, çok partili hayata geçiş süreci yaklaştıkça, protesto geleneğinin kaldığı yerden devam ettiği görülecektir. Bu geleneğin eskisi gibi güçlü bir şekilde ortaya çıkmasında, şehirleşme süreci geçiren âşıkların burada yaşadıkları birtakım ekonomik sıkıntılar, sosyal hayattaki birtakım aksaklıklar belirleyici olacaktır. Bu süreçte protesto şiirinin en etkili temsilcileri olarak karşımıza iki önemli isim Habip Karaaslan ve Talibi Coşkun çıkacaktır. Bilhassa Habip Karaaslan, o dönemde kimsenin cesaret edemediği konularda eleştirilerini sözünü hiç sakınmadan dillendirmiştir. O dönem iktidarda bulunan CHP'yi, Meclis'teki milletvekillerini ve Cumhuriyet'in kazanımları arasında olan çeşitli kurumları sert bir dille yerdiği görülmektedir:

Cumhuriyet Atatürk'ün yıkılmaz

Haracoğlu huzuruna çıkılmaz

Kese dolsun başka işe bakılmaz

Yeyip içip rahat yatar bu Meclis

Habip bu hileyi sezen

Yedi yıldır gurbet gezen

Halk Partisi halkı ezen

Parti değil baş belası

⁶⁰ Süleyman Yağız, Ed., *Yürü Bre Hızır Paşa -Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi-*, Üç Çiçek Yayınevi, 1983, s. 163.

Kendine bir meslek bulmuş

Cebi para ile dolmuş

Şakşakçılar mebus olmuş

Meclis eğlenceye düştü.⁶¹

(Habip Karaaslan)

Demokrat Parti'nin tek başına iktidara gelmesi, tek partili dönemde muhalif kimlikleriyle tanınan âşıklar arasında umut verici bir hadise olarak görülmüştür. Bu durum yirmi yedi yıldır iktidara sahip olan Kemalist rejim açısından da önemli bir kazanıma neden olmuştur. Serbest bir seçimin sonrasında çok partili hayata geçilmesi ve bir muhalefet partisinin tek başına iktidara gelmesi, demokratikleşme fikri adına umut verici bir hadise olarak kabul edilmektedir. “*Bir anlamda, Halk Partisinin seçim yenilgisi, onun en büyük başarısı – Partinin kendisinin içinden fışkırdığı önceki devrimi tamamlayan ikinci bir devrim – idi.*”⁶² Birçok âşık bu durumu sevinçle karşılamıştır. Hatta şiirlerinde Demokrat Parti propagandası yapmaya başlamışlardır. Propaganda içerikli şiirler, DP'nin tek başına iktidarı henüz ele geçirmediği, çok partili hayata geçiş vesile olan 1946 yılında yapılan ilk seçimden itibaren kendisini göstermeye başlamıştır. 1946 seçimin olduğu yıl yazılan Habip Karaaslan'ın bir şiiri şu şekildedir:

Biz köylüyüz var abamız

Halkı yükseltmek çabamız

Demokrattır öz babamız

Ayrılma sen izine gel.

Halk Partisi dendi kime

Yaran varsa bakmaz eme

İktidara sahip deme

⁶¹ Başgöz, 1986, s. 186-187.

⁶² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 302.

Hiç korkmadan yüzüne gel. (30.5.1946) ⁶³

Der Habip Karaslan gönül yıkılmaz

Demokrasi hiçbir güçlükten yılmaz

Türk köylüsü Demokrattan ayrılmaz

Hürriyet istiyor orada kaldı. (27.8.1946) ⁶⁴

(Habip Karaaslan)

Özkuş Çobanoğlu, 27 Mayıs İhtilali öncesi, çok partili hayata geçiş sürecinde âşık edebiyatında bir rahatlama olduğunu belirtmektedir:

“Tek parti dönemi devrin resmi ideolojisini destekleyen âşıkların kabul görüp kollandığı, bunun dışında kalan âşıkların susmak zorunda kaldığı bir devirdir. Dolayısıyla bu dönemde âşıkları iki kategoride ele almak gerekmektedir. 1946 yılından itibaren özellikle 1950’lerden sonra çok partili hayata geçişle birlikte, Türkiye’de âşıkların serbestçe kendilerini ifade edebilme zeminine kavuştuğu görülmektedir.” ⁶⁵

Fakat iktidarının ilerleyen yıllarında, Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti’nin politikaları ve icraatları, öncesinde onun mutlak destekçisi konumundaki âşıkları rahatsız etmeye başlamıştır. Bu rahatsızlığın sonucunda iktidar öncesi tam destek verdikleri Demokrat Parti ve onun yöneticilerine karşı şiirler ele alınmaya başlanmıştır. Daha önce CHP yönetimini diline dolayan Habip Karaaslan’ın sözlerinde şimdi de DP yönetimi hedef olmuştur:

Kırk beş ile elli beşi kıyasla

Milleti görürsün buhranda yasta

Habip dalkavukluk yapamaz asla

Uyan bizim parti uykudan uyan

⁶³ Başgöz, 1986, s. 196.

⁶⁴ Başgöz, 1986, s. 196.

⁶⁵ Özkuş Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara, s. 151-152.

Yaptığınız işler millete ayan. (18.10.1955) ⁶⁶

Bir başka şiirinde:

Zengin Egeliyi bastı bağrına

Demokrat dediği lordlar partisi

Bu davada boşa yandım

Demokrat iş yapar sandım

Kuru vaadlere kandım

Geleni gidenden beter

Mebus maaşları düşecek derken

Anlaşıldı sözlerinin vefası⁶⁷

(Habip Karaaslan)

diyerek ilk aşamada partinin bir özeleştirisi sürecine girmesini istemiş, sonrasında tamamen umutsuzluğa kapılarak DP yönetimi sert bir şekilde yermeye devam etmiştir.

Âşıklar bu şiirlerinde yanılığlarından ve pişmanlıklarından dem vurarak eleştirilerini yine sözlerini sakınmadan dile getirmişlerdir. Zannediyoruz ki böylesine bir duruş, körü körüne bir partiye veya gruba inanarak o kişilerin tüm icraatlarını şartsız kabul eden kimselere karşı, ilkeli duruşun en güzel örneklerini vermesi bakımından oldukça önemlidir. Habip Karaaslan'da görüldüğü gibi daha önce DP iktidarını savunan Ali İzzet Özkan'da da aynı tavır görülmeye başlanmıştır:

Demokrat Partiyi taze kız sandık

Çirkin çıktı, kahpe çıktı, dul çıktı

Alnım açık, yüzüm ak dedi kandık

Yüzü kara çıktı, başı kel çıktı.

⁶⁶ Başgöz, 1986, s. 199.

⁶⁷ Başgöz, 1986, s. 187.

Bunların mevki kazanmak fikiri

Düşünen kim bizim gibi fakiri

Has kumaşık dedi bize her biri

Kendi çıktı, keten çıktı, çul çıktı.⁶⁸

(Ali İzzet Özkan)

Demokrat Parti iktidarından sonraki dönemde protesto şiirlerindeki artış dikkat çekmektedir. Âşık şiirin gittikçe toplumsallaştığı, yeni bir düzenin gerekli olduğunun sıklıkla vurgulandığı bir dönemin içine giriliyordu. “*Bu yeni düzen için, halk ozanları, sazlarını silah olarak kullanmaktan söz eder oldular.*”⁶⁹ 1970’li yıllardan sonra da artık temel amaç, geleneği güçlü bir şekilde temsil etmenin yerine, destekledikleri siyasî görüşler çevresinde propaganda yapmak olacaktır.

⁶⁸ İlhan Başgöz, 1986, s. 187.

⁶⁹ Rıza Zelyut, *Halk Şiirinde Başkaldırı*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989, s. 42.

3.2. 1970'Lİ YILLARDA SİYASÎ ATMOSFER VE ÂŞIK ŞİİRİNİN DURUMU

1970'li yıllarda, yaşanan ekonomik, kültürel ve politik gelişmeler düşünüldüğünde, ilk etapta Türk siyasi sahnesinde dikkat çekici bir vaka olan 27 Mayıs 1960'ta yapılan askeri müdahale önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu darbenin en önemli gerekçesi, bilindiği üzere 1950 yılında tek başına iktidara gelen Demokrat Parti'nin sürdürmüş olduğu politikalar olmuştur. Bu görüşe göre Demokrat Parti, muhalefete sesini çıkarma şansı tanımayan, sendikaları baskı altına almaya çalışan, basın-yayın hürriyeti bağlamında kısıtlayıcı bir tutum takınan ve bu durumu iktidarının sonlarına doğru daha da sertleştirmeye başlayan bir yönetim biçimini benimsemiştir. *“CHP'yi devlet partisi olmakla kınayan DP'nin 1950-1960 arasındaki on yılda parti devleti kurmaya çalışması ilginçtir.”*⁷⁰

27 Mayıs Darbesi, gerek emir-komuta zinciri çerçevesinde gerçekleşmemesi bakımından, gerekse sonrasında hazırlanmış olduğu anayasa ile birçok fikre siyaset yapabilme olanağı sağlaması bakımından 1980 Darbesi'nden ayrılmaktadır. *“Gerçekleştirilmesinde büyük çoğunluğun olmasa bile, geniş çevrelerin desteği vardır.”*⁷¹ 1960 Darbesi sonrasında kurulan Temsilciler Meclisi ile 1980 Darbesi sonrasında kurulan Danışma Meclisi arasında da, temsil edilebilme olanağı açısından fark olduğu görülmektedir.

27 Mayıs Darbesi'nden sonra 1961 yılında kabul gören anayasa ile birlikte siyasî, ekonomik ve toplumsal çevrede birçok gelişme yaşanmıştır. Bu anayasa, 1946'da başlayan çok partili demokrasi dönemine geçişe oranla, meclise birbirinden oldukça farklı fikirlere sahip siyasi partilerin girmesine olanak sağlaması bakımından olumlu bir gelişmeye vesile olmuştur. *“Kaldı ki 15 sosyalist milletvekilinin parlamentoda yer alabilmeleri bile tek başına Türkiye'deki demokratik gelişme açısından önemli aşama sayılmalıdır.”*⁷²

Çoğulcu demokrasi ilkesinin benimsenmesi, yargı bağımsızlığının sağlanmaya çalışılması, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, önceden izin almaksızın dernek kurma ve gösteri/yürüyüş hakkının tanınması, sendika kurma ve grev hakkı tanınması,

⁷⁰ Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, 1997, s. 193.

⁷¹ Tunçay, s. 194.

⁷² Tunçay, s. 223.

yürütmenin eylemlerinin Danıştay'ın denetimine tabi tutulması, kişinin temel hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altına alınması, sosyal devlet kavramından bahsedilmesi gibi özellikler de göz önüne alındığında; bu anayasanın, teoride, özgürlükçü siyasî ve sosyal atmosferin oluşumuna zemin hazırladığı görülmektedir.⁷³

*“1960 müdahalesi, özellikle 1961 yılında çıkarılan Anayasa nedeniyle Türk siyasi tarihinde görece özgürlükler dönemi olarak anılmıştır. Bu dönemde aydınlar ve öğrencilerin işçi sınıfı ile birlikte siyaset yapabilmelerine ortam yaratılmış, özellikle sol fikirler, hızlı ekonomik kalkınma ve sosyal adalet kavramlarıyla birlikte kitlelere etki etmeye başlamıştır.”*⁷⁴

Âşık şiirinin ve taşlama/protesto şiirlerinin akıbeti açısından 1960 İhtilali önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Âşıklar içerisinde, okuma-yazma öğrenmeyen, az çok eğitim almamış kimsenin kalmadığı söylenebilir. *“Bu ortam içinde, düşünde gördüğü bir güzele sevdalanmış âşık'ın yerini alan, sanat vergisinin kaynağını hak aşkında değil, halk için uğraşmada bulan, kendilerine hak âşığı yerine halk ozanı diyen yeni bir âşık-sanatçı kuşağı belirlemiştir.”*⁷⁵ Âşık edebiyatının geleneksel temalarının işlenmediği, doğaçlama söyleme geleneğinin kalktığı bu ortamda artık âşık şiirinin yayılma araçlarının da değiştiği görülmektedir. Geleneksel icra ortamlarının dışında artık âşık şiiri plaklar, radyolar ve kitaplar vasıtasıyla toplumun tüm kesimlerine yayılmaya başlayacaktır.

Kendi içerisinde böylesine bir dönüşüm sürecine giren âşık şiiri artık önceden organize edilmiş sinema, stadyum, kapalı spor tesisleri gibi alanlarda icra edilmeye başlanmıştır. Âşıklar, belirli bir siyasî fikre sahip insan kitlelerine seslenmeyi, onların savunuculuğunu yapmayı görev addetmişlerdir. *“Derviş Kemal'in ‘Sazı ile sözü ile ozanlar savaşta gerek’ dizesi, bu protestocu âşıkların sloganı olmuştur.”*⁷⁶ Bunun sonucunda kendisinin karşısında konumlanan âşıkları, siyasî parti mensupların hedef alan söylemler oluşturmaya başlamışlardır. Oldukça sert eleştirilen yapıldığı toplantılarda, neredeyse küfre varan ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Âşıklar

⁷³ Detaylı bilgi için bkz.

Bülent Tanör, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.

⁷⁴ Güler Bek, 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 15.

⁷⁵ Başgöz, 1986, s. 188.

⁷⁶ Başgöz, 2014, s. 235.

arasında yaşanan sağ-sol kutuplaşması hadisesinin, dikkat çeken âşıkları tanıtan bir tür olan şairnelere de konu edildiği görölmektedir:

Mahzûnî çok sağa sola atıldı

Sevildi sayıldı fazla tutuldu

Gizli gizli eylemlere katıldı

Bükölerek giden yılan olmasın

Ali Gürbüz sola doğru yürümüş

Hüseyin Çırakman ile birikmiş

Fikrini anlamak biraz zor imiş

Reklam yapan çoktur ilan olmasın

Ali İzzet Özkan, Davut Sularî

Şah Turna da atılıyor ileri

İhsanî'dir solcuların kralı

Sakın peşi sıra gelen olmasın⁷⁷

(Âşık Gülhanî)

Dönemin âşıklarının ön plana çıkarılması, söylediklerinin duyurulmasında, 1963 yılında TİP aracılığıyla, Fikret Oytam ve Sefer Aytekin'in öncülüğünde "Âşıklar Derneği" kurulması etkili olmuştur.⁷⁸ Bu derneğin öne çıkan ozanı da Âşık İhsani olmuştur. Bu derneğin bünyesinde yer alan âşıkların, emperyalizme, bozuk düzene, ekonomik eşitsizliklere ve buna benzer durumlara karşı protesto şiirleri ele aldıkları görölmektedir. Öncülük eden parti ve içerisinde bulunan âşıklar düşünöldüğünde, şiirlerin sol anlayışla oluşturulduğu görölmektedir.

⁷⁷ Salahaddin Bekki, "1980 Sonrası Âşık Şiirinde Siyasi Söylemler", *Journal of Turkish Language and Literature*, C: 2, S: 1, Kış 2016, s. 54.

⁷⁸ Bekki, 2016, s. 53.

“1960’larda TİP birçok genç entelektüelin desteğini almış ve sonradan çok sayıda gruba bölünecek olan Türk soluna bir çeşit laboratuvar vazifesini görmüştü.”⁷⁹

Bu derneğin bünyesinde ortaya çıkan söyleme karşı, 1966 yılında Feyzi Halıcı önderliğinde Konya’da “Âşıklar Bayramı” düzenlenmiştir. Buraya katılan âşıkların sağ görüşteki âşıklardan oluştuğu ve söylemlerini devletçi ve muhafazakâr anlayışla oluşturdukları görülmektedir. Bu dönemde ülke dışında gelişen bilimsel hadiseler göz önüne alınarak, bu gelişmelerin gerisinde kaldığımız ve bunların yerine toplumun değersiz tartışmalarla meşgul edildiği düşüncesi de şiirlerde dile getirilen konular arasındadır:

Biz bize palavra sıkıp söylerken

Onların gittiği aya bak aya

(Âşık Zamani)⁸⁰

Onlar atomun füzenin yolunda

Bizim yurttta çamur yola bak hele

(Âşık İpek)⁸¹

Sağ ve sol görüşteki âşıkların, karşıt görüşte olan kimselere karşı kullandıkları belirli kelimeler olduğu görülmektedir. Solda; bozuk düzen, özgürlük, patron, sermaye, soyucu, sömürücü, komprador, faşist, ırkçı, şeriatçı, kapitalizm, emperyalizm, insan hakları gibi sözcüklerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Sağ görüşte ise; komünizm, Marksist, dev-yolcu, dev-solcu, orak-çekiç, kızıl, Sovyetçi, Moskof uşağı gibi sözcüklerin kullanımına rastlanmaktadır. Söylemlerin sertleşmesi sonucunda; kaypak, hain, lünpen, çakal, devşirme, deyyus, ulan, adi, kahpe, alçak gibi argo sözcüklerin de şiirlere yansıdığı görülür.⁸²

Türkiye İşçi Partisi’nin siyasî arenadaki varlığı ortadan kalkmaya başladığı süreçte, politik şiirlerin Bülent Ecevit çevresinde gelişmeye başladığı görülür. “Böylece, eski Karaoğlan türküleri yanında, onun takma adına bağlı yeni bir

⁷⁹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 359.

⁸⁰ Başgöz, 1986, s. 188.

⁸¹ Başgöz, 1986, s. 188.

⁸² Salahaddin Bekki, “Aşık Şiirinin Siyasallaşması Üzerine Bir Deneme 1960-1980”, *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Gaziantep, 2006, s. 19.

Karaoğlan türküleri geleneği ortaya çıkar."⁸³ Ecevit'in şahsı üzerinden, yeni bir umudu simgeleyen şiirlerden iki örnek verelim:

Mefkûreni soranlara

Karaoğlan dersin yavrum.

(Derviş Kemal)⁸⁴

Bozuk düzen ortam kara

Köylü işçi düştü dara

Halk isterse iktidara

Gelir Karaoğlan gelir.

(Feyzullah Çınar)⁸⁵

Sanayileşme Tek Parti yıllarında devlet eliyle gerçekleşse de, Demokrat Parti'nin iktidara sahip olduğu dönemdeki kapitalist politikalar, ilerleyen yıllarda özel kuruluşların hâkimiyeti belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu durum 1960-1970 yıllarında oluşan tüketim toplumu kavramını ortaya çıkarmaya zemin oluşturması bakımından önemlidir. 1970'lerde arabesk kültürün oluşmasında da, kapitalist politikaların sonucunda oluşan zengin-fakir uçurumu etkili olmuştur.⁸⁶

Bu yıllarda toplumun yaşamını etkileyen önemli bir öge de, 1968 yılında ilk yayını yapan televizyonun kullanılmaya başlanmasıdır. Bu sayede devlet, kültür politikalarını halkın çoğunluğuna kolayca aktarabilme imkânı yakalamıştır. Televizyonun yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanması, âşık edebiyatının da icra ortamının değişmesine neden olmuştur.

Önceleri radyolar, kasetler, çeşitli toplantılar vesilesiyle sanatını icra eden âşıklar, televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte sesini toplumun geniş kesimlerine daha kolay biçimde ulaştırma imkânı sağlamıştır.

⁸³ Başgöz, 1986, s. 189.

⁸⁴ Başgöz, 1986, s. 190.

⁸⁵ Başgöz, 1986, s. 190.

⁸⁶ Bek, Güler, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

“İnsanların toplumsal hayatı öyle yeni nitelikler göstermeye başladı ki, bunlara tarihte o zamana kadar rastlamak mümkün değil: örneğin bir ülkede yirmi milyon insana aynı anda bir mesaj ulaştırabilecek radyo ve televizyon gibi bir aracın etkisine benzer bir durum tarihte görülmemiş.”⁸⁷

Sendikalaşma ve grev hakkının tanınmasıyla birlikte, işçi sınıfının Türk siyasî hareketinde rol almaya başladığını görmekteyiz. Yapılan yürüyüş ve grevlerle, kendi konumları bakımından bir bilinçlenme sürecine girmişlerdir. Sendika birliklerinde söz sahibi olarak, sosyal hayatın çoğu kısmında etkili ve yönlendirici bir grup olma isteği içindeydiler. Bu noktada sol düşüncenin söylemleri arasına işçi-patron münasebeti, sosyal adalet gibi kavramlar girmiştir. İşçi haklarının müdafaası, dönemin âşik edebiyatında da kendini göstermeye başlamıştır. *“Genellikle kırsal kesim emekçileri arasından çıkan halk ozanlarının geleneksel ağa-ırgat çelişkisini aşarak dünyaya işçi sınıfı öğretisi açısından bakmaya başlamaları 1961’den sonraya düşer.”⁸⁸*

İşçi sınıfının önderliğinde 19. yüzyıldan beri kendisini göstermeye başlayan emekçi halk mücadelesi, 20. yüzyılda bilinçlenme sürecini tamamlayacak ve çeşitli örgütlenmeler çerçevesinde muhalif hareketleri güçlendirmeye çalışacaktır. İlerleyen süreçte, özellikle 1930’lu yıllardan sonra siyasî bağımsızlığına sahip olmuş ülkelerde, ekonomik ve kültürel bağımsızlık mücadelesi kendini göstermeye başlayacaktır. Türkiye’de siyasî bağımsızlık mücadelesinin zaferle sonuçlanması ve Cumhuriyet’in kurulma sürecinden sonra, Atatürk’ün, cephelerde kazanılan zaferlerin, ekonomi ve eğitim alanında verilen bağımsızlık mücadelesiyle desteklendiği takdirde tamamlanacağını belirtmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

1960’lı yıllarda görülen işçi hareketleri/grevleri örgütlü mücadelenin sembolü haline gelmiştir. Bu doğrultuda sınıf çatışması olarak adlandırılan hadise kendini göstermeye başlamıştır. Bu mücadele doğal olarak sendikaları ve siyasi partileri etkilemiş, kendi içlerinde bir dönüşüm yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Bu dönem siyasî hareketleri etkileyen olgulardan biri de, köyden kente göçün sonuçlarından biri olan gecekondulaşma hadisesidir. Ekonomik olarak kötü şartlarda yaşamını idame ettirmeye çalışan insanlar, kendilerini daha iyi bir yaşam biçimi olanağı vadeden politikacılara ilgi göstermeye başlamışlardır. Ekonomik ve sosyal alandaki hakların

⁸⁷ Mardin, s. 122.

⁸⁸ Zelyut, s. 59.

müdafası bağlamında oluşan itirazlar, işçi sınıfı merkezinde bilhassa 15-16 Haziran 1970 yılında kitlesel olarak güçlü bir eylemle kendisini göstermiştir.

Bu süreç içerisinde öğrenci eylemleri de kendisini göstermeye başlamıştır. Temelde üniversitelerin yapısında birtakım değişiklikler gerçekleştirmek ve eksik gördükleri eğitim sistemine bir tepki vermek amacıyla yapılmaya başlanan boykotlar ve gösteriler; sonraki süreçte daha keskin bir siyasî mücadele biçimine dönüşecektir. Ana muhalefet partisi olan CHP yönetimi, üniversitelerde yapılan bu eylemleri haklı görürken; dönemin Başbakan'ı Demirel bu konu hakkındaki yaklaşımını “yollar yürümekle aşınmaz” şeklinde ifade ederek, Türk siyasetinde o güne kadar pek rastlanmamış mizahî bir yaklaşım sergileyecektir.

1968 yılından sonra, eğitimdeki sıkıntıların yanında, Türkiye'nin tam bağımsız bir ülke olabilmesi adına gerçekleştirilen bir mücadele kendini göstermeye başlayacaktır. Öyle ki, üniversiteler sağ-sol çatışmasının en şiddetli biçimde yaşandığı sahalardan biri halini alacaktır. *“1968, dünyada ekonomik, siyasal ve kültürel değişikliklerle birlikte yaşananlara itiraz ve isyanın, hak taleplerinin meydanlardan yükseldiği bir dönemdir.”*⁸⁹ Bu yıllarda Türkiye'deki öğrenci eylemlerinde, 1968 yılında bir devrim hareketi başlatan Fransa'daki öğrenci eylemlerinin etkisi de görülmektedir. *“1970'e gelindiğinde genelde öğrenci hareketinin, özelde sosyalist eylemin ideolojik ve fiilî önderliği, devrim için silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlenmek isteyen ve silahlı mücadeleyi savunan Marksist-Leninist grupların denetimine geçecektir.”*⁹⁰

Bu yıllarda gerçekleşen 6. Filo eylemleri, çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur. Bu çatışmaları adam kaçırma vakaları, soygunlar, çeşitli toplu saldırılar izlemiştir.

1970'li yıllar, Türk siyaseti açısından oldukça hareketli sahnelerin yaşandığı bir dönemi kapsamaktadır. Sağ-sol çatışmasının uç noktalara taşınması, bu durumun sokaklara yansıyor silahlı bir mücadele haline dönüşmesi 1980 Darbesi'nin en önemli gerekçesi olarak sunulmuştur. Dolayısıyla sonucu askeri bir müdahaleye kadar uzanan

⁸⁹ Narin Bağdatlı Vural, *78 Kuşağının Toplumsal Belleği ve Tecrübesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 69.

⁹⁰ Tunçay, s. 226.

böylesine bir siyasi çatışma içerisinde, âşıkların sessiz kalmasını beklemek mümkün değildi.

Daha önce de değindiğimiz üzere, âşık edebiyatının temel işlevi eğlendirmek değildi. Âşık dediğimiz kişi, gücünü tümüyle halktan alan ve halkın sorunlarına duyarsız kalmayan, onun savunuculuğunu üstlenen sanatçı tipidir. Toplumun sözcülüğünü üstlenen âşıkların bu görevi yalnızca siyasî sahnede değil, sosyal, kültürel, ekonomik vb. konularda; kısaca toplumu yakından uzaktan ilgilendiren tüm alanlarda kendisini hissettirmiştir. Âşıklar çoğunlukla siyasî ve sosyal meselelere karşı ilgisiz kalmamış; önemli gördüğü olayları gündemine almıştır.

“12 Mart 1971 sonrası keskinleşen sağ ve sol gruplaşmalar başta televizyon ve sansasyonel olay çokluğu olmak üzere diğer nedenlerle birlikte yazılı destan geleneğinin gücünü sarsar ve onları marjinalleştirir. Ancak sağ ve sol kutuplaşma, taraftarlarına moral vermek ve yeni taraftarlar elde etmek için âşıkları ve ortaya koydukları ürünleri propaganda amaçlı olarak kullanmaya başlar.”⁹¹

Bu çerçevede Âşık Mahzunî, Âşık Kemterî, Âşık Zamanî, Âşık Yener vb. sol, Âşık Reyhanî, Âşık Feymanî, Ozan Arif, Âşık Kemâlî Bülbül vb. sağ ideolojilerin sesi olarak kabul görürler.⁹² Yaşanılan bu kutuplaşma içerisinde kendisini konumlandıran ve buna özgü bir tavır takınan âşıkların durumunu Âşık Leşkerî şu şekilde dile getirir:

Görün hey erenler zaman bozuldu

Ozanın ozanla dövüşüne bak

Kargayı kılavuz ettiler başa

Bülbülün dikenini sevişine bak

Kimi solcu oldu kimisi sağcı

Kimi işbirlikçi kimisi yağcı

Hele bir şey var ki hepsinden acı

Haklının haksızı övüşüne bak

⁹¹ Çobanoğlu, 2000, s. 151-152.

⁹² Köse, s. 13.

Kimi dinci oldu kimi imancı
Kimisi İrancı kimi Turancı
Kimi bağlamacı kimi kemancı
Tilkinin aslana sövüşüne bak

Kimi Hak elinden dolu içtim der
Kimisi yalanla bin bir haltı yer
Hakemsin ey halkım sen bunları gör
Cahilin bilgeyi kovuşuna bak

Leşkerî'yem sözüm atman yabana
Gönlüm barış dostluk sevgiden yana
İnsan olup eğer kıymazsak cana
Gönülün gönülü kavuşuna bak⁹³

(Âşık Leşkerî)

1970'li yıllardaki atmosferi etkileyen en önemli hadiselerden biri de, parlamento ve hükümetin süregelen tutumunun ülkeyi anarşiye, kardeş kavgasına, ekonomik ve toplumsal huzursuzluğa sürüklediği iddiasıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Mart tarihinde bir muhtıra yayımlayarak, yönetime müdahalede bulunmasıdır. Bu muhtıranın yayınlanmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiştir. 12 Mart Muhtırası, 1961 Anayasasının oluşturmak istediği çoğulcu ve özgürlükçü atmosferi ortadan kaldırmaya mahiyette eylemlere sahne olmuştur. Örgütlenmenin ve her türlü toplantının yasaklanması, anarşi atmosferinden kurtulmak amacıyla alınan birtakım tedbirler devletin birçok kurumunda işleyişi etkilemiştir.

⁹³ Bekki, 2016, s. 53-54.

12 Mart Muhtırası sonrasında alınan tedbirlerden halk ozanları da nasibini almıştır. Etkisi azaltılmaya çalışılan halk ozanları, kısa sürede toparlanmış ve o güne kadar oluşturan geleneğin üzerine inşa ettikleri yeni ve sağlam ürünler vermeye devam etmişlerdir. Bu süreçte dikkati çeken en önemli nokta, doğaçlama söyleme geleneğinin sona ermesi olmuştur. *“Şiire, yeni ve derin bir siyasal boyut gelmiş, halkın geleneksel felsefesinin yanı sıra yepyeni bir felsefe de alttan alta kendini duyurur olmuştur.”*⁹⁴

Bu yıllarda parti sayısında gözle görülür bir artış meydana gelmiş, siyasi mücadele de oldukça sert bir hüviyete bürünmeye başlamıştır. 1970’li yılların başından sonuna kadar birçok hükümet değişikliği görülmüştür. *“1961 Demokrasisi’nde 1965 ve 1969 seçimleriyle parlamentoya yansiyabilen köktenci akımlar, 12 Mart 1971 darbesiyle başlatılan ve iki yıl süren askerî yönetimin tüm engelleme ve baskısına karşın 1973-1980 zaman kesitinde siyasetin dinamik güçleri arasına yükselmişlerdi.”*⁹⁵ Bu dönemde kurulan hükümetlerin tümü zayıf hükümetler olmuştur. Güçlü bir iktidarın ortaya çıkamaması, karşıt görüşlere uygulanan baskı hareketleri Türkiye’de sistemi tıkanma noktasına getirmiştir. Bu durum, haliyle ekonomik bunalım ve siyasî şiddet hareketlerinin artmasına neden olmuştur.

Bu yıllarda etkin olarak varlığı gösteren partiler; Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi olmuştur. 12 Mart Muhtırası sonucundan hükümetten ayrılan Adalet Partisi’nin yerine, ordunun teşvikiyle CHP’den istifa edip bağımsız milletvekili olan Nihat Erim Hükümeti kurulmuştur. Kurulan bu hükümet, “partiler üstü reform hükümeti” olarak adlandırılıyordu.⁹⁶ Bu dönemde Mahir Çayan ve arkadaşlarının İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom’u kaçırap, ardından öldürmeleri; sol görüşe karşı olan baskının arttırılmasına neden olmuştur. Bu olaydan sonra Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının da idam süreci, kamuoyunda geniş yankı uyandıran hadiselerden olmuştur.

Bu dönemde kurulan hükümetlerin bir türlü istikrar sağlayamaması ve kurulan koalisyonların kendi içerisinde yaşadığı birtakım anlaşmazlıklar, haliyle sokağa da yansımış; Türk halkı kendisini güçlü bir çatışmanın içerisinde bulmuştur.

⁹⁴ Zelyut, s. 60.

⁹⁵ Tunçay, s. 247.

⁹⁶ Tunçay, s. 236.

Bu dönemde kurulan hükümetlerden CHP-MSP koalisyonu, bazı konularda hem fikir olsa da, kritik bazı durumlarda keskin bir fikir ayrılığı içerisinde olmuştur. Bu dünya görüşündeki farklılıklar, koalisyonun uzun vadede devam edemeyeceğinin açık bir göstergesi olmuştur. *“Kimi CHP’liler MSP’nin siyasî amaçları için din sömürücülüğü yaptığını, bu yüzden Atatürk devrimlerinin ve cumhuriyetinin karşısında yer aldığı söyleyerek karşı çıkıyorlardı. Kimi MSP’liler ise solda yer alan CHP ile ortaklık istemiyorlardı.”*⁹⁷

Bu süreçten sonra iki defa kurulan ve adına Milliyetçi Cephe Hükümeti denilen, içerisinde AP, MSP, CGP ve MHP’nin bulunduğu koalisyon dönemi yaşanmıştır. 1975 yılında Meclis’te bu koalisyon hükümetine, 218’e ret 222 kabul oyuyla güvenoyu verilmesi, 1960’lardan o güne kendisini hissettiren sağ-sol ayrışmasının iyiden iyiye yerleştiğinin göstergelerinden biridir.⁹⁸ Bu dönemde, özellikle 1977 yılında yapılan 1 Mayıs kutlamaları esnasında birçok kişinin ölümüne neden olan olaylar ve hükümetin bu şiddeti engelleyici mahiyette önlemler alamaması, siyasilere olan güvenin azalmasına ve muhalif hareketlerin daha da güçlenmesine sebebiyet vermiştir. *“Türkiye’de 1976’dan itibaren iç savaş ortamı gözlenmektedir.”*⁹⁹

Bu koalisyona katılan partilerin milliyetçilik anlayışları arasında belirgin farklar olması da ilgi çekici durumlardan biridir. Turhan Feyzioğlu önderliğindeki CGP’nin anladığı milliyetçilik olan Atatürk Milliyetçiliği’nin yanında, koalisyonun diğer ortaklarından biri Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP’nin Milli Görüş anlayışı, dinî unsurları bünyesinde barındırması bakımından farklılık gösterir. Bunun yanı sıra Demirel’in AP’sinin kalkınmaya dayalı milliyetçilik anlayışı, Türkeş’in MHP’sinin “Turan” anlayışına kadar giden milliyetçilik algısından çok farklıdır.

1978 yılında kurulan 3. Ecevit Hükümeti, diğer adıyla “11’ler Hükümeti” döneminde de olaylar aynı şiddetiyle devam etmiş; aydın kimliğiyle tanınan isimler, gazeteciler, hukukçular, bilim adamları birtakım saldırılara uğramış, katledilmişlerdir. Bu dönemde yaşanan Maraş Olayları da, kitlesel saldırı hareketlerinin alevlenmeye başladığını gösteren hadiselerden biri olmuştur. 1970-1980 yılları içerisinde kurulan

⁹⁷ Tunçay, s. 237.

⁹⁸ Tunçay, s. 240.

⁹⁹ Tunçay, s. 243.

son hükümet olan 6. Demirel Hükümeti’de hızla artan şiddet olayları ve yaşanan ekonomik sorunlar karşısında çözümsüz kalmıştır.¹⁰⁰

Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye, 12 Eylül 1980 yılında tekrar bir askeri darbeye karşı karşıya kalmıştır. Bu darbeden sonra âşık şiirinde de haliyle birtakım reaksiyonlar meydana gelmiştir. Bunlardan bir kısmı, gerçekleştirilen darbeyi destekleyici mahiyetteyken, bir kısmı tamamıyla bunun karşısındadır. Bunların dışında; uzlaşmacı, birlik olmaya yönelik bir tavır da ortaya çıkmıştır. Bu darbeye karşı olan sağ ve sol görüşlü âşıkların, darbeye destek veren âşıkların ve orta yolu seçerek uzlaşmacı tavırla söylemini oluşturan âşıkların şiirlerinden birer örnek verelim:

On iki eylül darbesi

Halklar için zulüm geldi

Yerin dibine batası

Daha beter zalim geldi

Zulüm geldi zulüm geldi

Daha beter zalim geldi

[...]

Acı acı siren çaldı

Geceler gündüzü aldı

Şah Turna sürgünde kaldı

Halklar için zulüm geldi

Daha beter zalim geldi¹⁰¹

(Âşık Şah Turna)

Kaç yıl oldu on iki eylül olalı

İdareyi bu beyler ele aldı alalı

Senelerdir dinledik tantanayı mavalı

¹⁰⁰ Bek, s. 24.

¹⁰¹ Bekki, 2016, s. 55.

Ben on iki eylülün nesini seveceğim
Sevmediğim gibi de devamlı söveceğim
Seven sevsin arkadaş sevene de karışmam
Alkışlayan alkışlar övene de karışmam
Önce sevip sonra div dövene de karışmam
Ben on iki eylülün nesini seveceğim
Sevmediğim gibi de devamlı söveceğim

[...]

Biliyorum ben bunu bunlar tuzak kuracak
Bunlar Ozan Arif'i ya asıp ya vuracak
Asarlarsa asanlar son sözüm soracak
Ben on iki eylülün nesini seveceğim
Sevmediğim gibi de devamı söveceğim.¹⁰²

(Ozan Ârif)

Arzumuz var Evren Paşa
Bir gel de Kırşehir coşa
Karşılarız koşa koşa
Kırşehir'e küs müsünüz¹⁰³

(Şemsi Yastıman)

Bundan öte yollarımız
Ne sağ ne sol gerçeğe yol
Halktan yana dillerimiz
Ne sağ ne sol gerçeğe yol

¹⁰² Bekki, 2016, s. 55-56.

¹⁰³ Bekki, 2016, s. 56.

Sağ dedik naneyi yedik
Sol dedik sol didik didik
Biz eskiden böyle miydik
Ne sağ ne sol tek insan ol

Dava koltuk amaç para

Hep eziliyor fukara

Sen kendine bir yol ara

Ne sağ ne sol Allah'ı bul

Ararım dostu ararım

Kimseye olmaz zararım

Reyhani'yim son kararım

Ne sağ ne sol sen seni bul¹⁰⁴

(Âşık Reyhani)

Hızla artan şiddet olayları bu müdahaleyle birlikte etkisini kaybetmiş, siyasi partiler kapatılmış, parti liderleri de sürgüne gönderilmiştir. Bu süreçte birçok aydın da hapis haneye atılmıştır. Askeri yönetim 1983 yılında yapılan seçimlere kadar ülkeyi idare etmiştir. İktidarda bulunan ya da koalisyon içerisinde yer alan partiler, yönetimde söz sahibi oldukları dönemde kendilerini ilerleyen süreçte rahatlatmak adına çeşitli kadrolaşma hareketleri içine girmişlerdir. Sağ kanatta yer alan partiler, ordu, polis teşkilatı, bakanlıklar, MİT ve çeşitli kamu işletmelerinde kadrolaşmaya çalışırken, sol kanatta yer alan partiler, sendikalar, öğrenci dernekleri, kooperatifler ve meslek birliklerinde güçlenmek adına böyle bir çaba içerisine girmişlerdir.

¹⁰⁴ Bekki, 2016, s. 54-55

Yaşanan bu sürecin olağan bir sonucu olarak, siyasi partiler arasında gözlemlenen kutuplaşma hadisesi, sıradan vatandaşın, aydınların, sanatçıların günlük yaşamlarına da yansımıştır. Kurulan örgütler, basın-yayın araçları, oluşturulan etkinlikler, dış görünümdeki bazı sembolik unsurlar vesilesiyle aynı dünya görüşüne sahip olan insanlar, diğer insanlarla olan ayrışmalarını gözlemlenebilir bir hale bürümüşlerdir.

“İnsanların toplumsal yaşamlarını belirleyen temel öğelerden biri, bu insanların içinde yaşadıkları toplumu algılama şekilleridir. Her insan kendi toplumu içindeki diğer kişilerle ve özellikle yakın olduğu gruplarla bir ‘toplum haritası’ paylaşır. Bu toplum içindeki insanlar böyle bir temel ‘harita’ dan hareket ettikleri için anlaşabilirler ve içinde yaşadıkları toplumun gereklerini yerine getirirler.”¹⁰⁵

Koalisyonların, darbelerin, sert çatışmaların yaşandığı tüm bu süreç içerisinde, 1970’li yıllarda müzik alanında farklı bir eğilim de kendini göstermeye başlamıştır. Barış Manço tarafından temsil edilmeye başlanan, “Anadolu Pop” ya da “Anadolu Rock” diye nitelendirebileceğimiz bir müzik türü ortaya çıkmıştır. Belirli bir süreden sonra moda haline gelen bu müzik türünün beslendiği asıl kaynak, yerel unsurlar ve Anadolu kültürü olmuştur. Bu dönemde Selda Bağcan, Zülfü Livaneli ve Ruhi Su etrafında şekillenen farklı bir protesto şiiri akımı da toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. Aynı zamanda Mahzuni Şerif, Neşet Ertaş, İhsanî gibi güçlü isimlerin temsil ettiği halk müziğine olan ilgide de artış görülmüştür.

¹⁰⁵ Mardin, s. 18.

4. SİYASÎ SÖYLEMİN ÂŞIK ŞİİRİNE YANSIMALARI

4.1.DÜZENE, EŞİTSİZLİKLERE VE ADALETSİZLİKLERE KARŞI ŞİİRLER

Toplumsal nitelik kazanmış halk şiirlerinde, âşıkların genellikle yaşadığı dönemde var olan düzenle bir problemi olduğunu görmekteyiz. Düzenin bu şekilde devam edemeyeceğini belirten âşıklar, bu düzeni değiştirmek adına toplumu bilinçlendirmeyi kendilerine görev addetmişlerdir. Bu doğrultuda şiirlerini adalet ve eşitlik kavramları üzerine kurmuşlardır. Bu tarz şiirlerde âşıklar, insanlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını, siyasî gücü elinde bulunduranların ve ülkenin adaletinden sorumlu makamların şahsi menfaatlerine göre değil, evrensel insanî değerleri esas alarak davranmalarını beklemektedirler.

Konu edilen meseleler arasında göze çarpan unsurun ekonomik eşitsizlik olduğu görülmektedir. Kendileri de halkın bir parçası olan ve onları gözlemleyerek nasıl bir yaşam sürdüklerini iyi bilen âşıklar, bu eşitsizliğe karşı isyan etmekte, seslerini bir şekilde gücü elinde bulunduranlara duyurmaya çalışmaktadırlar. Zenginle fakir arasındaki makasın gitgide genişlediği bir ortamda âşıklar bu duruma sessiz kalmamışlardır. Halkın durumu ortadayken, refah içinde yaşayan ve bu duruma duyarsız kalan siyasîleri taşlamaya başlamışlardır.

Ekonomik eşitsizliğin yanında, sınıf ayrılıkları, sosyal adalet anlayışındaki eksiklikler, adalet mekanizmasının işletilmesinde yanlı tutumların sergilenmesi gibi durumlar âşıkların işlediği konular arasındadır. Toplumun hakkını savunmayı görev kabul eden âşıklar, adaletsizliğe ve zulme hiçbir zaman sessiz kalmamışlardır.

Bunun küçük bir örneğini Ozan Siyami'den verelim:

Bana susacaksın diyen deyyuslar,

Sanmasınlar beni ki ben susarım,

Ben zulümü nerde görsem orada,

Ağzının ta ortasına kusarım...¹⁰⁶

¹⁰⁶ Âşık İhsani, ed. *Ozan Dolu Anadolu*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2002, s. 97.

(Ozan Siyami)

Bu konuyla ilgili ilk olarak, yaşanan adaletsizlikleri kendisine dert edinmiş, söyleyecek sözü olan isimlerden Tanırlı Âşık Yener'in bir şiirine bakalım:

Suç Bizim

Bitmez çile, tükenmeyen sefalet

Yıllar yılı başımızda taç bizim

Vicdansızlar kanun çiğnet, maharet

Gerçekleri söylememiz suç bizim

Anadolu susuz susuz kuyular

Her gün artar işsiz, güçsüz sayılar

Havyar yerken kompırador dayılar

Halk sınıfı tüm miğdemiz aç bizim

Ankara'da türlü türlü plan var

İstanbul'da açık açık talan var

On milyona köpek satıp alan var

Sorsak hele kıymetimiz kaç bizim?

Paylaşmış denizlere karalar

Ağalara tapulanmış buralar

Patronların, bankalarda paralar

Üretici, tüm çalışan güç bizim

Kanuni'ler önder olup askere

Seferi var Avrupa'ya kaç kere
Ecdadımın at sürdüğü yerlere
Çöpçülüğe akın eden göç bizim

Vurguncular sayfiyede Ada'da
Köşkleri var Şişli, Levent, Moda'da
Yedi nüfus kiracı tek odada
İki metre yerimiz yok hiç bizim

AŞIK YENER, bozma yine asabı
Soyun hele fırsatçılar kasabı
Elbet bir gün sorulacak hesabı
En sonunda alınacak öç bizim¹⁰⁷

(Tanırlı Âşık Yener)

Görüldüğü üzere, toplumun temel problemlerinin başında yoksulluk geldiği ifade edilmektedir. Yaşanan bu yoksulluk hali dolaylı yoldan sosyal ilişkileri de etkilemektedir. Geçim derdi olan bir insanın, kendisini ve ailesini geçindirmek dışında başka bir uğraş içine girmesinin beklenmesi güçtür. Ancak ekonomik bağımsızlığını sağlayan bireyler kendileri için yeni uğraşlar edinebilir. Tanırlı Âşık Yener de, halkın yoksulluktan bir türlü kurtulamadığını ve bunu başında bir taç gibi taşıdığını belirtmiş, kendilerinin bu duruma karşı ses çıkarmalarının da suç sayıldığını dile getirmiştir. Bu noktada, haksızlıklara itirazı olan insanların hükümetlerin politikalarına muhalefet ederken yaşadıkları zorluklara gönderme yapılmaktadır. İktidarı elinde bulunduranlar, genellikle toplumdaki aksaklıkları dile getiren ve bunun için çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışan insanları görmezden gelmekte ve imkânlar dâhilinde onları susturma gayreti içerisine girmektedir.

¹⁰⁷ Mahmut Erdal, *Yine Dertli Dertli İnlıyorsun (Barışa Semah Dönerler)*, ANT Yayınları, İstanbul, 1996, s. 138-139.

Bazı halk şairleri de bu duruma daima sitem etmiş ve şiirlerinde bunu dile getirerek baskılar karşısında hiçbir zaman susmayacaklarını göstermişlerdir. Âşık Yener'in de bu duruşu sergileyen isimler arasında olduğunu görürüz. Zaman geçtikçe işsizliğin daha da artış gösterdiğini ve bu duruma bir dur demenin vakti geldiğini söyleyen âşık, maddî imkânları elinde bulunduranların diledikleri gibi yaşadığını, halkın ise aç susuz olduğunu gözler önüne sermekte ve bu eşitsizliğe karşı çıkmaktadır. Ülkenin yönetimindeki insanların kendi çıkarları adına birçok planı olduğunu söyleyerek, yolsuzluk adına adeta yarış halinde olduklarını vurgular. Bunun yanı sıra, tek amaçları kendilerini kurtarmak olan insanların gözünde halkın hiçbir kıymeti olmadığını söyler. Çalışanın ve üretenin halk olmasına rağmen, bunun meyvesini patronların ve ağaların yediğini belirterek yine adil olmayan düzene vurgu yapmaktadır. Tarihe de atıfta bulunan âşık, bundan önce hüküm sürme iddiasında olduğumuz memleketlere şimdi işçi olarak gitmek için çabaladığımızı söylemektedir. 1950'lerde başlayan köyden kente göç olgusu 1960'larda Avrupa'ya işçi göndermeyle yeni bir boyut kazanmış; âşık da bu duruma değinmiştir. Burada, ekonomik eşitsizliğin insanları buna mecbur bıraktığı gerçeği gözler önüne serilmiştir. Şiirin sonunda fırsat elinizdeyken bunu iyi değerlendirin diyen âşık, bu yapılanların mutlaka bir gün hesabını soracaklarını ve yeni bir düzenin kurulacağını dile getirmektedir.

Adil bir düzen için sözünü esirgemeyen isimlerden biri de Âşık Zamanî'dir. Bir şiirinde şöyle der:

Elime Ferman Verilse

Elime ferman verilse

Önce kendimi vururum

Sen bir sultansın denilse

Önce kendimi vururum

Bilmez isem adaleti

Kandırırım bu milleti

Kaldırmazsam cehaleti

Önce kendimi vururum

Çok gördük yazıp çizeni

Öğrendik insan ezeni

Kurmazsam doğru düzeni

Önce kendimi vururum

Göçüp dünyadan gidersem

ZAMANÎ doğup dönersem

İnsana kıymet vermezsem

Önce kendimi vururum¹⁰⁸

(Âşık Zamanî)

Bu şiirde aşğın kendi içerisinde bir çelişki yaşamadığını görmekteyiz. Karşı çıktığı güç, bir gün olur da kendi eline geçerse yine bunun karşısında ilk önce kendisinin duracağını bildirmektedir. Şiirin başında “sultan” vurgusu yapılarak, hiçbir halkın tek bir insan eliyle yönetilemeyeceği, ortak aklın egemen olacağı bir yönetim tarzının yanında olduğunu belirtmektedir. Adalet ve eğitim konusuna da değinen âşık, bu iki kavramın önemine vurgu yapar ve bunlar olmadığı takdirde adil bir düzenin var olma imkânı olmadığını söyler. Düzen adına birçok söz duyduklarını ama bunun yalnızca fikrî planda kaldığını, artık yeni ve doğru bir düzen için harekete geçmenin gerekliliğinden bahseder. Şiirin sonunda da birçok âşıkta gördüğümüz gibi insanî değerlerin üzerinde durulmuştur. Âşık aslında burada ironi yapmaktadır. “Önce kendimi vururum” derken aslında kendi zamanındaki adaletsizliği gerçekleştirenleri hedef aldığını görmekteyiz. Son dörtlükte âşık tasavvufî düşüncedeki reenkarnasyona da değinip, ezilenlerin yanında her zaman yer alacağını belirtmektedir. Ayrıca insana değer verme, hümanizm yüceltilmiş bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰⁸ Yağız, s. 162.

Âşık Zamanî başka bir şiirinde köylünün bütün eşitsizliklere rağmen sesini çıkaramadığını ama artık uyanma vaktinin geldiğini dile getirir:

Köylü Baba

Yaya yürür varır köye,

Bir çarıklı köylü baba

Dert diyemez hiçbir beye,

Bir çarıklı köylü baba.

Tarlayı kazmayla kazar,

Ne okumuş, ne de yazar,

Fukara canından bizar,

Bir çarıklı köylü baba.

İstiyorlar, verir oy'u,

Söz verirler gelmez suyu,

Acı çeker ömür boyu,

Bir çarıklı köylü baba.

Sergisi çul, bilmez halı,

Giysileri tüm yamalı,

Ağanın beyin hamalı,

Bir çarıklı köylü baba.

Yemesi bir soğan aşısı,

Silinmez gözünün yaşı,

Bu devletin temel taşı,

Bir çarıklı köylü baba.

Bu bir yalan mıdır beyler,

Böyle değil midir köyler,

Bir uyansa güzel eyler,

Bir çarıklı köylü baba.¹⁰⁹

(Âşık Zamanî)

Yolu olmayan köylerden bahsederek yapılması gereken hizmetlerin eksikliğini dile getiren âşık, buna rağmen köylünün derdini kimseye anlatamadığını söyler. Köylünün eğitimsiz bırakıldığını da hatırlatarak sözüne devam eden âşık, güç sahipleri bütün imkânları kullanırken köylünün hâlâ ilkel yöntemlerle geçimini sağlama zorunluluğundan bahseder. Politikacıların köylüden oy isterken çeşitli vaatlerde bulunmalarına ve bu vaatlerin yalnızca oyu alana kadar geçerli olduğuna, seçimlerden sonra kimsenin köylünün yanına uğramadığına dikkat çeker. Tam tersi olması beklenirken, köylüyü kendisine hizmetkâr olarak gören politikacıları hicveder. Devletin temel unsuru olarak gördüğü bu insanların artık bu durumun farkına varmasının ve tepkisini dile getirme zamanının geldiğini söyler. Atatürk'ün “köylü milletin efendisidir” sözüne rağmen, bürokratların ve ekonomik sistemden pay alan güç sahiplerinin buna hiç dikkat etmediklerine de atıfta bulunmaktadır. Âşık ekonomik dizgideki üretici sınıfların rolünü ön plana çıkartarak, aldıkları payın yükseltilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

1970'li yıllarda politik söylemleriyle ön plana çıkan önemli isimlerden biri de Âşık İhsanî'dir. Demokrat Parti'yle başladığı politik hayatında, sonraki süreçte bir değişim yaşamış ve TİP bünyesinde aktif bir isim olarak sol görüşlü âşıklar içerisinde yer almıştır. İhsanî, keskin söylemlerde bulunan âşıklardan biridir. Mücadeleci tavrı şiirlerinde belirgin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır:

¹⁰⁹ İhsani, 2002, s. 18.

Yazacağım

Yazacağım bu can tende

Durana dek yazacağım

Eğitsizlik zincirini

Kırana dek yazacağım

Günüm çıkasıya dardan

Haber gelesiye yârdan

Vurguncuyu şah damardan

Vurana dek yazacağım

Ağalığın çöküşünü

Gür suların akışını

Fakirliğin kalkışını

Görene dek yazacağım

Sorumluyum ben çağımdan

Düz ovamdan dik dağımdan

Sömürgeni toprağımdan

Sürene dek yazacađım¹¹⁰

[.....]

(Âşık İhsanî)

¹¹⁰ Yağız, s. 84.

Eşitsizlik kavramı üzerine bir giriş yapan âşık, her ne olursa olsun bu eşitsizlik ortadan kalkana kadar susmayacağını söylemektedir. Bu eşitsizliğin oluşmasını sağlayan ve bunun için hiçbir adım atmayan politikacılardan hesap soracağı gün gelinceye kadar sözünün bitmeyeceğini ortaya koyar. Bu tavrıyla ele alınmış şiirlerde gördüğümüz yoksul-zengin, ağa-köylü gibi ikilemlerden ortaya çıkan eşitsizliğe Âşık İhsanî'nin de değindiğini görmekteyiz. Yaşadığı dönemde var olan sorunları dile getirmenin görevi olduğunu belirten âşık, iç politikada yaşanan kaos ortamını fırsat bilip bundan nemalanmaya çalışan dış devletlere karşı da tavrını ortaya koymuştur. Bunlara kendi ülkemiz adına söz hakkı tanımayacağını belirtmiş ve bu görevini tamamlayana dek sözünü esirgemeyeceğini dile getirmiştir. Burada âşığın son derece bilinçli bir şekilde antiemperyalist bir tavır sergilediğini de görmekteyiz.

Bir başka şiirinde, yine halkın yoksulluğundan dem vurarak bu sorunların üstesinden gelecek bir lider aradıklarını söyler:

Baş İsteriz

Yok ne demek efendiler

İş isteriz, iş isteriz...

Kendimizi sizin ile

Eş isteriz, eş isteriz...

Kulak verin duyun bizi

Boşa getirmediğinizizi

Çoluk-çocuk dizi dizi

Aş isteriz, aş isteriz...

Derdimizi bitirecek,

Bize derman getirecek

Gövdemizi götürecek

Baş isteriz, baş isteriz...¹¹¹

(Âşık İhsanî)

Şiirin ilk dörtlüğünde eşitsizlik kavramına değinildiğini görürüz. Âşık, iktidar sahiplerinin halkın ihtiyaçlarına kulak vermediğini ve halkı kendileriyle eşit görmediğini söyleyerek buna itiraz eder. Halkın oylarıyla göreve gelen insanların, buldukları mevkilere boş yere gelmediklerini ve görevlerinin gereklerini yerine getirmelerini ister. Sözünün sonunda kendisine verilen yetkinin bilinciyle hareket edecek ve toplumun sorunlarına eğilecek bir lider ihtiyacına dikkat çeker.

Halk kültüründe kahraman kültü, lidere tapınma eğilimi her zaman görülmektedir. Burada da âşık, halkın ihtiyaçlarına göre hareket edecek bir lidere özlem duyulduğunu belirtmektedir. Âşık, sadece şikâyet etmemekte, bir yol da göstermeye çalışmaktadır. Âşık İhsanî'nin TİP ve sendika etkinliklerinde sahneye çıktığını düşünecek olursak, dinleyicilerine lider olarak sol görüşünün bir kişiyi önerdiği düşünülebilir.

Yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî gelişmelerine duyarsız kalmayan âşıklardan biri de Mahzuni Şerif'tir. Sol söylem içerisinde değerlendireceğimiz isimlerden biri olan Mahzuni Şerif'in şiirlerinde de yeni bir düzenin kurulmasına yönelik isteklerin bulunduğunu görürüz. Bahsedilen konuda ele aldığı şiirlerinden biri şu şekildedir:

Haktır Efendim

Bizim memleketten haber sorarsan

Kimi açtır kimi toktur efendim

Koltuğu bulanlar bizi unuttu

Arada sürünen çoktuk efendim

Avukat elinden hakim şaşırđı

Adalet kabını böyle taşırđı

Soyguncu fakirden boza pişirdi

¹¹¹ Âşık İhsanî, *Bakalım Hele*, Son Telgraf Matbaası, İstanbul, 1967, s. 21.

Akıl fikir vicdan yoktur efendim

Seneler geçse de onmaz bu yara

Fakir fukaraya güneş kapkara

Devrin Peygamberi kesildi para

Hastaların seyri doktor efendim

Mahzuni Şerif'im kime darılır

Sazı koyar başka şeye sarılır

Bir gün her zalimden hesap sorulur

Çünkü Hak'kın yolu haktır efendim.¹¹²

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık, adaletsizlik ve eşitsizlik kavramına değindiği bu şiirinde, halkın ne durumda olduğunu düşünmeyip yalnızca kendi makamlarını korumaya çalışan yöneticileri taşlar. Adalet ve vicdan duygusundan yoksun oldukları bir dönem içerisinde olduklarını dile getiren âşık, bir gün mutlaka bunun hesabının sorulacağını söyler. Bu tür söylemlerin dile getirildiği şiirlerde dikkat çeken unsurlardan biri de, bu devranın bir gün döneceği ve bunlardan hesap sorulacağına olan inançtır. Bu da ister istemez sol literatürde yer etmiş olan devrim özlemini akla getirmektedir.

Âşık Mahzuni Şerif, yine temelinde devranın bir gün döneceğine olan inançla yazılmış olan başka bir şiirinde, yoksulluğu ve yolsuzluğu ele alır:

Bizindir

Soyulmadık bir derimiz kalmıştı

Soyun babo soyun meydan sizindir

Hiçbir canlı kardeşine kıyamaz

¹¹² Süleyman Zaman, *Mahzuni Şerif Yaşamı Dünya Görüşü ve Şiirleri*, Toros Matbaacılık, Ankara, 2000, s. 353.

Yiyin babo yiyin meydan sizindir

Şimdi sizin ama sonra bizimdir

Barış bizimdir, kardeşlik bizimdir

Toprağa karışmış fakirin teri

Ağlamak bilir mi beylerin dili

Size beyefendi bize serseri

Deyin babo deyin meydan sizindir

Meydan sizin ama, insanlık bizimdir

Dünya bizimdir, evren bizimdir

Gıyas edilir mi? Çul ile halı

Kimler yapmış? Size böyle bir yolu

Yemekle biter mi? Milletın malı

Yiyin babo yiyin meydan sizindir

Köşkler saraylar hanlar sizin ama

Onu yapan eller, emekler bizimdir

Mahzuni bizimdir, sevgi bizimdir.¹¹³

(Mahzuni Şerif)

Fakir halkın yanında yer alan, kendilerini onların sözcüsü olarak hisseden Mahzuni gibi âşıklar, bu şiirde de görüldüğü üzere emeklerinin karşılığını alamadıklarını, tam tersine soyulduklarını dile getirmektedirler. Tıpkı Tevfik Fikret'in "Han-ı Yağma" şiirinde gördüğümüz gibi yöneticilerin yiyip içtiğini ama düzenin mutlaka değişeceğini belirtmektedir. Buradaki kilit kavramlar, "emek" ve "biz"

¹¹³ Zaman, s. 90-91.

kavramlarıdır. Üreten halkın, üretmekten kaynaklanan gücünün ancak örgütlenerek ortaya çıkabileceğine vurgu yapılmaktadır.

Düzenle ilgili şikâyetlerini sıralayan bir diğer isim Mahmut Erdal'dır. Toplumsal konulara ilgisiz kalmayan, halkın problemlerini şiirlerine konu edinen âşık, düzene karşı çıktığı şiirlerinden birinde şunları söyler:

Yürümez

Bozuk kervan, bozuk yolda

Yürümez dostum yürümez

Kavga bitmez sağda solda

Yürümez dostum yürümez

Ege asfalt plaj dolu

Doğu üvey yoktur yolu

Parçalanmış nasır eli

Yürümez dostum yürümez

Ay başları zamlar günü

Dilenciler almaz bini

Siyasete kattık dini

Yürümez dostum yürümez

MAHMUT ERDAL var hayalim

Hangi birini sayalım

El verecek biz yiyelim

Yürümez dostum yürümez¹¹⁴

(Mahmut Erdal)

Âşık, bu düzenin bu şekilde ilerleyemeyeceğini ve bundan kaynaklanan kavgaların da son bulmayacağını söylemektedir. Memleketin bir bölümüne hizmetin gittiğini fakat diğer bölümlerinde yol bile olmadığını söylemekte ve bu eşitsizliğe sitem etmektedir. Dönemin siyaset anlayışı içinde dinin siyasete alet edilmesine vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin doğu-batı farklılığını, ücretlerin düşük olduğunu ve bu gidişin devam etmeyeceğini belirtmektedir. Bu âşıkta da, fakir halkın sözcüsü olma, zor şartlarını dile getirme tavrı karşımıza çıkmaktadır.

Mahmut Erdal, toplumsal ve ekonomik aksaklıkları ele aldığı bir diğer şiirinde de sitemini şu şekilde dile getirir:

Bu Memlekette

Kiminde mercedes kiminde eşek

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimi çul bulamaz kiminde döşek

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kiminde iskarpin kiminde çarık

Kimi çırılçıplak kiminde sarık

Kimi havyar yerken kimi çökellik

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimi çok kuvvetli kimisi güçsüz

Kimisi utangaç kimisi yüzsüz

Kimi fidan kimisi düzsüz

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimisi ateist kimisi hacı

¹¹⁴ Erdal, s. 309.

Kimisi pezevent kimisi yağcı

Kimi sola gider kimisi sağcı

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimisi oltacı kimisi balık

Kimi sapasağlam kimisi çalık

Kimi dört karılı kimisi kalık

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimisi vurulan kimisi vurancı

Kimisi Azmibent kimisi Turancı

Kimisi inkarcı kimi kumarcı

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimisi Muaviye kimisi Ali

Kimisi akıllı kimisi deli

Kimi selvi boylu kimisi çalı

Elbet huzur olmaz bu memlekette

Kimisi gerçekçi kimisi yalan

Kimisi çaldıran kimisi çalan

MAHMUT ERDAL yoksa bir çare olan

Elbet huzur olmaz bu memlekette¹¹⁵

(Mahmut Erdal)

Şiirinde, zenginle fakir arasındaki ekonomik uçurumun ortaya çıkardığı eşit olmayan dağılıma gönderme yapan âşık, adil bir dağılım olmadığı sürece halkın huzur içinde yaşamayacağını söyler. Güçlünün güçsüzü her fırsatta ezmeye çalışması huzursuzluğun bir başka nedeni olarak gösterilir. Bunun yanında, insanların kutsal

¹¹⁵ Erdal, s. 326.

değerleri ve ideolojik tavırlarına göre bir sınıflandırma yapılmaya devam edildiği takdirde sorunların çözüme kavuşamayacağı da dile getirilir. Âşık bu şiirinde, toplumsal farklılıkları çok değişik katmanlarda okuyucuya sunmaktadır. Toplumsal barışın, huzurun ancak herkesin eşit olduğu şartlarda gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Ama böyle bir şey 20. yüzyılda mümkün değildir.

Mahmut Erdal'ın dikkat çektiği konulara benzer bir söylemi Osman Dağlı'nın şiirinde görürüz. Âşık, yoksulluğun sonu gelmediği ve bununla mücadele edilmediği sürece huzurun tesis edilemeyeceğini bildirir:

Ne Sefalet Kalkar

Ne sefalet kalkar, ne kavga biter,

Yurdumda bir düzen kurulmadıkça,

Ne işsiz tükenir, ne ekmek yeter

Bakan, köylü gibi yorulmadıkça

Bıçak kemiktedir, olanlar yeter,

Burjuva borusu başımda öter

Ne Kıbrıs kurtulur, ne mektup biter

Nato'nun zinciri kırılmadıkça

Köylü eker biçer, kendisi yemez

Aracı, tefeci insaf eylemez

Dünyada insanlık huzur göremez

Kurtuluş Savaşı verilmedikçe

OSMAN DAĞLI'm bir gün ölürsen şayet

Yurdunu oğluna eyle emanet

Ne yasa hükümlüdür, ne de adalet

Haksızın hesabı görülmedikçe¹¹⁶

(Osman Dağlı)

Adil bir düzen kurulmadığı sürece yaşanan çatışmaların ve yoksulluğun sonunun gelmeyeceğini bildiren âşık, halkı yönetenlerin de onlar kadar emek harcaması gerektiğini ve onların sıkıntıları için çözümler üretmesini beklemektedir. Yaşanan durumlar karşısında halkın sabrının tükendiğini ve bu anlayışla devam edilirse içte ve dışta hiçbir şekilde başarı beklememek gerektiğini söyler. Burada Nato'dan bahsedilerek, ülkenin bu prangasından kurtularak bağımsız bir şekilde hareket etmesinin zamanı geldiğini söyler. Bu doğrultuda millî bir mücadele yapılması zorunluluğundan bahseder. Diğer âşıklarda da gördüğümüz üzere, bugüne kadar yapılmış haksızlıklara sebep olanlardan hesap sorulması gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. Âşığın Nato, Kıbrıs Meselesi, Johnson Mektubu gibi olaylardan bahsederek dış siyasetle de ilgili olduğunu görmekteyiz. Bütün bunları millî bağımsız bir yapıyla ortadan kaldırayabileceğimizi önermektedir. Âşık kurtuluş yolu olarak, bahsettiği millî ve bağımsız duruşu gösterir.

1947'te Ankara'da kurulan Halk Ozanları Kültür Derneği'nin kurucuları arasında yer alan Ali Gürbüz, toplumcu şiirleriyle tanınan, dönemin protesto şiirinde kendini gösteren âşıklardan biridir. Demokrat Parti iktidarı döneminde de muhalif şiirleriyle tanınmış, bu nedenle siyasî davalara konu olmuş bir halk sanatçısıdır. Adil olmayan düzenin karşısında kendisini konumlandıran âşık, daima ezilenin yanında olduğunu net bir şekilde gösterir:

Ezilendenim

Kiminen olursun diye sorsalar

Ezenden olmam ki ezilendenim

Eşkîyalar dört yanımı sarsalar

Ezenden olmam ki ezilendenim

¹¹⁶ Erdal, s. 82-83.

Musa gibi Nil nehrine atsalar
Yusuf gibi pazarlarda satsalar
Namık gibi dışa sürgün etseler
Ezenden olmam ki ezilendenim

Doğruyu söylerim babam da olsa
Dünya zihnetiyle ceblerim dolsa
Mansur gibi bağlı boynum vurulsa

Ezenden olmam ki ezilendenim

Pir Sultan misali zindana girsem
Adalet kurulsa bir sınav versem
Hakkın emri ile ölsem dirilsem
Ezenden olmam ki ezilendenim

Ali Gürbüz kemiklerim ezilse
İdam emri hakimlerce yazılsa
Taviz vermem derilerim yüzülse
Ezenden olmam ki ezilendenim¹¹⁷

(Âşık Ali Gürbüz)

Hangi şartlarda olursa olsun ezilenden yana bir tavır alacağını belirten âşık, baskıların sazını ve sözünü susturamayacağını dile getirir. Âşık, Türk ve İslam tarihinde zulüm karşısında sembolleşmiş isimlerden bahsederek düşüncesini desteklemiş ve bu duruşundan asla taviz vermeyeceğini bildirmiştir. Maddi-manevi

¹¹⁷ Yağız, s. 48.

hiçbir çıkar unsurunun kendisini yolundan çeviremeyeceğini, nerede ezilen bir insan görürse mutlaka onun yanında saf tutacağını üzerine basa basa vurgulamıştır.

İktidarın, halkın sesine kulak vermediğini, politikacıların yalan söyleyip halkı kandırdığını ve yoksulluktan bir türlü kurtulamadıklarını Ozan Faysal Gültaşlı şu şekilde dile getirir:

Hükümet insafa gelmez,

Ne olacak hallarımız?

Pahalılık geldi gitmez,

Ne olacak hallarımız?

Herkes burda işsiz gezer,

Başta geçen bizi ezer,

Siyasetçi yalan dizer,

Ne olacak hallarımız?

Cebimizde yoktur para,

Yüreğimiz dolu yara,

Düşünürüz kara kara,

Ne olacak hallarımız?

Biz insanız başka neyiz?

Gültaşlı hak peşindeyiz,

Yalancıya oy vermeyiz,

Ne olacak hallarımız?¹¹⁸

¹¹⁸ İhsani, 2002, s. 155-156.

(Ozan Faysal Gültaşlı)

Âşık bir tür durum tespiti yapmaktadır. İşsizlik, pahalılık, siyasilerin vurdumduymazlığı eleştiri konusu edilmektedir. Bu durumdan kurtuluş yolu göstermemekte, yalnızca soru sormaktadır.

İşsizliğe, yolsuzluklara, halkın sesini duymayan hükümetlere sitem eden isimlerden biri de Ozan Musa'dır. Halkın yoksulluğundan, yöneticilerin yolsuzluğundan şikâyet edilen şiirde, bütün bu olanlara rağmen halkın sesinin çıkmamasını da eleştirilmiştir:

İşsizlik vurdu bizleri,

Kaldık iki kemik deri,

Hükümetler gider geri,

Gel bu hale sinirlenme.

Para yok ki, vergi vererek,

Hırsızlıklar yağlı börek,

Panzerler zehir zemberek,

Gel bu hale sinirlenme.

Köylü ağzını açmıyor,

Suyu yoktur su içmiyor,

İşkencesiz gün geçmiyor,

Gel bu hale sinirlenme.

Memur maaşı yetmiyor,

Dertleri çoktur bitmiyor,

Ağzı kapalı ötmüyor,

Gel bu hale sinirlenme.¹¹⁹

(Ozan Musa)

İşçi, köylü, memurun durumu bu şiirde tasvir edilmektedir. Yine bu kesimlerin sessizliği de eleştirilmektedir.

Âşık Eyyubi de düzene karşı şiirlerinden birinde şöyle der:

İş arıyom bulamıyom,
Yaktı beni bozuk düzen,
Aç perişan duramıyom,
Yaktı beni bozuk düzen.

Bir avuç azınlık bizi,
Ezdi süzdü hepimizi,
Refah çalmaz kapımızı,
Yaktı beni bozuk düzen.

Cebim delik, evde aş yok,
Beden sağlam fakat baş yok,
Gözüm kuru akan yaş yok,
Yaktı beni bozuk düzen.

Bu kölelik bitsin artık,
Zehir oldu bize katık,
Karın doyurmuyor nutuk,

¹¹⁹ İhsani, 2002, s. 181.

Yaktı beni bozuk düzen.¹²⁰

(Âşık Eyyubi)

Yoksulluk vurgusunun ön plana çıktığı şiirde, yine bozuk düzene olan sitemle karşılaşmaktayız. Yaşam standartları halkın çok üstünde olan kişileri azınlık olarak niteleyen âşık, onlar böylesine bir yaşam sürerken halkın ezildiğini söylemektedir. Bu düzenin artık bir sonu olması gerektiğinden ve politikacıların söylediği sözlerin artık hükmü kalmadığından bahseder. Verilen sözlerin tutulması, bir an önce zengin-fakir arasındaki uçurumun kapatılması ve halkın hak ettiği yaşamı sürdürebilmesi adına önlemler alınması gerektiğini dile getirir. Özellikle işsizlik ciddi bir problem olarak vurgulanmakta, parasızlık ve aşsızlık bireyi çökerten en önemli unsur olarak vurgulanmaktadır. Bu yapıyı çözebilecek olan siyasilerin boş lafları da umutsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İş, para ve aş yokluğu bu düzenin çarpıklığı olarak özellikle vurgulanmaktadır.

Toplumun sorunlarına dair söyleyecek sözü olan isimlerden biri de Âşık Şahturna'dır. Birçok halk şairi gibi, kendisini içerisinde yetiştiği toplumun koparılamaz bir parçası olarak gören âşık, doğal olarak onların savunuculuğunu yapmayı da kendisine vazife edinmiştir. Bir şiirinde şöyle der Âşık Şahturna:

Yol yordam bilmiyen köylü vatanış,

Seni bu hallere koyan utansın,

Kırık ekmek, bir tas ayran, yağsız aş,

“Şükreyle haline” diyen utansın.

Bir ekmeği kırka böldün pay ettin,

Çalıştın da emeğini zay ettin,

Tahta beşiklerde, yavru büyüttün,

Ağlayan sesini duyan utansın.

¹²⁰ İhsani, 2002, s. 125.

Ayağı nasırlı, yüzü çapaklı,
Korkar mı çakaldan, aslan yürekli?
Yürüyün elleri kazma kürekli,
Siz yürürken, size vuran utansın.

Şahturna'yım bu günleri görenler,
Fikrinin uğruna mutlu ölenler,
Kul hakkını çalıp çırıp yiyenler,
Sizi insan diye sayan utansın.¹²¹

(Âşık Şahturna)

Âşığa göre, iktidar sahipleri, halka hizmet etmeyi mutlak bir görev olarak benimsemeleri şöyle dursun; halkı var olan duruma alıştırmak ve bu duruma itirazları engellemek adına da çaba göstermişlerdir. Bu durum haliyle kendisini halkın savunucu olarak gören âşıkların eleştirilerine konu olmuştur. Âşık Şahturna da bu duruma sitem ederek, bu anlayış karşısında sözünü esirgememiştir. Sebep oldukları ekonomik, sosyal, siyasî eşitsizliklere rağmen vatandaşa bu durumu kabullenmelerini dikte etmeye çalışanların utanması gerektiğini söyler. Utanacak olanların halk değil, onları yönetenler olduğunu söyler. Çünkü halkın oy vererek başına getirdiği insanlar, onların sorunlarını çözmekle mükelleftir.

Âşıkların dikkat çektiği konulardan biri de, yaşanan haksızlıklar karşısında toplumun ses çıkarmasına olanak tanınmaması olmuştur. Bu şiirde de gördüğümüz üzere, halkın kendi hakkı için bir şeyler söylemeye, sesini bir yerlere duyurmaya çalıştığı zamanlar onların güç sahipleri tarafından derhal bertaraf edilmeye çalışıldığını görürüz. Âşık Şahturna da bu durumda utanması gerekenin, sesini duyurmaya çalışanlar değil, o sesin duyulmasını engellemeye çalışanlar olduğunu

¹²¹ İhsani, 2002, s.50-51.

tekrarlar. Hatta şiirinin sonunda bunca eşitsizliğe, kul hakkına göz yumanlara insan bile denilemeyeceğini dile getirmiştir.

Zulme, haksızlıklara, karanlığa savaş açmış isimlerden biri olan Âşık Akarsu'nun düzenle ilgili şiirlerinden biri şöyledir:

Biz köylüyüz ağam ama insanız,

Arada sırada bizi de düşün,

Perişan halleri gel ki göresin,

Arada sırada bizi de düşün.

Tarlamız yok seninkini biçeriz,

Yerimiz yok diyar diyar göçeriz,

Sen viskiyi, bizler zehir içeriz,

Arada sırada bizi de düşün.

Çarşı Pazar köyümüze uzaktır,

Etme ağam gayrı bize yazıktır,

Evimizde düzenimiz bozuktur,

Arada sırada bizi de düşün.

Âşık Akarsu'yum dertli doğmuşuz,

Dersimizi yüce haktan almışız,

Bilmem neden böyle fakir kalmışız,

Arada sırada bizi de düşün.¹²²

(Âşık Akarsu/Muhlis Akarsu)

¹²² İhsani, 2002, s. 25.

Âşıkların düzenle ilgili itirazlarında dayanak olarak gösterdikleri en temel problemin ekonomik eşitsizlikler olduğunu, bu tutumla ele alınan şiirlerin genelinde görmekteyiz. Bunun nedeni olarak, elbette memlekete hükümet edenlerin politikaları gösterilecektir. Dolayısıyla hedeflerinde politikacıların olması doğaldır. Burada vurgu yapılan noktalardan en önemlisi, halkın durumu ortadayken memleketin yönetiminde söz sahibi olanların çok rahat bir hayat sürmesidir. Konu ettiğimiz âşıkların daha çok bu nokta üzerinden eleştirilerini ortaya koyduklarını görmekteyiz. Âşık Akarsu da, bu çerçevede sitemini dile getirmiştir. Politikacılara, köylünün de insan olduğunu unutmaması gerektiğini hatırlatarak sözlerini sürdürmüştür. Bu şiirlerde ön plana çıkan unsurlardan biri de bu meseledir. Bırakın toplumun sorunlarıyla ilgilenmeyi, onları insan yerine bile koymayan anlayışla karşı karşıya kalınmaktadır. Diğer âşıkların şiirlerinde denk geldiğimiz insanî unsurlara yapılan vurgunun altında da bu anlayışa olan itirazın yattığını düşünmek gerekir. Âşık burada geleneksel kültürle yetişmiş olduğunu vurgulayarak, fakirliğin Allah'tan geldiğini kabullenmiştir; ama bu kadar zor şartlarda yaşamını sürdüren köylünün durumunun da yöneticiler tarafından dikkate alınmasını adeta rica etmektedir. Politik bir karşı çıkış görülmemekte, bir tür sızlanma ve dikkati çekme tavrı görülmektedir.

Politik şiirleriyle ön plana çıkmış önemli âşıklardan biri olan Ozan Ârif, düzenle ilgili şikâyetlerini şu şekilde dile getirir:

Düzelmez

Kör olan vicdanlar, bakın da görün,
Bakmayınca bu memleket düzelmez!
Şu çıban yarılıp içinden irin,
Akmayınca bu memleket düzelmez!

Kapanmalı bu milletin yarası,
Ne kavganın, ne döğüşün sırası,
Evde huzur, yurttan dirlik çırası,
Yakmayınca bu memleket düzelmez!

Olmamalı Türk'ün Türk'ten şüphesi,
Yol olmalı aşk dağının tepesi,

Her kulağa birer sevgi küpesi,
Takmayınca bu memleket düzelmez.

Beşeriyet kanununun çatlağı,
Yurdu yaptı vurguncunun otağı,
Yetimin hakkını yiyen gırtlığı,
Sıkmayınca bu memleket düzelmez!

Vallahi susamış, arıyor vatan,
Yeni bir kumandan, yepyeni bir han,
Ben diyeyim Fatih, sen de Alparslan,
Çıkmayınca bu memleket düzelmez!

Koy desinler falan fikrin ozanı,
Ozan Ârif, sen bırakma ezanı,
Bismillah deyip de köhne düzeni,
Yıkmayınca bu memleket düzelmez!¹²³

(Ozan Ârif)

Ülkedeki sorunların ortadan kalkması için çözüm arayışı içinde olan âşık, birlik-beraberlik içinde hareket edilmedikçe bir çözüme ulaşamayacağını düşünür. Bu amaçla topluma barış çağrısında bulunur. Milliyetçi düşünceyle hareket eden âşık, Türk milletinin birbirinden şüphe duymamasını, sevginin ve barışın hâkim olacağı bir atmosfer oluşturulmasını ister. Âşık, haksızlıklara ve sömürüye karşı çıkılmadıkça bu bozuk düzenden kurtulamayacağını dile getirir. Bu noktada yeni bir lider ihtiyacına da dikkat çekerek, kararlı ve iddialı bir lider çıkmadıkça bu düzenden kurtulmanın zor olduğunu söyler. İslâmî değerlere de vurgu yaparak sözlerine devam eden âşık, Türk-İslam düşüncesi doğrultusunda hareket ederek bu düzenin yıkılması gerektiğini düşünür.

¹²³ Ozan Arif, *Bir Devrin Destanı*, Hamle Basın-Yayın, İstanbul, 1995, s. 59-60.

Ozan Ârif, adalet sistemindeki bozuklukları ele aldığı bir başka şiirinde şunları söyler:

Düşünün!..

Hakimler... Savcılar... Dinleyin hele,
Derini düşünün... Haktan şaşmayın..!
Uğraşmayın sizden yüksek dağlarla,
Karını düşünün... Haktan şaşmayın..!

Aslanı mahkeme edemez tilki,
Sözlerim sizlere ters gelir belki,
Bütün ülkücüler mahkûm değil ki (...),
Hürünü düşünün... Haktan şaşmayın..!

Aklına gitmeyin üç-beş delinin,
O (...) denilen Moskof dölünün.
Bir milyon rey veren M.H.P.'linin,
Birini düşünün... Haktan şaşmayın..!

Vural Özenirler... Soyer... Kayacan,
Sizi kurtaramaz o Saltık amcan,
Hamama girerken duyun heyecan,
Terini düşünün... Haktan şaşmayın..!

Bildiğiniz gibi, yazın ve çizin,
İpliği pazara çıktı bu bezin
“Ya Sabır...” çekmekten yorulan dizin,
Ferini düşünün... Haktan şaşmayın..!

Anlamak zor değil sabrın sonunu,
Milletin bu kadar sıkman canını,

Kadehe koyarken Bozkurt kanını,
İrini düşünün... Haktan şaşmayın..!

Mahkeme deyilse şartlanmış yönde,
Neden yapılmıyor millet önünde..?
Bu alçak yargının Türk tarihinde,
Kirini düşünün... Haktan şaşmayın..!

İki gün mahkeme, üç gün teklemen,
Yalanın üstüne yalan eklemen,
Hukuku katledip, hayır beklemen,
Şerini düşünün... Haktan şaşmayın...!

Rütbeye güvenip yapmayın talan,
Rütbe babanızın malı mı ulan..?
Rüzgârı ekerken çıkacak olan,
Ürünü düşünün... Haktan şaşmayın..!

Beşyüz küsür bozkurt kendinden emin,
Bunlar hep yavrusu benim ülkemin,
TÜRKEŞ suçlu derken siz cehennemim,
Narını düşünün... Haktan şaşmayın..!

Mahkeme politik... Hukuk'sa süsü,
Bugün belki hoştur davulun sesi,
Demedi demeyin; benden demesi,
Yarını düşünün... Haktan şaşmayın..!

Sanmayın zulmünüz size kalacak,
Masum kan ağlarken hain gülecek,

Sizden yedi göbek sonra gelecek,
Torunu düşünün... Haktan şaşmayın...!

Sabırımız bitip de gelince aşka,
Ârif der; kadınız ben olsam keşke,
Darağacı değil..! Daha bir başka,
Türünü düşünün... Haktan şaşmayın..!¹²⁴

(Ozan Ârif)

Yargı mensuplarına haktan ve adaletten ayrılmamaları gerektiğini söyleyen âşık, verdikleri kararlarla büyük bir sorumluluk üstlendiklerini hatırlatır. Âşığın şiirde özellikle dikkat çekmek isteği ve karşı çıktığı nokta, yargılanma sürecinde ülkücülere karşı takınılan yanlı tutumdur. Âşık, gerçeklerin hiçbir şartta değiştirilemeyeceğini, ülkücülerin tamamına suçlu muamelesi yapılmasının adaletli bir davranış olmadığını söyler. Komünizme ve sol düşünceye olan karşıtlığını ortaya koyarak, yargı mensuplarının onların görüşleri doğrultusunda hareket etmemesini, karar verirken bu harekete gönül vermiş insanları da düşünmeleri gerektiğini söyler. Yargılanma süreçlerinin milletten gizli yapıldığını söyleyerek, bunun dahi adalete gölge düşürüldüğünü anlamamız için yeterli olduğunu düşünür. İnsanların bulunduğu makama güvenip hareket etmemelerini, o makamların ve gücün bir gün elden gideceğini hatırlatır. Ülkücülerin düşüncelerinde ve eylemlerinde kendinden emin olduklarını söyleyerek, Alparslan Türkeş'e suçlu muamelesi yapılmasını da kesinlikle kabul etmez. Mahkemelerin politikleştiğini ve taraflı bir tutum sergilediğini ifade eden âşık, herkesin bir gün adalete ihtiyacı olacağını hatırlatarak yargı mensuplarını tekrar adil bir tutum içinde davranmaları yönünde uyarır. Âşık son olarak, yanlışlardan dönülmediği takdirde mutlaka bu yapılanların hesabının sorulacağını söyler.

¹²⁴ Arif, s. 93-94-95.

Bu bölümde âşıkların söylediklerinden şu çıkarımları yapabiliriz:

1. Âşıkların düzene, eşitsizlikle ve adaletsizliklere karşı ele aldıkları şiirlerde en çok üzerinde durdukları unsurun toplumdaki ekonomik eşitsizlik olduğu görülmüştür.
2. İşçinin ve köylünün emeğinin sömürülmesi, düzenle ilgili bir problem olarak ortaya konulmuştur.
3. Ülke ekonomisindeki adaletsiz dağılımın sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk hadisesinin, Avrupa'ya yapılan mecburi göç problemini ortaya çıkarmasına dikkat çekilmiştir.
4. Şiirlerin genelinde, yapılanlardan hesap sorulacağına ve yeni bir düzen kurulacağına olan inanç belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Âşıkların adil düzen için, kararlı bir duruş sergileyerek bir mücadele verme istekleri de dikkat çekmektedir.
5. Âşıklar, âdil düzenin kurulma sürecinde, adalet ve eşitlik ilkesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır.
6. Politikacıların sorumsuz tavırları, var olan düzenin bir sebebi olarak gösterilmiştir.
7. Düzenin birtakım problemleri ortaya çıkarttığını, bu problemlerin de toplumda bir kavgaya neden olduğu ortaya koyulmuştur. Bu kavganın bir sonucu olarak da toplumsal kutuplaşma hadisesinin meydana geldiği belirtilmiştir.
8. Düzenin neden olduğu sorunlardan biri olarak da, güçlünün güçsüzü ezmesi durumu gösterilmiştir.
9. Âşıklar, siyasî görüşler üzerinden ayrımcılık yapıldığını ve düzenin kendisine yandaş bir kitle oluşturmak üzerine kurulduğunu göstermeye çalışmışlardır.

4.2.TOPLUMSAL MÜCADELEYE ÇAĞRI YAPAN ŞİİRLER

Siyasî tarihimiz boyunca, iktidarda bulunanlar muhalif görüşlere sınırlı bir özgürlük ortamı yaratmaya çalışmıştır. Dolayısıyla iktidarların kendisine karşı çıkan insanlara hoşgörü gösterme konusunda başarılı olduğunu söylemek güçtür. Hangi ülkede olursa olsun, muhalif hareketlerin karşı çıktıkları güç tarafından mutlak bir saygıyla karşılandığını ifade edemeyiz.

Bu durum doğal olarak kendini muhalif olarak konumlandırmış insanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Verilen tepkiler farklı boyutlarda ortaya çıkmıştır. Bir kesim pasif direnişi tercih ederek sözleriyle geniş halk kitlelerini etkilemeyi amaç edinmiştir. Bunun yanında, verilecek tepkinin şehir meydanlarına çıkarak ortaya konması gerektiğini savunan bir kesim de kendini göstermektedir. Bu tepkilerin ileri safhasında çatışma ortamının çok daha ileri boyutlara, silahlı bir mücadeleye kadar dönüşme ihtimali söz konusudur.

Hangi şartlarda olursa olsun Türk siyasî tarihi içerisinde bir direniş geleneğinden bahsetmek mümkündür. Kürşat İsyamı'ndan Millî Mücadele'ye uzanan süreçte Türk halkının konu bağımsızlık olduğunda tepkisini bir an bile düşünmeden ortaya koyduğu bilinmektedir. Keza çalışmamıza konu edindiğimiz yıllar da, bu siyasî çatışmalar ve direnişler açısından Türkiye'nin oldukça hareketli dönemlerinden birini kapsamaktadır.

Anarşi ortamı olarak adlandırılan bu süreçte, sağ-sol kavramları etrafında şekillenen bir çatışmanın yaşandığı görülmektedir. Bu ortamda toplumcu söylemleriyle ön plana çıkmış halk şairlerinin sessiz kalmasını beklemek oldukça güçtür. Benimsediği görüşe göre kendi safını belirleyen âşıklar da, karşı görüşü taşlamaya başlamışlardır. Siyasî, sosyal, iktisadî konularda eleştirilerini dile getiren âşıklar bunun yanı sıra toplumu harekete geçirmeye yönelik, tepkisini ortaya koyan, mücadele ruhunu bünyesinde barındıran şiirler ele almışlardır. Bu bölümde örneklendirilecek halk şiirleri bu anlayışla ele alınmış olanların kapsamaktadır.

Şiirlerinde genel itibariyle direniş duygusunun hâkim olduğu isimlerin biri olan Âşık İhsanî, verilen mücadelenin bireysel olarak kalmamasını, toplumsal bir hüviyete bürünmesini tercih etmiştir:

Bakalım Hele

Yeter bunca uyumamız

Kalkalım bakalım hele.

Kara gündür, çıramızı

Yakalım bakalım hele.

Selâm edelim canlara

Bölüşelim her yanlara

Ha diyelim meydanlara

Çıkalım bakalım hele.

Türkü çağrışalım bizden

Korkuyu sürelim gözden

Kâfirleri içimizden

Sökelim bakalım hele.

Yörüyelim dizi dizi

Sağ olanlar görsün bizi

Otuz iki dişimizi

Sıkalım bakalım hele.

Kıralım bilek bağını

Yıkalım zulüm çağını

Gerçek günün bayrağını

Çekelim bakalım hele.¹²⁵

(Âşık İhsanî)

Direnış ruhunun hâkim olduğu şiirlerde genel itibariyle, halkın yaşananlar karşısında derin bir uykuda olduğu ve bu uykudan bir an önce uyanması gerektiğinden bahsedilmektedir. Âşık İhsanî de şiirinde bu durumdan bahsederek, artık toplumun uyanmasını ve memlekette ne olup bittiğini görmesini ister. Toplumda eğer bir aydınlanma süreci yaşanacaksa, bunun için bir kıvılcımın olması yeterlidir. Bu kıvılcımdan ortaya çıkan direniş hareketinin, kısa sürede yayılarak toplumun geniş kesimlerini etkisi altında alması sağlanacaktır. Bu doğrultuda şiirler ele alan âşıkların da beklentisi böylesine bir kıvılcımın ortaya çıkması ve genişleyerek ilerlemesidir.

Bu şiirde de karanlığa karşı artık bir çıra yakmanın vakti geldiği dile getirilmektedir. Bu direniş dalgasının memleketin bütün bölgelerine yayılması ve meydanların insanlarla dolması gerektiği ifade edilmektedir. Bütün bunları yaparken, toplumun kendi içindeki düşmanlarından da kurtulması gerektiği vurgulanır. Bir toplumun verdiği en büyük savaş, kendi içinde ve kendi yanında olduğunu söyleyen düşmanlarıyla verdiği savaştır. Çünkü böylesine bir düşmanı ortaya çıkarmak ve onunla mücadele etmek çoğu mücadeleden daha güçtür. Âşık da şiirinde bu duruma değinmiş ve dışardaki düşmanlardan önce içimizdeki düşmanlardan kurtulmamızı önermiştir. Âşığın burada düşman kavramından kastı emperyalizme doğrudan ya da dolaylı olarak boyun eğen, destekleyen insanlardır. Âşığın siyasî eğilimlerini göz önüne aldığımızda, son iki dizede “gerçek günün bayrağı” ifadesiyle sosyalizm özlemini dile getirdiğini görürüz.

Âşık İhsanî, toplumsal mücadele çağrısı yaptığı bir başka şiirinde şunları söyler:

Yol Yola

Yabancı dost, (!) yerli düşman yürüdü

Tepemize kol kola ha, kol kola...

Oturup durmanın zamanı değil

¹²⁵ İhsanî, 1967, s. 7.

Haber versin kul kula ha, kul kula.

Kazmalara küreklere değelim

Vuruşalım dağı taşı döğelim...

Bu yurt baştan başa bizim diyelim

Direnelim bel bele ha, bel bele...

Çekelim keskince kılıcı kından

Zalime gününü edelim zindan

Ben bir yandan, sen bir yandan, her yandan

Verişelim el ele ha, el ele...

İhsani: Günümüz gitmesin boşa

Vuralım düşmanı sürelim dışa.

Biz yapalım, biz kalalım başbaşa

Kardaş kardaş yol yola ha, yol yola.¹²⁶

(Âşık İhsanî)

Âşık İhsanî'nin "Bakalım Hele" adlı şiirinde de değindiği yerli düşman meselesi bu şiirde de kendini hissettirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'yle dost görünen fakat içten içe düşmanlık besleyen devletlere de gönderme yapılmıştır. Âşık, içerde ve dışarda sayısı belli olmayan bunca düşman varken hiçbir şey yapmadan insanların olanları kabul etmesinin mümkün olamayacağını dile getirmektedir. Böyle bir mücadelenin başarılı olabilmesi için elbette halkın çoğunluğuna yayılması gerekmektedir. Âşık bu amaçla, durumun farkında olan kimselerden, diğer insanlara haber vererek onları var olan problemler konusunda bilinçlendirmelerini ister.

¹²⁶ İhsanî, 1967, s. 25.

Âşık, ikinci dörtlükte gerekirse bu mücadele için çarpışabileceklerini ve sonuna kadar direneceklerini dile getirir. Bu durum daha önce de bahsettiğimiz toplumsal direnişin ileri safhalarından biridir. Mücadele eden insanların, birbirlerine tam destek verdikleri takdirde zalimlerin karşısına çıkarak, onların hükümdarlığını sonlandırabileceklerini söyler. Âşık, son dörtlükte yine düşmanlık meselesinden bahsederek, içerde ve dışarda halka düşmanlık besleyen kim varsa hepsiyle mücadele edilmesini ve onları bu topraklardan sürerek memleketin gerçek sahiplerine kalmasını ister. Âşık bunların yanı sıra sosyal dayanışma, birlik olma vurgusu yapmaktadır. Burada kastedilen sol düşüncede işçilerin birleşmesidir.

Direniş ruhuyla yazılmış şiirleriyle ön plana çıkan Âşık İhsanî'nin, bu doğrultuda ele aldığı bir şiirine daha bakalım:

Kavga

Al kardaşım, al eline gürzünü

Vur, zalimin zulmüne vur, vur be vur.

Kendi rahatını, kendi elinle

Zor değil be; kendin için kur be kur.

Gitme eloğlunun kahpe ardından

Yarası yok onun, bilmez derdinden

Dost görünen düşmanı yurdundan

Domuzları sürer gibi sür be sür.

İşin mi var, damın mı var, hani nen

Atılan sen, satılan sen, evet sen

Asker senden, vergi senden, oy senden

Senden olmıyandan hesap sor be sor.

Emeğin çok, dermanın yok, günün dar
Oturup durmak mı? daha ne kadar
Boğazını sıkan hain bir el var
Demirden de olsa onu kır be kır.

Yeter be, her gelen seni taşıladı
Atılan taş kemiğine işledi
Uyan artık, senin kavgan başladı

Yapış bir ucundan şuna gir be gir.¹²⁷

(Âşık İhsanî)

Âşık İhsanî, şiirin ilk dördlüğünde halkın kendi kaderini belirlemek için mücadele etmesi gerektiğini söyler. Bu durum hem Amasya Genelgesi'nde yer alan "Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır" şeklinde ifade edilen maddeyi; hem de sol düşüncede yer alan halkların kendi kaderini tayin hakkı düşüncesini akıllara getirmektedir. Zulüm ve baskı karşısında sessiz kalan bir toplumun, özgür ve bağımsız bir yaşama kavuşma imkânı yoktur. Dolayısıyla ortada bir haksızlık varsa, bunun ortadan kalkmasını ancak bu haksızlığa maruz kalan insanlar sağlayabilir. Bunun için de bilinçli bir örgütlenme ve birlik içinde mücadele etme anlayışının egemen olması gereklidir. Toplumsal mücadeleye çağrı yapan halk şairleri de, bu nedenle örgütlenme ve birlikte hareket etme meselesinin üzerinde durmaktadır. Çünkü bireysel olan eylemlerin kamuoyunda büyük yankı uyandırarak insanları harekete geçirmesi daha zordur. Eğer zulüm karşısında bir mücadele verilecekse, bunun hızlı bir şekilde yayılması ve toplu bir karşı çıkışa dönüşmesi gerekmektedir.

Âşık, şiirin ikinci dördlüğünde insanların dış devletlerin politikasına uygun hareketler yapmamasını istemiştir. Bunun ülkeye fayda getirmeyeceğinin farkında olunmasını ister. Çünkü yabancı devletlerin bizim gibi dertleri yoktur. Derdi olmayan

¹²⁷ İhsanî, 1967, s. 17.

insan da dertlinin halinden anlamaz der âşık. Bu da 1970'li yılların antiemperyalist söylemine denk düşmektedir.

Diğer şiirlerinde de atıf yaptığı dost görünen düşman meselesine bu şiirinde de değinerek, onların hâkimiyet çabalarını derhal bertaraf ederek ülkeden sürülmelerini ister. Âşık, halkın işsizliğinden, yoksulluğundan bahsederek, bu ülke için vergi veren, askerlik yapan, oy veren insanlara hiçbir hak verilmediğini vurgular. Âşık, halkın içte ve dışta yaşanan menfaat çatışmalarına şahit olduğunu söyler. Verdiği emeklerle ülkenin her yerinde söz hakkına sahip olan insanların, sömürü yarışına girenlerden hesap sormasını ister. Ortada bir hain olduğunu ve bu hain ne kadar güçlü olursa olsun, insanların bunun karşısında geri çekilmemesini ve gücünün yettiği yere kadar direnmesini ister. Bu duruma gelmenin sebeplerinden biri olarak, şimdiye kadar insanların var olan gerçekler karşısında sessiz kalması gösterilmiştir. Âşık, son dörtlükte bu kavganın halkın kendi kavgası olduğunu ve artık uyanmanın vakti geldiğini dile getirir. İnsanların ne olursa olsun bu mücadeleye destek vermesinin artık bir mecburiyet haline geldiğini bildirir.

Halkın örgütlü bir mücadele sergilemesi taraftarı olan âşıklardan Âşık Fezali de bir şiirinde şunları söyler:

Ayaklan

Ayaklan emeğin sen kutsal gücü

Kim dayanır sen örgütlü olunca

Yeter at üzerindeki bu suçtu

Kim dayanır ki örgütlü olunca

Tanıma parsel olan şu dünyayı

Sınırları kaldır, kalmasın payı

Hayatı birleşsin şehirle köyü

Kim dayanır sen örgütlü olunca

Cinsiyet adını kaldır, de insan
Kalmasın ki o bilinmeze tapan
Bitsin artık soygun kanunu yapan
Kim dayanır sen örgütlü olunca

Harcına katılsın emeğin teri
Kurulsun binası sağlamca yeri
Sakın uğratma semtine serseri
Kim dayanır sen örgütlü olunca

Hele gör bakalım senin dünyanı
Fezali'nin de kurban olsun canı
Haklıya çıkmasın ölüm fermanı
Kim dayanır sen örgütlü olunca¹²⁸

(Âşık Fezali / Hacı Cırık)

Toplumsal içerikli konuları ele alan halk şairleri, işçi-patron ilişkisi içerisinde işçinin emeğinin karşılıksız kaldığını dile getirirler. Bu bakış açısına göre, işçinin emeği daima kutsal görülmüş ve emeğin karşılıksız kalmasına isyan edilmiştir. Âşık Fezali de bu vurguyla şiirine başlamıştır. Emekçilerin örgütlü bir biçimde ayaklanmalarına ihtiyaç duyulduğunu söyler. Eğer bilinçli bir örgütlenme süreci yaşanır, bunun karşısında durmanın oldukça güç olduğunu dile getirir.

Şehirde ve köyde yaşayan insanlar arasında, sahip olduğu imkânlar açısından birtakım farklılıklar vardır. Âşık, bu farklılıkların bir an önce ortadan kaldırılmasını ve şuurlu bir direniş sonucunda toplumun her kesiminin eşit haklara sahip olmasını ister. Bunun yanında kadın-erkek eşitsizliğine vurgu yaparak, ataerkil toplum

¹²⁸ Ozan Garip(Cihangiray Şumnu), Yusuf Ter, Kul Sefili (Ali Turalı), (haz.), *Halk Şiirinde Emperyalizme Başkaldırı Antolojisi*, Ufuk Reklamcılık Matbaacılık, 2009, s. 39.

yapısından kurtulmak gerektiğini söyler. Buna çözüm yolu olarak da, yine bilinçli bir direnişi gösterir.

Âşık Fezali, mücadele çağrısı yaptığı başka bir şiirinde isteğini şu şekilde dile getirir:

Duyan Gelsin

Haykırmak isterim hakkım almaya

Duyan gelsin insanca düzen için

Ezilen emekçimiz olsun maya

Duyan gelsin insanca düzen için

Yeniden dünyayı kuralım baştan

Şikayet duyulmaz fakirden açtan

Gelin mücadele edelim içten

Duyan gelsin insanca düzen için

Kalmasın efendi, sömürü kökü

Yeter bitsin artık soygunun yükü

Yaratır gücümüz bilinmez yoku

Duyan gelsin insanca düzen için

Sahip olalım hakça bir düzene

Fırsat kalmasın bizleri ezene

Fezali'm ister emekçi kazana

Duyan gelsin insanca düzen için¹²⁹

¹²⁹ Garip, Ter, Sefili, s. 40.

(Âşık Fezali)

Hak, emek ve düzen vurgusuyla şiirine başlayan âşık, göz göre göre insanların hakkının yenmesine müsaade etmeyeceğini bildirir. Bunun için yüksek sesle itiraz edilmesini ister. Haksızlıklar karşısında toplumun sessiz kalması halinde, adil bir düzen kurulmasının mümkün olmadığını söyler. Yeni bir dünya özlemini dile getiren âşık, yoksullukla boğuşan insanların bu durumdan şikâyetçi olmamasından yakınıır. Âşık, artık samimi bir mücadele vermenin vakti geldiğini ve bunun insanlara ulaşarak geniş kapsamlı bir itiraza dönüşmesi gerektiğini söyler. Topluma efendilik yapmaya ve bu toplumu sömürmeye çalışanlara fırsat verilmemesi gerektiğini belirten âşık, aynı zamanda soygunculara da dur demenin vakti geldiğini söyler. Şiirin sonunda emekçinin yanında taraf olduğunu belirtir ve insanca bir düzenin kurulması için halkı mücadeleye katılmaya davet eder.

Bağımsız bir Türkiye'nin var olabilmesi için, örgütlü mücadelenin altını çizen isimlerden biri de Kul Hasan'dır. Adil düzenin kurulabilmesi için mücadelenin şart olduğunu dile getirdiği bir şiiri şöyledir:

Kurulmaz ki

Sermaye düzeni yıkılmadıkça

Halka dönük düzen kurulmaz ki

Yabancı üs yurttan sürülmedikçe

Korkusuz bir rüya görülmez ki

Bağımsız Türkiye hürleşmedikçe

Gerici akımlar körleşmedikçe

Gerçek demokrasi yerleşmedikçe

Özlenen hedefe varılmaz ki

Hırsız tilki halk emeğin çaldıkça

İşçi köylü perperişan oldukça

Fikir suçu yürürlükte kaldıkça

Gerçek demokrasi denilmez ki

Kurtuluş savaşı verilmiyorsa

Halka dönük düzen kurulmuyorsa

Mebus işçi gibi yorulmuyorsa

Halkın yaraları sarılmaz ki

Kul Hasan'ım halka danışmadıkça

Gerçekleri tek tek konuşmadıkça

Örgütsel eyleme dönüşmedikçe

Sömürünün çarkı kırılmaz ki¹³⁰

(Kul Hasan)

Adil düzen vurgusu, antiemperyalist tavır, şiirin ilk dörtlüğünde kendini hissettirir. Âşık, halkın ancak yabancı güçler yurttan sürüldüğünde ve yeni bir düzen kurulduğunda rahat bir uyku uyuyabileceğini dile getirir. Özlenen bir hedeften bahseden âşık, bu hedefin ancak gerçek demokrasinin tüm kurallarıyla uygulandığı bir ortamda gerçekleşebileceğini söyler. Gerçek demokrasinin ortaya çıkması için de, gerici olarak nitelendirdiği hareketlerin ortadan kalkması koşulunu ortaya koyar. Ancak bu şekilde bağımsız ve özgür bir Türkiye'ye kavuşabileceklerini dile getirir. Âşık, gerçek demokrasi kavramını biraz daha açarak, bu hedefe ulaşmak için öncelikle fikir suçlarının ortadan kaldırılması gerektiğini söyler. Âşık, bahsettiği bu problemlerin çözümüne ilişkin yapılacak mücadele için “kurtuluş savaşı” tanımlaması yapmıştır. Bu da sol düşünce içinde Atatürk'ün ve Kurtuluş Savaşı'nın ne kadar yüceltildiğinin örneğidir. Âşık, böylece verilecek mücadelenin hayati derecede önemli olduğunu vurgular. Halkın sinesinde açılmış yaraların sarılması için, onların seçtiği vekillerin de en az onlar kadar çalışması, onlar kadar yorulması gerektiğini söyler.

¹³⁰ Erdal, s. 185.

Aynı zamanda yapılacak işler için halka mutlaka danışılmasını ister. Yeni ve adil bir düzen kurulması için bundan başka yol olmadığını dile getirir. Şiirin sonunda örgütlü mücadelenin önemini tekrar hatırlatan âşık, kendi gibi diğer halk şairlerinin, aydınların, muhalif hareketin içindeki önemli isimlerin gerçekleri konuşmaktan çekinmemeleri gerektiğini söyler. Sömürü düzeninin sona ermesi için, herkesin sesini çıkarması ve bu doğrultuda anlamlı bir mücadele verilmesi gerektiğini ifade eder.

“Mehmet” sembolizasyonu üzerinden Türk halkına seslenen Âşık Nesimi, toplumun artık uyanmasını ve harekete geçmesini ister:

Uyan Mehmet bak neler ettiler,

Haini yurtta koyup seni sattılar,

Efendisin diye tokat attılar,

Tokat yiyen efendiler efendiler.

Efendisin dediler büyüttüler,

Tarlasında, çapasında çürüttüler,

Aziz ulus diyip uyuttular,

Uyutulan efendiler, efendiler.

Efendisin diyen tek Gazi Kemal,

Gerisi düdük bir kuru kaval,

Uyan kendine gel, gelmeden zeval,

Zavallı efendiler, efendiler.

Uyan kendine gel, etme ihanet,

Yurt senindir, sana oldu emanet,

Haine, hırsıza, inmeli tokat,

Tokat yiyen efendiler efendiler.¹³¹

(Âşık Nesimi –Çimen)

Âşık Nesimi, şiirin başında Mehmet sembolü üzerinden Türk köylüsüne seslenmiş ve Atatürk'ün “Köylü, milletin efendisidir” sözüne de atıfta bulunarak sözlerine devam etmiştir. Asker için bir sembol ifade olarak kullanılan “Mehmetçik”, burada Türk halkının genelinin temsil eden bir nitelik kazanmıştır. Âşık, “efendilik” tanımlaması ve bunun art niyetli kullanımından kaynaklanan problem üzerinde durarak eleştirilerini sıralamaya başlamıştır.

Mücadeleye çağrı yapan şiirlerin diğer örneklerinde de gördüğümüz üzere, genellikle “hain” söylemi üzerinden antiemperyalist çizgide bir tavır sergilenmiştir. Özellikle 1950'den sonra, Amerikan çizgisinde siyaset yapan Demokrat Parti'ye de bir gönderme yapılmıştır. Bu şiirlerde, adaletsizlik, zulüm gibi kavramların yanında antiemperyalist söylemin de ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu noktada da âşıklar, kendi tabirleriyle emperyalizme uşaklık eden kimselere meydan verilmemesinin ısrarla üzerinde durmuşlardır. Âşık Nesimi de, emperyalistlere prim vermek şöyle dursun, onların Türk halkının başına efendi yapılma çabasını eleştirmiştir. Emperyalist devletler ve onlar adına çalışan insanların menfaatleri uğruna, halkın ezildiğini dile getirmiştir. O güne kadar, efendilik söylemi üzerinden halkın nabzına göre şerbet verildiğini ve bu yolla iktidar sahiplerinin dilediğini yaptığını söylemektedir. Bu yöntemle halkın daima uyutulduğunu belirterek, durumun farkına varılmasını ister.

Halkı gerçekten efendi olarak gören kişinin Atatürk olduğunu söyleyen âşık, ondan sonraki politikacıların bunu yalnızca kendi şahsi çıkarları adına bir araç olarak kullandıklarını belirtir. Halkın bir an önce bu söylemlerin gerçek dışı olduğunun bilincine vararak harekete geçmesini ister. Aksi takdirde halkın bu durumdan büyük zarar göreceğini hatırlatır. Son dörtlükte sessiz kalmanın da bir tür ihanet olduğunu vurgulayan âşık, yolsuzluklara ve sömürüye karşı halkın güçlü bir savaş vermesini ister.

Verilecek mücadelede kadınların rolü üzerinde durarak, onları da meydanlara davet eden Emiş Bacı bir şiirinde şunları söyler:

¹³¹ İhsani, 2002, s. 72-73.

Zeynep bacım, Fatma anam, Gül teyzem,
Gelin biz de meydanlara çıkalım,
Ezenlerin, bozanların, zalimin,
Umudunu tırnak tırnak yıkalım.

Çekelim bayrağı geçelim öne,
Aydınlık verelim kararın güne,
Hak düşmanı soysuzların üstüne,
Ateş almış güller gibi akalım.

Yıllar yılı boynumuzu bükenin,
İleriyi tutup geri çekenin,
Yurdumuza gözlerini dikenin,
Tepesine tepesine çökelim.¹³²

(Emiş Bacı)

Mücadele şiirlerinde dikkat çeken bozguncu, zalim, ezen-ezilen gibi söylemlerin kullanıldığı şiirde, üzerinde durulması gereken nokta, toplumsal direnişte kadınların önemine yapılan vurgudur. Emiş Bacı, bu noktada kadınların öncülük yapmasını ister. Onları meydanlara, halka zulmedenlerin karşısına çıkmaya davet eder. Âşık İhsanî’de de gördüğümüz “bayrak” motifi üzerinden aynı şekilde sosyalizm hayalini ortaya koyar. Şiirin sonunda halkın daima çağın ilerisinde bir medeniyet arzusu olduğunu; fakat güç sahiplerinin bu yolu tıkadıklarını dile getirmiştir. Bu engelin arkasındaki güç olarak da emperyalist devletleri göstermiştir.

Âşık Devrani de, Anadolu insanını direnişe çağırır:

Vatandaş uyuma, uyan gafletten,

¹³² İhsani, 2002, s. 29.

Çektiğimiz cefa çile yetmez mi?

Artık kurtulalım bu cehaletten,

Oğlun, karın, kızın köle yetmez mi?

İşçi kardaş anladın mı haini?

Tefeci deyyuslar yiyor payını?

Hiç gördün mü böyle tilki oyunu,

Desise, dubara, hile yetmez mi?

Çalışırız yer altında kuyuda,

Zalimler ister ki bizi uyuta,

Devrani; bunlara, Anadolu'da,

Paydos borusunu çalsak olmaz mı?¹³³

(Âşık Devrani/Şarkışlahı Devrani)

Direnışe çağrı yapan şiirlerin genelinde hâkim olan unsur, halkın derin bir uykuda olduğu düşüncesidir. Âşıklar, halkı bu uykudan uyandırmaya çalışarak, kendilerine görev kabul ettikleri uyarıcı işlevini yerine getirmektedirler. Âşık Devrani'nin de aynı amaçla şiirini ele aldığımız görmekteyiz. Anadolu halkının eğitimsiz ve ekonomik açıdan yoksun bırakıldığında dikkat çekerek, çekilen bunca çilenin sonunun gelmesini ister. Efendi-köle ikilemine değinerek, halkın güç sahipleri tarafından adeta köleleştirildiğine vurgu yapar. İşçiler üzerinden, yine sıkça rastladığımız “emek” unsuruna dikkat çekilir. İşçinin, köylünün canını dişine takarak çalıştığını ve emeklerinin karşılıksız kaldığını hatırlatır. Fakir halkın emeklerinin, zenginlerin daha da zengin olabilmesi için sömürüldüğünü dile getirir. Bunun kurulu düzenin bir sonucu olduğunu ve bu doğrultuda planlanmış bir oyunun sahnelendiğini düşünür.

¹³³ İhsani, 2002, s. 48.

Âşık, insanları bu oyunu bozmaya ve emekçinin sömürülmeyeceği bir düzen için elini taşın altına koymaya davet eder. Halkı ezenlerin, onların bu uyku halinden oldukça memnun olduklarını ve bu şekilde düzenin devam etmesini istediklerini söyler. Bunların karşısına güçlü bir şekilde çıkmanın vakti geldiğini bildiren âşık, direnişin başlangıcı için Anadolu'yu işaret eder.

Halkın yaşadığı haksızlıkları bir düğüm olarak gören Âşık Daimi, bu düğümün çözülmesi için bilinçli bir mücadele verilmesini ister:

Otur Bu Düğümü Çöz Dedim Sana

Uyan be kardeşim yeter yattığın

Biraz oku biraz yaz dedim sana

Tarihlerden beri sensin ezilen

Otur bu düğümü çöz dedim sana

Yol yürünmedikçe menzil katolmaz

Canı yanmayanlar yörük at olmaz

Kuyruk kopmayan düşman fetolmaz

Yılanın başını ez dedim sana

Yürü ey Dâimi kavga yerine

Katıl o kavgada dava erine

Can veren bu devrim şehitlerine

Gönlünde bir mezar kaz dedim sana¹³⁴

(Âşık Daimi)

¹³⁴ Yadigar Orhan Aydın, *Âşık Dâimi Hayatı ve Eserleri*, Can Yayınları 111, 1999, s. 290.

Âşık Daimi, halkın eğitim seviyesinin yükselmesi gerekliliğine dikkat çekerek, yapılacak mücadelenin bilinçli bir şekilde ilerlemesinin önemine değinmiştir. Siyasal direnişlerin başarılı olabilmesi için beklenen iki unsur örgütlenme ve bilinçlenme sürecidir. Âşıkların da özellikle bu iki unsurun üzerinde durduklarını görürüz. Yüzyıllardır ezilenin halk olduğunu söyleyen âşık, ezen-ezilen olgusunun artık bir düğüm haline geldiğini ve bunun çözüme kavuşturulmasını ister. Bu süreçte insanların hiçbir şey yapmadan değışim beklmelerini eleştirmiş, yeni bir düzen için harekete geçmeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Mücadele esnasında birtakım kayıplar yaşanabileceğini dile getirerek, buna rağmen insanların yolundan dönmemesini istemiştir. Âşık, şiirin sonunda kendinin de bu mücadelenin içinde var olacağını belirtmiş; “dava”, “devrim şehitleri” gibi söylemlerde bulunarak, sol düşünceye sahip birçok âşık gibi sosyalizm arzusunu şiirine yansıtmıştır.

Halkın olanların farkına varmasını ve tepki vermesini isteyen isimlerden bir diğeri Âşık Mahzuni Şerif'tir:

Uyan Halkım Uyan

Bir uykudan böyle bir ses

Duy uyan etme uyan

Uyku bir can olsa bile

Kıy uyan gardaş uyan

Uyku tembel niyetidir

Aç gözünü hayat nedir

Gittiğın yol çok kötüdür

Cay uyan halkım uyan

Ateş düşmüş döşegine

Sen gene uyursun gene

Elini vicdan üstüne

Koy uyan nolur uyan

Kazanmadan yemek ayıp

İnsan hakkı olur kayıp

Tek benim sırtımdan soyup

Doy uyan yapma uyan

Uyuyan kazancı olmaz

İnsana bir vefa vermez

Bir daha Mahzuni gelmez

Say uyan dostum uyan

Yeter artık uyuduğun

Sen de öğren sen de uyan¹³⁵

(Âşık Mahzuni Şerif)

Halkın siyasî gelişmelerin farkında olmamasından şikâyet eden âşık, bir an önce yaşanılanların farkına varmalarını ister. İçinde buldukları dönemin oldukça kritik olduğunu ifade ederek, insanların canı pahasına mücadele etmesi gerektiğini söyler. Seslendiği kitlenin doğru yolda olmadığını belirterek, onlardan ülkede olan biten karşısında duyarsız kalmamalarını bekler. Herhangi bir dünya görüşüne mensup olmasa bile, toplumun tüm tabakalarını insanî değerleri göz önüne alarak mücadeleye katılmasının ister. Emek vermeden hiçbir şeyin elde edilemeyeceğini dile getiren âşık, özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşabilmek için de bilinçli bir direniş verilmesi gerektiğini hatırlatır.

¹³⁵ Zaman, s. 148-149.

Bu bölümle ilgili yapılan çıkarımlar şu şekildedir:

1. Şiirlerin genelinde toplumun yaşanan siyasî gelişmelerin farkında olmadığı belirtilmiş, toplumu bilinçlendirerek mücadeleye çağırma isteği ön plana çıkmıştır.
2. “Hain, düşman, işbirlikçi” gibi tanımlamalar yapılarak, bağımsızlık adına öncelikle ülkenin içinde emperyalizme hizmet eden kişilerle mücadele etmenin zorunlu olduğu vurgulanmıştır.
3. Direniş hareketlerinin başarılı olabilmesi için, geniş kitlelere yayılmasının son derece önemli olduğu vurgulanarak, bilinçli örgütlenmenin önemi ortaya konmuştur.
4. Halkın, düzen karşısında mücadele etmesi kendi geleceğini belirlemesi adına bir zorunluluk olarak görülmüştür.
5. Âşıkların kimi zaman Atatürk vurgusu yaparak, verilecek mücadeleyi Kurtuluş Savaşı’na benzetmesi de dikkat çeken unsurlardan biridir.

4.3.BİRLİK-BERABERLİK VE BARIŞA DAİR ŞİİRLER

Türk siyasî hayatının bazı dönemlerinde, birbirine karşıt görüşteki insanlar keskin bir çizgiyle ayrılmış; böylelikle “toplumsal kutuplaşma” denilen olgu kendini göstermiştir. Bu kutuplaşmanın belirgin hale geldiği dönemlerden birini 1970-1980 yılları arasındaki dönem kapsamaktadır. Bu yıllarda sağ-sol karşıtlığı çevresinde yaşanan çatışmalar anarşi ortamını doğurmuştur. Âşık edebiyatının temsilcileri de, bu kargaşa ortamında tarafını belirleyerek, sanatını icra etmeye devam etmiştir. Bu atmosfer, âşık şiirinin de fazlasıyla politikleşmesine vesile olmuştur.

Toplumsal kaygıyla şiirlerini oluşturan âşıklar arasında birtakım farklılıklar görülmektedir. Bir kısmı, hakkında detaylı bir bilgisi olmamasına karşın belirli bir ideolojinin taraftarı durumuna gelmiştir. Bu âşıklar, benimsediği görüş çerçevesinde şiirlerini oluşturmuş; karşı taraf olarak tanımladığı kişilere karşı eleştirilerini dile getirmiştir. Bu noktada, “dava şairi” ya da “kavga şairi” gibi tanımlamalardan bahsetmek gerekir. Sahip oldukları görüş çerçevesinde bir kavga verilmesine inanan âşıklar, bu kavganın “büyük dava” adına verildiğini düşünmektedirler. Sağ görüş için de, sol görüş için de inanılan ve başarısı için çaba gösterilen bir davanın olduğunu görebiliriz. Davaları uğruna “kavga adamı” olarak öne çıkan isimlere örnek vermek gerekirse, sağ görüşten Ozan Ârif; sol görüşten ise Âşık İhsani’yi göstermek mümkündür. Bunun yanında, keskin bir ideolojik tutumu olmasa da, muhalif tavrıyla haksızlıklar karşısında itirazını dile getiren isimlerden de bahsedebiliriz. Bu isimler, ideolojik kalıplara kendilerini tamamıyla hapsedemedikleri için, daha objektif bir tutum sergilemektedirler. Hangi görüşten olursa olsun, ortada bir yanlış varsa ona itiraz etmeyi görev kabul ederler.

Âşık şiirinde bu iki tavır dışında ortaya çıkan bir anlayış da kendini göstermiştir. Bu anlayışı benimseyen âşıklar, çoğu zaman şiirlerinde siyasal görüşlerin tümünü kapsayıcı nitelikte bir tavır sergilemiştir. Bu şiirler, daima Türkiye’nin birliğini savunan, kardeş kavgasının son bulmasını isteyen, barışa çağrı yapan şiirlerdir. Siyasal tavrı olan şairlerin de, artık yaşanan kavgadan bir sonuca varılamayacağını anlayarak, mutlak bir barışa ihtiyaç duyduklarını dile getirdikleri görülür.

Bu anlayışın ilk örneği olarak Âşık Kemâlî Bülbul'ün, Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” cümlesinden esinlenerek yazdığı şiirine bakalım:

Türkiye’nde Barış Dünyada Barış

Büyük Atatürk'ün dediği gibi

Türkiye’nde barış, dünyada barış

Milletimdir bu ilkenin sahibi

Türkiye’nde barış, dünyada barış

Millî Hâkimiyet Cumhuriyetin

Kendi eseridir eşsiz milletin

Barışın meyvəsi, gücün, kuvvetin

Türkiye’nde barış, dünyada barış

İnsanlık sevgisi töremizdedir

Cennet aranırsa yöremizdedir

Bin bir derde deva, çare bizdedir

Türkiye’nde barış, dünyada barış

Mevlana davette, Hak yoluna gel

Barış ile dünya ne kadar güzel

Yunus’un sevgisi daha mükemmel

Türkiye’nde barış, dünyada barış

Kemâlî Bülbul’üm, barış severim

Helalden olursa her iş severim

Çok çalışır hem de yarış severim

Türkiye’nde barış, dünyada barış¹³⁶

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Âşık Kemâlî Bülbül, Türk milletinin Atatürk’ün barış anlayışını özümseyerek, bu doğrultuda hareket ettiğini dile getirir. Benimsenen barış ilkesinin aynı canlılıkla devam etmesini ister. Türkiye Cumhuriyeti’ni gücün, kuvvetin ve barışın bir meyvesi olarak gören âşık, birlik-beraberlik anlayışıyla ortaya çıkan bu eşsiz esere zarar verilmemesi gerektiğini söyler. Bunun için kavgaların son bularak, Türkiye’nin gelişmesi için beraberlik içinde çalışılmasını ister. Türkiye’nin coğrafi açıdan güzelliklerine dikkat çekerek, güzelliğin ve sevginin bu coğrafyada yaşayan insanların bir töresi olduğunu vurgular. Âşık, bütün bu güzellikleri bir kenara atarak, kardeş kavgası içinde olmanın bir anlamı olmadığını söyler. Mevlana, Yunus Emre gibi önemli isimleri zikrederek, bu coğrafyanın yetiştirdiği değerleri hatırlatır. Bu isimler üzerinden barışın önemine vurgu yaparak, refah seviyesi yüksek bir ülke özlemini dile getirir. Şiirin sonunda haramdan uzak bir anlayışla ülkenin kalkınmasını isteyerek, dünyanın gelişmiş ülkeleriyle yarış halinde olan Türkiye hayalini ortaya koyar.

Âşık Kemali Bülbül, bu doğrultuda ele aldığı bir başka şiirinde şunları söyler:

Barışa Çağrı

Kavgadan ne çıkar huzur barışta

Barışa çalışsın çarkımız bizim

Bayrağımız sevgi olsun yarışta

Âdem’den geliyor ırkımız bizim

Dil renk mezhep farkı gözetmeksizin

Kimseyi incilten söz etmeksizin

Yüz yüze gülmeli naz etmeksizin

¹³⁶ Şahin Köktürk, *Samsunlu Âşık Kemâlî Bülbül Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları-3, Samsun, 2011, s. 309-310.

Doğuşta var mıdır farkımız bizim

Evde işte yolda okulda barış

Fikirde, gönülde, akılda barış

Eğer gelişirse her kulda barış

Câhil kişidendir korkumuz bizim

El ele vermeli sermaye emek

İnsanı insandan düşük görmemek

Helalce kazanıp helalden yemek

Bir dilimle doyar kırkımız bizim

Kafadan silmeli kini garazı

Söyleyin kim olur kötüden razı

Kemâlî Bülbül'ün öterse sazı

Dillerde söylenir türkümüz bizim¹³⁷

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Kavga ortamının hiç kimseye fayda getirmeyeceğini belirten âşık, bir mücadele verilecekse bunun barış adına olması gerektiğinin altını çizer. Diğer şiirinde de vurguladığı sevgi anlayışının, her durumda hâkim olmasını ister. İnsanların dil, din, mezhep, ırk gibi unsurlar üzerinden ayırım yaptıklarını, kavganın nedeninin de bu olduğunu söyleyerek, bu ayrımların ortadan kaldırılmasını ister. İnsanların korkması gereken şeyin cahillik olduğunu belirten âşık, bu çerçevede eğitimin önemini hatırlatır. Toplumun eğitim seviyesi yükseldiğinde, barış ortamının da sağlanacağını düşünür.

¹³⁷ Köktürk, s. 210.

Emek ve sermaye kavramlarında da bahsederek, bu iki kavramın birleşerek gücünü ortaya çıkarmasını ister. Ancak bu şekilde ülkenin daha hızlı bir şekilde kalkınacağını düşünür. Hiçbir insanın birbirine kin beslememesi, bu alışkanlıktan kurtulmak gerektiğini dile getiren âşık, artık barış türküleri söylemenin vakti geldiğini söyler.

Âşık Kemâlî Bülbül, 1980 öncesi anarşi ortamını konu edindiği bir şiirinde de barışa çağrısını şu şekilde dile getirir:

Barışa Davet

(12 Eylül 1980 öncesinde bir gün)

Milletçe huzursuz, şüpheye düştük;
Komşuyla yüz yüze, bakamaz olduk
Anlamam nedir bu, biz neye düştük
Evlerden dışarı çıkamaz olduk

Kafalar eğilmiş kaşlarsa çatık

Hal hatır sorulmaz, suratlar asık

Nazar mı dokundu neye uğradık

El öpüp, elleri sıkamaz olduk.

Komşuluk, hal hatır, dostluk, uhuvvet

Bunların yerini almış husumet

Kardeş kardeşinden alamaz kuvvet

Kalp suyunda el-yüz yıkamaz olduk

Bir gölge görünce irkiliyoruz

Şüpheyle kenara çekiliyoruz

Encamını Allah bilir, diyoruz
Ateşinden ateş, yakamaz olduk

Atalar vermişken omuz omuza
Nedir aramızda şu kavga, niza
Pişman mıyız ki Türk olduğumuza
Boş lâflara kulak, tıkamaz olduk

Ne diye verilmiş iki el bize
Gıptayla bakmalı her düvel bize
Dostluk en yakışan bir kemal bize
Sen ben hisarını, yıkamaz olduk

Kemâlî Bülbül'ün, çağrısı size
Yakışmaz yolların eğrisi size
Barıştır sözün en doğrusu size
Gaflet uykusundan kalkamaz olduk.¹³⁸

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Âşık, sağ-sol kutuplaşmasının ortaya çıkardığı anarşi ortamı yüzünden milletin huzuru kalmadığını dile getirir. İnsanların birbirine şüpheyile yaklaştığını hatırlatarak, aynı coğrafyanın insanları arasında yaşanan güvensizlik ortamına dikkat çeker. Âşık, bu kavganın hangi amaç uğruna yapıldığını sorgulamaktadır. Memleketin durumunu hiç iyi görmeyen âşık, insanların artık kendi ülkesinin sokaklarına bile çıkmaktan korktuğunu dile getirmektedir.

¹³⁸ Köktürk, s. 151-152.

İnsanların birbirine nefretle bakar hale geldiğini söyleyerek, eski günlerdeki barış ortamına geri dönülmesini ister. Sevginin ve barışın hâkim olmadığı bir atmosferde, verilecek hiçbir mücadeleden sonuç alınamayacağını dile getirir. Anadolu insanının, gücünü ancak kendi insanından alabileceğini, birlik olmadığı takdirde başarıya ulaşamayacağını düşünür. Bu noktada, Türk tarihine gönderme yaparak, kazanılan zaferlerin altında beraber hareket etme anlayışı olduğunu hatırlatır. Artık sen-ben ayrımını ortadan kaldırarak, “biz” anlayışla hareket edilmesini ve dünya devletlerinin Türk milletini hayranlıkla izlemesini temenni eder. Türk toplumun bir gaflet içinde olduğunu söyleyerek, onlardan bir an önce toparlanmalarını ve yaptığı barış çağrısına kulak vermelerini ister.

Kardeş kavgasının sona ermesini isteyen isimlerden biri de Mahmut Erdal'dır:

Barış İçin

Öyle uzak durma yaklaş yanıma

Ver elin elime kardeş olalım

Gül yüzüme, can katarsın canıma

Ver elin elime kardeş olalım

Tüm dünya özgürlük türküsü çalsın

Cehalet, düşünce geride kalsın

Dinin, dilin, ırkın n'olursa olsun

Ver elin elime kardeş olalım

Hiçbir canlıda yok bizdeki vechin

Mademki insanız bu kavga niçin

Yararlı olalım nesiller için

Ver elin elime kardeş olalım

Şiddete baş vurmak şiddet getirir

Zedeler tarihi, kültür götürür

Konuşup anlaşmak sorun bitirir

Ver elin elime kardeş olalım

Akıtma gözyaşı, susama kana

İnsan olan insan kıyar mı cana?

Beyinsiz bir insan, benzer hayvana

Ver elin elime kardeş olalım

MAHMUT ERDAL der ki bir olsun canlar

Bayram, seyran olur her geçen günler

Tüm dünyada mutlu olur insanlar

Ver elin elime kardeş olalım¹³⁹

(Mahmut Erdal)

Siyasî sahada taraf olan Mahmut Erdal, çatışmanın artık son bulmasını isteyen isimler arasındadır. Kendi görüşüne aykırı isimlere çağrı yaparak, kardeş olmanın zamanı geldiğini söyler. Beraber verilecek bir mücadelenin önünde kimsenin duramayacağını hatırlatır. Evrensel bir özgürlük hayali içinde olan âşık, bunun sağlanabilmesi için öncelikle cehaletin ortadan kaldırılması gerektiğini hatırlatır. Diğer barış şiirlerinde de rastladığımız eğitimsizlik ve insanlar arasındaki ayrım konularına Mahmut Erdal'ın da değindiğini görmekteyiz. Barış içinde güçlü bir ülke kurabilmek için, çözüm yolu olarak toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve dil, din, ırk gibi ayrımların ortadan kaldırılmasını gösterir.

Âşık, görüş ayrılıklarına dayanan bir kavganın anlamsız olduğunu ifade eder. Bundan sonra, insanî değerler çerçevesinde hareket ederek, gelecek nesillere faydalı

¹³⁹ Erdal, s. 267.

işler yapılması gerektiğinden bahseder. Şiddetin bir çözüm yolu olmadığını, bunun ancak yüzyıllardır birikimini yaptığımız kültürümüze zarar vereceğini dile getirir. Ortada bir sorun varsa, bu sorunun konuşularak çözülebileceğini söyler. Bu noktada diyalog ortamının ve ortak aklın önemini vurgular. Düşünmeden hareket eden insanların hayvandan ne farkı kalacağını soran âşık, hiçbir görüşün başarısını sağlama amacının, bir insanın canına kıymak için gerekçe gösterilemeyeceğini söyler. Şiirin sonunda da barış çağrısını yineleyen âşık, insanların her günü bayram havası içinde geçireceği bir memleket özlemini dile getirir.

Kavganın topluma bir fayda sağlamayacağını belirten Âşık Devrani de şunları söyler:

Ne Çıkar

İnsanca yaşiyak insanca ölek

Döğüşten kavgadan kandan ne çıkar

Senlik benlik duyguları yok olsun

Boşa düşmanlıktan kinden ne çıkar

Sona ersin ulusların savaşı

Sulh olalım getirelim barışı

Artık dinsin anaların gözyaşı

Istırapla geçen günden ne çıkar

Özgürlük yolunda yoldaş olalım

Uygarlık yolunda gardaş olalım

Tüm evren bir olsun gardaş olalım

Geçmişini unutak dünden ne çıkar

Devrani der bir araya gelelim

İnsan haklarını ele alalım

Sevmeyi ve sevilmeyi bilelim

Sen olmasan sade benden ne çıkar¹⁴⁰

(Âşık Devrani)

Âşık Devrani, barış şiirlerinde genellikle gördüğümüz “biz” olma duygusunu ön plana çıkardığı şiirinde, kavganın bir anlamı olmadığını dile getirerek, insanca bir düzen içinde yaşama özlemini ifade etmiştir. Evrensel bir barışın hâkim olmasını isteyen âşık, insanoğlunun yaşamını acı içinde değil, barış içinde geçirmesi gerektiğini söyler. Evrensel bir özgürlük isteğini de dile getiren âşık, bu amaçla bütün insanların birlikte hareket etmesini ister. Geçmişte yaşananları bir kenara bırakarak, geleceğe dönük adımlar atılması gerektiğini söyler. İnsan haklarını da gündeme getiren âşık, sevginin hâkim olduğu bir dünya kurulmasını ve bunun bireysel temelde başarılamayacağını, mutlaka birlikte çaba harcamak gerektiğini vurgulamıştır.

Arguvanlı Âşık Balı da, Türk gençliğine seslendiği şiirinde çalışmanın ve birlik olmanın önemine dikkat çekmiştir:

Türk Gençlerine Çağrı!

Sözlerim size ey Türk gençleri!

Çalışalım, birlik, vatan bizimdir

Başta ordumuz var cesur erleri

Bir can bir milletiz vatan bizimdir.

Allah Allah deyip gel birleşelim

Yek vücut durmadan dağlar aşalım

Danışalım millet yollar açalım

Ayrı gayrı yoktur vatan bizimdir.

¹⁴⁰ Erdal, s. 102-103.

Anayasa Kanunumuz kuruldu
Millet devlet birbirine sarıldı
Birlik olup böyle karar verildi
Yükselme zamanı vatan bizimdir.

Turizm manâsı gezmek ve görmek
Bizim olanları candan korumak
Talep dilek istek kılavuzdur Hakk
Yürüyelim doğru vatan bizimdir.

Atatürk durmadan yaptı turunu
Millete bahşetti küllü varını
Mevla'm cennet etsin onun yerini
Yürü doğru yoldan vatan bizimdir.

Aşık Balı sazı al yavaş yavaş
Gövdeyi götüren ayak ile baş
Kalkınma çağıdır top yekün savaş
Atamız hatırdadır vatan bizimdir.¹⁴¹

(Arguvanlı Âşık Balı)

Âşık Balı, Türk gençliğine seslendiği şiirinde, birlik-beraberlik duygusuna ve bu doğrultuda çaba göstererek ilerlemenin önemine değinmiştir. Türk Ordusu'na olan güvenini de belirten âşık, iç ve dış tehlikeler karşısında toplumun kendini emniyette hissetmesi gerektiğini söyler. Türk milletinin, beraber hareket ettiği zaman hiç

¹⁴¹ Sevim Emir Karagünlü, haz., *Arguvanlı Âşık Balı Günlüğü ve Şiirleri*, Rektur Rek. Matbaası Malatya, 2004, s. 399-400.

kimsenin önünde boyun eğmeyeceğini, bağımsız ve özgür bir vatana sahip olabileceğini söyler. Hukuk devleti ilkelerine vurgu yaparak, belirli bir hukukî anlayışa sahip olduğumuzu, bunu çalışarak daha da ileri bir noktaya getirebileceğimizi söyler. Kendi insanını korumanın toplumun her vatandaşı için bir görev olduğunu söyleyen âşık, yapılacak işlerde kılavuzun Hakk olduğunu belirtmektedir. Atatürk'ün vatan için yaptıklarından övgüyle bahseden âşık, insanları da bu yolu takip etmeye davet eder. Şiirin sonunda artık kalkınma çağında olduklarını belirterek, Atatürk'ün devrimlerini de unutmadan, gelişmiş bir ülke olmak adına birlik içinde çalışmak gerektiğini söyler.

Âşık Haydar da, memleketin bütün değerlerini önemseydiğini belirterek, birlik çağrısında bulunur:

Hürriyetin hoştur adı

Gel kardeşim bir olalım

Aramızda çoktur cadı

Gel kardeşim bir olalım

Sağda benim solda benim

İkisi de bir kanadım

Dünyada bir Türktür adım

Gel kardeşim bir olalım

Eleğin işi elemek

Helâl kazançta var emek

Düşmana bile vurmamak

Gel kardeşim bir olalım

Yangına yangınla varman

Ateş almasın bu harman
Haksızlara siz yüz vermen
Gel kardeşim bir olalım

Güzel fikir doğru yoldur
Kaba kuvvet esen yeldir
Sen fidansın o da güldür
Gel kardeşim bir olalım

AŞIK HAYDAR söz alana
Örnek olak biz gelene
İnanmayın her yalana
Gel kardeşim bir olalım.¹⁴²

(Âşık Haydar / Haydar Aslan)

Âşık Haydar, hürriyet kavramının insanlar için umut verici bir kavram olduğunu; fakat içi boş bırakılırsa bu kavramın bir anlamı kalmayacağını dile getirir. Gerçek bir hürriyete kavuşmanın da birlikte çalışmaktan ve mücadele etmekten geçtiğinin altını çizer. Toplumsal mücadeleye çağrı yapan şiirlerde denk geldiğimiz “hain” söylemine benzer bir söylemi burada görmekteyiz. Eğer birlikte mücadele edilmezse aramızdaki “cadı”ların amaçlarına hizmet edileceğini söyler. Âşık, sağ-sol kavramlarına da değinerek, hangi görüşe sahip olursa olsun herkesin aynı değerde olduğunu belirtir. Toplumun Türk çatısı altında birleşmesi gerektiğini vurgular.

Âşık, yaşanan kavgayı destekleyici hareketlerden kaçınılmasını, bir an önce bu kavgaya dur denilmesinin zorunlu olduğunu söyler. Şiddet yoluyla hiçbir yere varılamayacağını belirterek, Türk milletinin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgular. O

¹⁴² Tahir Kutsi Makal, *Aşıklar Şöleni*, Müzik-San Vakfı Yayınları, İstanbul, 1977, s. 75.

dönemde yaşayan insanlara, yaptıkları işlerle, verdikleri mücadeleyle ve birlik algısıyla kendilerinden sonra gelenlere örnek olmaları gerektiğini ifade eder.

Savaşların son bulmasını, kardeşliğin ve barışın hâkim olmasını isteyen Âşık Temeli dileğini şu şekilde ifade eder:

Gel seninle dertleşelim

Kardeş olsak olmaz mı dost?

Dert var ise bölüşelim

Kardeş olsak olmaz mı dost?

Herkes alsın haklı payı

Denk eylesek ağır tayı

Kaldırsak dövüş kavgayı

Kardeş olsak olmaz mı dost?

Dökülmesin kanlar etler

Doğsun gerçek muhabbetler

Dünyadaki tüm devletler

Kardeş olsak olmaz mı dost?

Tokmak vurmasak başlara

Engel olmasak işlere

Son vererek savaşlara

Kardeş olsak olmaz mı dost?

Huzur gerek dişliğinde

Gerçek koksun işliğinde
Bilim teknik eşliğinde
Kardeş olsak olmaz mı dost?

Kaldırarak bütün gamı
Olgunlaştırarak hamı
Temeli'nin istirhamı
Kardeş olsak olmaz mı dost?¹⁴³

(Âşık Temeli)

Barışa dair şiirlerde karşımıza çıkan, diyalog kurma arzusu, kardeş kavgasına son verme isteği, evrensel barış amacı gibi unsurların Âşık Temeli'nin de şiirine konu edildiğini görmekteyiz. Diyalog kurmanın önemine değinerek şiirine başlayan âşık, kardeşçe yaşamının önemine vurgu yapar. Bu uğurda hiçbir çabadan kaçınılmamasını ve var olan dertler için ortak bir akıl yürütülmesi gerektiğinden bahseder. Ekonomik hayatta da adil bir dağılıma ihtiyaç duyulduğunu hatırlatan âşık, bu engeller ortadan kaldırıldığında kavganın da son bulacağına inanır. Savaşların sonunun gelmesini isteyerek, evrensel barış özlemini dile getiren âşık, bilim ve teknik eşliğinde ilerlemenin yollarının aranmasını ister.

Politik şiirleriyle öne çıkan Âşık Mahzuni Şerif de, kavganın son bulmasını isteyen isimler arasındadır:

Türk Milleti

Bitsin artık dövüş kavga
Haydi haydi Türk milleti
Çalışalım dalga dalga
Haydi haydi Türk milleti

¹⁴³ Asım Bezirci, *Halkımızın Diliyle Barış Şiirleri*, Su Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 180.

Komşular kana bulandı
El gitti ay'a dayandı
Dünya halkı hep uyandı
Haydi haydi Türk milleti

Çok uyandık bunca yıldır
Uyan kimliğin bildir
Duracak zaman değildir
Haydi haydi Türk milleti

Gelin ile kızın ile
Her tarafta bezin ile
Tüm olanca hızın ile
Haydi haydi Türk milleti

Sen büyük milletin ezel
Böyle zayıf durma düzel
Dilin güzel, tinin güzel
Haydi haydi Türk milleti

Hepimiz bacı birader
Çalışana kimler ne der
Mahzuni Şerif beraber

Haydi haydi Türk milleti.¹⁴⁴

(Âşık Mahzuni Şerif)

Çalışmanın ve kalkınmanın üzerinde duran Âşık Mahzuni Şerif, Türk milletine seslenerek kavganın artık son bulmasını ister. Komşu ülkelerin bu kavga sebebiyle kan gölüne döndüğünü, aynı hataya düşmemek gerektiğini hatırlatır. Gelişmiş ülkeleri örnek göstererek, olanların farkına varılmasını ve bu anlamsız kavgayı sona erdirip, bilim yoluyla ilerlemenin gayreti içerisine girilmesini ister. Millet bilinciyle ayağa kalkmak gerektiğini söyleyen âşık, şartların birlik içinde harekete geçmeyi zorunlu hale getirdiğini belirtir. Birlik-beraberlik içinde, tüm gücüyle çalışarak milletin kendi bağımsızlığı adına harekete geçmesini ister. Türk toplumunun tarihî süreçte, dünyaya büyük bir millet olduğunu kanıtladığını, şimdi de bunun gereğini yerine getirmenin vakti geldiğini söyler. Kendisinin de, onlarla birlikte olduğunu ve hep beraber bağımsız ve huzurlu bir ülkede yaşayabilmek adına çalışacağını dile getirir.

Âşık Mahzuni Şerif, bir başka şiirinde kardeş kavgasının kimseye fayda vermeyeceğini, bu kavganın birtakım güçler tarafından planlanan bir kurgu olduğunu dile getirir:

Döğüşmeyin Yiğitler

Boşa döğüşmeyin bizim yiğitler

Sizi vurduranlar vurulmuyor ki

Kim bilir nerde hangi koltukta

Kömürde tarlada yorulmuyor ki

Aynı baba dölü ölen öldüren

Ölenle öldüren iti güldüren

Yokmuydu bunu size bildiren

Vur diyenler burda görülmüyor ki

¹⁴⁴ Zaman, s. 378.

İşçiyi işçiye düşüren zalim

Boynumuzda boza pişiren zalim

Bu kadar bardağı taşıran zalim

Gözümüz önüne serilmiyor ki

Yeni adı çıkmış sağ ile sol'un

Tarihte borcu yok kullara kulun

İki yanı birdir yattığın çulun

Bilirsin ölenler dirilmiyor ki

Mahzuni der nedir hak'kın davası

İnsana benzer mi köpek mayası

Ah tükenip bitsin sınıf kavgası

Sınıfsız bir okul kurulmuyor ki.¹⁴⁵

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık Mahzuni Şerif, yaşanan kavgaların boşa verildiğini belirterek, insanları birbirine düşüren meselelerin gizli bir planla belirli güçler tarafından ortaya atıldığını söyler. Bahsedilen güç unsurların, insanları birbirine düşman ederek, kendi refah seviyelerini yükseltmek ve koltuklarındaki yerlerini garantilemek amacıyla olduğunu dile getirir. İşçinin, köylünün emeğini sömürerek, zenginliğine zenginlik kattığını ifade eder. Birbiriyle mücadele eden insanların, aynı toprağın evlatları olduğunu ve bu kavganın ancak güç sahiplerini sevindireceğini söyler. Âşık, bu durumun bir an önce farkına varılmasını ve kardeş kavgasından vazgeçilmesini ister. Kardeş kavgasına meydan hazırlayanların, hiçbir zaman o meydanlarda görülemeyeceğini söyleyen âşık, sağ-sol kavramlarıyla aracılığıyla insanları kutuplaştırma gayretine dikkat çeker. Âşık

¹⁴⁵ Zaman, s. 94.

son olarak, sınıf kavgasının son bulmasını isteyerek, sınıfsız bir toplum hayalini ortaya koyar.

Özgürlük, demokrasi, laiklik gibi kavramların üzerinde durarak, barış içinde bir dünya hayal eden Kul Hasan şunları söyler:

Aziz dünya halkları günaydın,

Ağlıyanı güldürelim gülelim,

Dünya diktatörü yamyamdan azgın,

Fitneleri öldürelim gülelim.

Sulh içinde doğu batı bir olsun,

Silahsızlanalım dünya hür olsun,

Derya gibi kan dökenler kör olsun,

Akan kanı dindirelim gülelim.

Hukuk dışı diktatörlük süreni,

Vicdansızca insanları kıranı,

Halk sırtına binip hak sömüreni,

Sırtımızdan indirelim gülelim.

Laiklik, özgürlük, hukuk var olsun,

Hukuk, yasa tanımıyan kör olsun,

Her fert varsın sevdiğine yâr olsun,

Kadehleri dolduralım gülelim.

Kul Hasan der çalış sulh yap davayı,

Özlemim hata mı, ey emmi dayı,
Doğu, kuzey, batı, güney dünyayı,
Yaz bahara döndürelim gülelim.¹⁴⁶

(Kul Hasan)

Dünya halklarına seslenerek şiirine başlayan Kul Hasan, bütün dünyadaki diktatörlüklere karşı bir tavır alınmasını ister. Baskıcı yönetimler karşısında ezilen halkların yanında saf tutmak gerektiğini dile getirir. Silahsızlanma çağrısı yaparak, dünyanın dört bir yanının insanların barış içinde yaşama isteğinin engellenmemesini ister. Yaşanan savaşların ve bu uğurda gerçekleşen ölümlerin son bulmasını ister. Halkın emeğiyle ve vergileriyle onları sövmeye çalışanların karşısına çıkarak, bu sömürünün sonunun getirilmesini diler. Laiklik, özgürlük, hukuk gibi kavramların önemine vurgu yaparak, hukuk dışında hareket edenlerle mücadele etmek gerektiğini dile getirir. Bu mücadele verilmedikçe, barışın gelme olasılığı düşüktür. Barış içinde bir dünya özleminin bir hata mı olduğunu soran âşık, bu özlemini gerçekleştirebilmek adına var gücüyle çalışacağını ifade eder.

Abdolvahap Kocaman, toplum adına zararlı olarak gördüğü sol ideolojilere karşıtlığını ifade ederek, insanların siyasî görüşlere bağlı kalmaksızın birlik içinde hareket etme gereksinimini ortaya koyar:

Birlik Çağrısı

Gel demiş Hazireti Mevlâna
Gel de bir gör hakikati evlâdım
Bu gün ben de gel gel diyorum sana
Bu insanlık icabeti evlâdım

Beleş değil kan pahası bu vatan
Kendi öldü sana bıraktı atan
Önce Allah'tan kork kulundan utan
Rezil etme bu milleti evlâdım

¹⁴⁶ Bezirci, 1986, s. 174.

Dilimiz bir dinimiz bir vatan bir
Ayrı gitme gel de safımıza gir
Parçalanmak bizim yüzümüze kir
Bu cahillik alâmeti evlâdım

Banka soyma girme kardeş kanına
Bu yakışmaz Türk ve İslâm şanına
Yaptıkların kalmıyacak yanına
Gel işleme cinayeti evlâdım

Memleket bizimdir vatan bizimdir
Türk İslâm düşmanı komünizmdir
Onun destekçisi sosyalizmdir
Benimseme bu lâneti evlâdım

Namusunla yaşa Hak'ka razı ol
Budur ancak yükselişe giden yol
El ele verip de çalışsak kol kol
Kalkındırak memleketi evlâdım

Bizi ırka bölme mezhep ayırma
Sırrımızı düşmanlara duyurma
Komünizmi destekleme kayırma
O Moskof'un mahareti evlâdım

Fatihlerin torunusun unutma
Kötü emellerle gönül avutma
Gevur ile Müslümanı bir tutma
Biz bir İslâm cemâati evlâdım

Mehmet Âkif sönmez demiş bu şafak
Şafaklarda dalgalanan al bayrak
Üzerinde yaşadığın bu toprak
Ecdadıymın emaneti evlâdım

Artık sona ersin kardeş kavgası
Kocaman yaşasın bayram havası
Hedefimiz vatan millet davası
Bırakalım siyaseti evlâdım¹⁴⁷

(Abdulvahap Kocaman)

Âşık, Mevlâna'nın barışa dair söylemlerini gönderme yaparak, toplumu birlik algısı içinde hareket etmeye davet eder. Türk toplumun yaşadığı toprakların değerini bilmesi gerektiğini hatırlatan âşık, bu topraklar adına daha önce bedel ödendiğini hatırlatır. Ataların bıraktığı mirasa ihanet etmemek gerektiğini, Türk milletinin töresine uygun bir yaşam sürülmesini önerir. Dilde, dinde, vatanda birlik düşüncesini ortaya koyarak, Türk toplumun parçalanamaz bir bütün olduğunu ve bu çizginin dışında hareket etmenin cehalet belirtisi olduğunu dile getirir. Anarşi ortamında yaşanan banka soygunlarına ve siyasî cinayetlere gönderme yaparak, bu yoldan dönülmesi gerektiğini ve Türk-İslâm düşüncesi ekseninde bir yol benimsenmesini ister. Türk-İslâm düşüncesinin düşmanı olarak gördüğü komünizmi de insanların başına gelebilecek bir "lânet" olarak niteler. İnsanların birlik içinde, Türkiye'nin kalkınması adına çalışmasını isteyen âşık, toplumda ırklardan ya da mezheplerden ortaya çıkan ayrımların ortadan kaldırılmasını ister. Ülkenin ilerlemesi için bunun şart olduğunu belirtir. Sözü yine komünizme getirerek, bu düşüncüyü destekleyici faaliyetlerde bulunulmamasını ister. Türk toplumun İslâm çatısı altında olduğunu belirterek, Müslümanlarla gayrimüslimlerin eşit şartlarda değerlendirilmesini yanlış bulur. Şiirinin sonunda kardeş kavgasının son bulmasının isteyen âşık, siyasî kavgaları sonlandırarak, ortak ve millî bir duruşla ülkeyi kalkındırmaya çalışmak gerektiğini ifade eder.

¹⁴⁷ Halil Atılğan, *İki Taştan İbarat – Kadırlılı Abdulvahap Kocaman*, Adana Valiliği Yayınları, Adana, 1999, s. 86-87.

Âşık Halil Karabulut, sağ-sol kavgasının bir kenara bırakarak, Atatürk ilkeleri doğrultusunda barış içinde yaşayan Türkiye hayalini ortaya koyar:

Aman Ha!

Yürüyelim Atatürk'ün izinden,
Durmamalım vatandaşlar, aman ha!
Gafil olup yolumuzu düşmandan
Sormayalım vatandaşlar, aman ha!

Bırakalım, nedir bu sol ile sağ,
Bunlar bize tertiplenmiş gizli ağ,
Hain düşmanların ekmeğine yağ
Sürmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Kuduz itler etrafında duruyor,
Salyasını üstümüze sürüyor,
Her birisi bize kapan kuruyor,
Girmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Komünizm aldatici bir serap,
Aldanıp koşarsak halimiz harap
Kendi başımıza kendimiz çorap
Örmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Döküp orta yere dertlerimizi,
Kendimiz görelim işlerimizi,

Kötü emellerle birbirimizi,
Kırmayalım vatandaşlar, aman ha!

Terör, tedhiş bizi geri bırakır,
Sonra bu vatanda baykuşlar şakır,
Birleşelim, birbirimizi hakir
Görmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Mao'nun, Lenin'in yolları berbat
Hayat mı hürriyet olmayan hayat?
Der Halil, bozguncu casusa fırsat
Vermeyelim vatandaşlar, aman ha!¹⁴⁸

(Âşık Halil Karabulut)

Türkiye'nin düşmanlarının, yaşanan sağ-sol kavgasından kendilerine pay çıkarmak için fırsat kolladıklarını belirten âşık, bu kavgaya son vererek Atatürk ilkeleri ışığında hareket etmek gerektiğini ifade eder. Karşıt görüşlerin birbirlerine duydukları öfkeden dolayı, yabancı devletlerin planları doğrultusunda hareket etmelerinin doğuracağı tehlikelere dikkat çeker. Yabancı devletlerin gizli planlarına hizmet edecek hareketlerden kaçınılmasını söyler. Komünizmi insanları aldatmak amacıyla ortaya çıkarılmış bir ütopya olarak gören âşık, bu düşünceye destek verilmesi halinde ülkenin halinin hiç de iyi olmayacağını savunur. Türk toplumun kendi sorununu kendi çözmesi gerektiğini ifade eden âşık, emperyalist devletlerin politikalarına alet olarak kavganın içine sürüklenmemesini ister. Hiçbir insanın, bir diğlerinden üstün olmadığını dile getiren âşık, toplumdaki ayrımların ortadan kaldırılmasını ister. Âşık, Mao'nun, Lenin'in isimlerini zikrederek, komünist sistemin özgür bir yaşam vadetmediğini ifade eder.

¹⁴⁸ Saim Sakaoğlu, *Senin Aşkınla – Kadırlılı Âşık Halil Karabulut*, Nur Matbaası, Konya, 1987, s. 83-84.

Bu bölümde âşıkların ifade ettikleri düşüncelerden yola çıkarak şu çıkarımları yapmak mümkündür:

1. Âşıklar, ülkede yaşanan anarşi ortamının kimseye fayda getirmeyeceğini vurgulayarak, kardeş kavgasının bir anlam ifade etmediğinin bilinciyle hareket etmişlerdir.
2. Toplumsal barışın sağlanabilmesi için, insanların kimlikleri üzerinden yapılan ayrımlar ortadan kaldırılması bir zorunluluk olarak görülmüştür.
3. Barış ortamının oluşmasında eğitimin oldukça önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Eğitim seviyesi yüksek bir toplumda barışın daha rahat bir şekilde sağlanabileceği düşünülmektedir.
4. Anarşi ortamından kaynaklanan insanlar arasındaki güvensizlik probleminin; ancak birlik içinde hareket ederek aşılabileceği düşünülmektedir.
5. Toplumsal barışın sağlanabilmesi için, uzlaşmacı bir tavırla ortak aklın kullanılması önerilmiştir. Bu noktada diyalog ortamının önemine dikkat çekilmiştir.
6. Genel tutum şiddet yoluyla bir sonuca varılamayacağı yönündedir.
7. Yaşanılan kavgaların temel nedenlerinden biri olarak antiemperyalist devletlerin politikaları gösterilmiştir. Bu bağlamda, kardeş kavgasının ancak emperyalist devletlere ve onların işbirlikçilerine fayda sağlayacağı düşüncesi benimsenmiştir.
8. Emperyalist devletlerin sağ-sol kavramları üzerinden insanları kutuplaştırma amacı olduğu düşünülmektedir.
9. Barışın egemen olabilmesi için, haksızlıklar ve kışkırtmalar karşısında mutlaka birlik içinde mücadele etmenin gerektiği belirtilmiştir.

4.4. SAĞ-SOL ÇATIŞMASI İÇERİSİNDE YAŞANAN MÜCADELELERİ VE EYLEMCİ GENÇLERİ KONU EDİLEN ŞİİRLER

1970’li yıllar, daha önce de bahsettiğimiz üzere Türk siyasî hayatının en hareketli dönemlerinden biridir. Bu yıllara, üniversitelerde öğrenci eylemleri, işçi hareketleri ve darbe öncesi dönemde sağ ve sol düşünce taraftarları arasındaki sokak çatışmaları damgasını vurmuştur.

Bu yıllar, insanların sokağa çıkmaktan çekindiği ve insanların can güvenliğinin olmadığı bir atmosferi içermektedir. Öyle ki, sağ ve sol düşüncedeki eylemciler tarafından hâkimiyet altında alınmış birtakım “kurtarılmış bölgeler”den bahsetmek mümkündür.

Bu dönemde Ülkü Ocakları’na bağlı “Komandolar”, Mahir Çayan öncülüğünde kurulan “Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi”, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan gibi isimlerin bulunduğu “Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu” gibi oluşumlar eylemleriyle dikkat çekmiştir. “Kanlı Pazar” olarak adlandırılan “6. Filo Protesto Eylemleri” çatışma sürecinin hızlanması adına önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

12 Mart Muhtırası’nın verilmesinden sonraki süreçte birtakım örgütlerin, gazetelerin kapatılması ve bazı üniversitelerin öğretimine ara verilmesi gibi durumlar yaşanmıştır. Aynı zamanda sol hareketin sembol isimleri arasında olan Deniz Gezmiş ve arkadaşları yakalanması ve idama mahkûm edilmesi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Bu cezayı protesto etmek amacıyla birtakım eylemler yaşanmış; en çok dikkat çeken eylem ise 1972 yılında yaşanan “Kızıldere Olayı” olmuştur. Bunun yanı sıra ilerleyen yıllarda “Komandolar” adlı grubun eylemleri de doruk noktasına çıkarak, yaşanan çatışma ileri boyutlara varmaya başlamıştır.

Bu süreçte MHP İstanbul İl Başkanı Recep Haşatoğlu, MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak, Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi suikastları gibi birçok olay yaşanmıştır. Özellikle “Kanlı 1 Mayıs” olarak da adlandırılan, 1 Mayıs 1977 yılında

işçi eylemleri sırasında yaşanan olaylar; 1978’de yaşanan “Maraş Olayları”; 12 Eylül 1980 Darbesi’ne giden süreci hızlandıran gelişmeler arasında gösterilmektedir.¹⁴⁹

Bahsedilen eylemler ve bu eylemlerde yaşamını yitiren gençler âşıkların şiirine konu olmuştur. Âşıklar, kendi siyasî anlayışı adına mücadele veren insanları unutturmamak ve onlar üzerinden inanılan davanın devamını sağlamak amacıyla şiirlerini ele almışlardır. Bu noktada, âşıkların şiirlerinde “ülkücü şehitler”, “devrim şehitleri” gibi tanımlamaların da yapıldığını görmekteyiz.

Bu şiirlerin ilk örneği olarak Âşık Kemâlî Bülbül’ün anarşi ortamını ele aldığı şiirine bakalım:

Anarşi

Bu başbakan sözü vatandaş değil

Anarşi durmuştur tam karşımızda

Başına düşecek kurşun taş değil

Biri vurulmuştur tam karşımızda

Sen ne duruyorsun birader derler

Bilmem kimden gelir kime giderler

Halk mahkemesince idam ederler

Cana kıyılmıştır tam karşımızda

Kardeşlik bozuldu hürmet kalmadı

¹⁴⁹ Daha fazla bilgi için bkz.

Tanzer Sülker Yılmaz, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Narin Bağdatlı Vural, *78 Kuşağının Toplumsal Belleği ve Tecrübesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Bek, Güler, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

AP Hükümetinin 1970’te Hazırladığı MHP Raporu, Ülkücü Komando Kampları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Yarından ümitli bir fert kalmadı
Sokakta pazarda ülfet kalmadı
Bomba koyulmuştur tam karşımızda

Ana ağlamakta baba feryatta
Tebessüm kalmadı hiçbir suratta
Bu gün Amasya'da yarın Tokat'ta
Banka soyulmuştur tam karşımızda

Yarım yanaşmalar yan kuruluşlar
Ocaklar söndüren kızıl baykuşlar
Tepemde uçuşur komşumda kışlar
Siper oyulmuştur tam karşımızda

Kemâlî Bülbül'üm Türk ve Müslümanım
Kavgalara sahne şu güzel vatan
Ömürler meşakkat, hep feryat figan
Yurda yayılmıştır tam karşımızda¹⁵⁰

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Ülkenin içinde bulunduğu durumun oldukça ciddi olduğunu hatırlatarak sözlerine başlayan Âşık Kemâlî Bülbül, insanların nedeni tam olarak da bilinmeyen bir kavganın içinde birer birer canını verdiğini dile getirmektedir. Bu atmosferde taraf olmamanın suç sayıldığını belirterek, insanların artık sokağa dahi çıkmaktan çekinir hale geldiğini söyler. Kendisini de siyasî yelpazenin sağ tarafında göstermiştir.

¹⁵⁰ Köktürk, s. 77-78.

Âşık, eylemlere katılanların hiçbir şekilde can güvenliğinin olmadığını ifade eder. Çünkü karşı taraftaki insanlar tarafından daima tehdit altında olduğu bir süreçten bahsedilmektedir. Toplumda birlik algısının kaybolduğunu, kardeş kavgasının son derece keskin bir hal aldığını belirten âşık, haliyle insanların geleceğe dair umutlarının da yok olduğunu söylemektedir. O dönemde yapılan banka soygunlarına da gönderme yapan âşık, sol eylemcilere “kızıl baykuş” benzetmesi yapmaktadır. İnsanların halk mahkemeleri tarafından öldürüldüğünü de, döneme ayna tutmak açısından belirtmiştir. Şiirin sonunda Türk-İslam sentezi doğrultusunda hareket ettiğini bildiren âşık, vatanın kavgalara sahne olduğunu ve anarşinin kol gezdiğini ifade etmiştir.

Sağ siyasetin önemli isimlerinden biri olan Ozan Ârif, ülkücü gençlerden bahsettiği bir şiirinde şunları söyler:

Dua

[...]

Ârif'in dileği geç veya erken,

Söz verdim Onlara nöbet alırken,

Ülkücü gardaşım şehit olurken,

Yorganda çıkacak can verme bana.¹⁵¹

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, yaşanan çatışmalarda yaşamını yitiren ülkücü gençlere bir söz verdiğini ve bu davanın er ya da geç başarıya ulaşması için sonuna kadar mücadele edeceğini ifade etmektedir. Kendi davası uğruna yaşamını yitiren insanlar varken, kendisinin olduğu yerde duramayacağını, mutlaka harekete geçip bu dava adına üzerine düşen görevi yerine getireceğini bildirmiştir.

Ozan Ârif, 12 Eylül Darbesi'nden sonra idamına karar verilen ülkücülerin sembol isimlerinden biri olan Mustafa Pehlivanoglu'nu konu edindiği şiirinde şunları söyler:

¹⁵¹ Arif, s. 43.

Birgün

Maalesef adalet kana boyandı,

Tarih yakanızdan sarılır bir gün.

Haksız kalem kıran o kanlı eller,

Mutlaka kökünden kırılır bir gün.

Tarih: Mustafa Pehlivanoğlu'nun infaz sabahı¹⁵²

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, haksız yargılanma süreçlerine gönderme yaparak, Mustafa Pehlivanoğlu'nun idam cezasını şiddetle eleştirir. Bu yargulamaların adaletsiz olduğunu, gerçeğin bir gün mutlaka ortaya çıkacağını söyleyen âşık, bunun hesabının da sorulacağını dile getirir. Burada adalet sistemindeki bozukluklara, partizan veya bir gücün temsilcisi olarak hareket eden yargı mekanizmasının baştan sona değiştirilmesi gerektiğine ve adil bir yargı düzeni oluşturulmasının zorunluluğuna dikkat çekmektedir.

Âşık Daimi, 1978 yılında yaşanan "Maraş Olayları"nı ele aldığı şiirinde şunları söyler:

1978 (Maraş'a Maraş'a Hele Maraş'a)

Bin dokuz yüz yetmiş sekiz sonları

Yüzlerce masumun aktı kanları

Hunharca budandı yurt fidanları

Maraş'a Maraş'a hele Maraş'a

Maraş'ta kıyıyor gardaş gardaşa

Cahil sürüsünün gözü karardı

Ananın karnında bebek taradı

¹⁵² Arif, s. 72.

Ne güneşler battı rengi sarardı
Maraş'a Maraş'a hele Maraş'a
Maraş'ta kıyıyor gardaş gardaşa

Kimi satırlarla kana boyandı
Kimi diri diri ateşte yandı
Vuran ne Fransız ne de Yunandı
Maraş'a Maraş'a hele Maraş'a
Maraş'ta kıyıyor gardaş gardaşa

Yavruyu kundağa belerken ana
Kundağı elinde bulandı kana
İnsan olan bunu yapmaz insana
Maraş'a Maraş'a hele Maraş'a
Maraş'ta kıyıyor gardaş gardaşa

Dertli Dâimi'yim zulüm bitmiyor
Kanlı Maraş hayalimden gitmiyor
Tarihe yazmaya elim tutmuyor
Maraş'a Maraş'a hele Maraş'a
Maraş'ta kıyıyor gardaş gardaşa¹⁵³

(Âşık Daimi)

Kahramanmaraş'ta Alevi ve solcu vatandaşların evlerinin kapılarının işaretlenmesiyle başlayan süreç, 1978 yılında bir Alevi-Sünni çatışması haline gelmiş

¹⁵³ Orhan Aydın, s. 295.

ve birçok can kaybının yaşandığı bir olaya dönüşmüştür. Âşık Daimi de bu yaşananları ele almış ve burada yüzlerce masum insanın canına kıyıldığını dile getirmiştir. Saldıranları “cahil sürüsü” olarak niteleyen âşık, çoluk çocuk demeden herkese saldırıldığını ve acımasız bir katliamın yaşandığını ifade etmiştir. Her türlü saldırı yönteminin kullanıldığını, bu insanlara yapılanları, tarihi süreçte Fransızların, Yunanlıların dahi yapmadığını söyler. Yapılanların insanlığa sığmayacağını ifade eden âşık, burada yaşananları unutamayacağını söyler. Zulmün devam ettiğini ve artık yaşananları yazmaya mecali kalmadığını belirterek, kardeş kavgasının sona ermesini ister. Görüldüğü üzere çoğu âşık terör olaylarına insanî açıdan bakmakta ve üzgün bir ruh haliyle toplumsal, siyasî ortam tasvir edilmektedir.

Âşık Şahturna, 1972 yılında yaşanan “Kızıldere Olayı”nda yaşamını yitiren Mahir Çayan ve arkadaşları için yazdığı şiirinde şunları söyler:

Kızıldere

Tokat Niksar illerinde

Dağdan gelen ölü bizim

Silahları ellerinde

Dağdan gelen ölü bizim

Ömer Ayna, Mahir Çayan

Kan içinde Kazım Sinan

Uyan artık köylü uyan

Köyden gelen ölü bizim

Çuhan yoktu giydin aba

Ölüyü taşır araba

İşçi, köylü ırgat baba

Dağdan gelen ölü bizim

Cihan Tekin, Nihat Yılmaz

Yoldaş düzen böyle kalmaz

Can vermezsek Yurt kurtulmaz

Dağdan gelen ölü bizim

Halklar için savaştılar

Kahpe çene vuruldular

Kağnılara sarıldılar

Dağdan gelen ölü bizim

Kızıldere Kızıldere

Açtınız kapanmaz yara

Öküzlere vura, vura

Dağdan gelen ölü bizim

İşçi köylü yürü kalkta

Devrimin ordusu Halkta

Zulmün ölüsü uçakta

Dağdan gelen ölü bizim

İk(İ) İngiliz bir kanada

Onlar ajandı orada

Şah Turna'yım hür yasada

Dağdan gelen ölü bizim¹⁵⁴

(Âşık Şahturna)

Mahir Çayan ve arkadaşları, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'a verilen idam kararını protesto etmek amacıyla bir eylem gerçekleştirmişlerdir. Mahir Çayan ve arkadaşları, NATO üssünden İngiliz ve Kanadalı çalışanları kaçıarak Tokat'ın Kızıldere köyüne getirmiş ve bir evde saklanmışlardır. Evi kuşatan güvenlik kuvvetleri, anlaşmaya varılamaması üzerine harekete geçmiş ve eylemi gerçekleştirenlerin çoğu bu olayda yaşamını yitirmiştir. Âşık Şahturna da, şiirinde burada yaşananları ele almış ve kendi ideolojisi doğrultusunda burada hayatını kaybedenleri “bizim ölülerimiz” olarak nitelemiştir.

Mahir Çayan ve arkadaşlarının isimlerini zikreden âşık, köylüye seslenerek, yaşananların farkında olmasını ve uyanmasını ister. Köylünün yoksulluğundan da dem vurarak, sorunların çözümü için böyle bir mücadele vermenin şart olduğunu söyler. Burada yaşamını yitiren insanları örnek göstererek, yeni bir memleket kurmak için bir direnişin şart olduğunu vurgular. Mahir Çayan ve arkadaşlarının halkı için savaştığını söyleyerek, insanların bunu görmesini ister. Açılan bu yaranın kapanmayacağını söyleyen âşık, işçinin, köylünün harekete geçmesini ister ve bu şekilde oluşacak bir “devrim ordusu” tanımlamasını ortaya koyar. Kaçırılan NATO çalışanlarını da ajan olarak niteleyen Âşık Şahturna, bu olaydaki tarafını belirgin bir şekilde ortaya koyar.

Âşık Mevlüde Bacı, devrimci mücadelenin sembol isimlerinden biri olan Deniz Gezmiş'in yakalanma ve yargılanma sürecini şu şekilde ele almıştır:

Şarkışla'ya düşürmesin,

Allah sevdiği kulunu,

Gemerek'te çevirmişler,

Deniz Gezmiş'in yolunu.

Gece Elmalı'da kalmış,

¹⁵⁴ Garip, Ter, Sefili, s. 67-68.

Hamamcı Ali'yi sormuş,
Uzatmalı erin biri,
Aslanı gafletten vurmuş.

Yaşa Türk ordusu yaşa,
Ben de şaşım böyle işe,
Ordu madalya göndermiş
Yusuf'u vuran çavuşa.

Kalçasından değmiş kurşun,
Harıl harıl akar kanı,
Gelen giden tekmeliyor,
Aslan senin anan hani.

Yurdun düzeni bozuldu,
Yolumuz uğradı kışa,
Tarihlere kayıt olsun,
Nihat Erim geldi başa.

Huzursuzum ki şu sıra,
Sanki sarhoş yaşıyorum,
Daha yüklenmen üstüme,
Eskiği zor taşıyorum.

N'olaydım n'olaydım,
Okur-yazar olaydım,
Deniz Gezmiş'i savunan
Avukatı ben olaydım.¹⁵⁵

(Âşık Mevlüde Bacı)

Deniz Gezmiş, güvenlik kuvvetleriyle yaşanan çatışma sonucunda Sivas'ın Gemerek ilçesinde yakalanmış; sonrasında adli makamlara teslim edilerek yargılanma sürecine başlanmıştır. Nihayetinde Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında idam kararı verilmiş ve devrim hareketine gönül vermiş insanlarca bu durum protesto edilmiştir. Bu protestolar kimi zaman Mahir Çayan ve arkadaşlarının yaptığı eylemde gördüğümüz gibi silahlı mücadele biçiminde, kimi zaman da sol görüşlü âşıkların saziyle ve sözüyle dile getirdiği bir fikir mücadelesi halinde gerçekleşmiştir. Âşık Mevlüde Bacı da, bu fikir mücadelesi gerçekleştirenlerden biridir. Deniz Gezmiş'in yakalanma süreciyle başladığı şiirinde, askerlerin onu bir gaflet anında kuşattığını dile getirir. Yusuf Aslan'ı vuran çavuşa madalya verildiğini söyleyerek, ironik bir biçimde eleştirisini yapar. Memleketin düzeninin bozulduğunu ve bu süreçte Nihat Erim'in başa geldiğini söyler. Türkiye Cumhuriyeti'nin suikasta kurban giden tek Başbakan'ı olan Nihat Erim, Mahir Çayan ve arkadaşlarının öldürülmesini protesto etmek amacıyla Devrimci Sol militanları tarafından 1980'de öldürülmüştür. Âşık Mevlüde Bacı, şiirinin sonunda eğitimsizliğinden yakınarak, eğer imkân olsaydı Deniz Gezmiş'in yargılandığı süreçte onun avukatı olmayı tercih edeceğini ifade etmiştir.

Toplumsal olaylardan, öğrenci hareketlerinden bahseden Âşık Mahzuni Şerif de bir şiirinde şunları söyler:

Duydunuz Mu?

Çemberlitaş'tan Beyazıt'a

Bir kan aktı duydunuz mu?

Bizim kardaşıktan öte

¹⁵⁵ İhsani, 2002, s. 45-46.

Bir kan aktı duydunuz mu?

Gitti dostlar zinde zinde

Fayda yoktur böyle kinde

Sağın sol'un sayesinde

Kanlar aktı duydunuz mu?¹⁵⁶

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık Mahzuni Şerif, sağ-sol çatışması nedeniyle insanların gencecik yaşta yaşamını yitirdiğini ve bu gidişe bir son vermenin vakti geldiğini söyler. Âşık, insanların birbirine nefretle bakmasının kimseye fayda getirmeyeceğini ifade eder. Türk toplumun bu anlamsız kavganın içinden çıkarak, birlik içinde mücadele etmesini ister. O dönemde öğrenci hareketleri Çemberlitaş'tan başlayıp Beyazıt Meydanı'na kadar sürerdi. Âşık bu olaylara da gönderme yapmıştır.

¹⁵⁶ Zaman, s. 356.

Bu bölümde ortaya konulan fikirlerden şöyle bir sonuca varabiliriz:

1. Gerekçesi hiçbir kesim tarafından net olarak bilinmeyen bir çatışmanın yaşanıldığı düşünülmektedir.
2. İnsanların taraf olmaya zorlandığı ve can güvenliğinin sağlanamadığı bir Türkiye portresi tasvir edilmiştir.
3. Kutuplaşmanın ileri boyutlara ulaştığı ve insanların gelecek adına endişe duydukları vurgulanmıştır.
4. Âşıklar benimsedikleri ideolojik tutum ekseninde, karşıt düşünceyi hedef alan söylemler üretmişlerdir.
5. Âşıklar, kendi görüşleri doğrultusunda hareket eden ve eylemlerde yaşamını yitiren gençlerin inanılan dava adına sembol isimler olduğunu ifade ederek, onları yüceltmişlerdir.
6. Gençlerin yargılanma sürecinde taraflı tutumlar sergilenmesi de eleştiri konusu olmuştur.
7. Eylemlerin insanî açıdan değerlendirildiği ve bu doğrultuda bir tavır sergilendiği görülmüştür.
8. Sağ ve sol görüşlü âşıklar, kendi davalarının başarısı adına mücadele etmeyi bir mecburiyet olarak görmüşlerdir.

4.5.ANTİEMPERYALİST ÇİZGİDE ELE ALINAN ŞİİRLER

Bugüne kadar Türkiye'yle daima dost görünen ülkelerin bile, düşüncelerinin arka planında gizli bir stratejisi olduğu düşünölmektedir. Bu durumun Türkiye'nin jeopolitik konumundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. İkinci bir neden olarak, devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini gösterebiliriz. Bu, her devlet adına doğal bir durum olarak kabul görmektedir. Her ülke öncelikle kendi halkının menfaatlerini düşünmek durumundadır. İç işlerindeki sosyal ve siyasî refahı sağlayabilen devletler, kendi tercihleri doğrultusunda yardım edebileceği halklara elini uzatabilmektedir. Devletlerarası ilişkiler de bu çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir. Fakat bunun yanında, tek amacı tamamıyla kendi çıkarları doğrultusunda diğer ülkeler üzerinde hâkimiyet kurmak olan devletlerin olduğu da görölmektedir. Bu devletler sömürü sistemi üzerinden, diğer halkların bilhassa ekonomik unsurlarını kendi eline geçirerek kendi refah seviyesini yükseltmeyi amaçlar. Bu doğrultuda gerçekleştirecekleri hareketlerde de insanî değerleri göz önünde tutmazlar. Beslendikleri en büyük kaynak, sömürecekleri ülkede var olan kaos durumudur. Bu kaos, bütün amaçlarını gerçekleştirmek için oldukça iyi bir fırsat olarak görölmektedir. Bu anlayıştaki bir devlet mekanizması emperyalist devletler arasında görölmektedir. Emperyalist devletler, koşullar uygun olduğu anda kendi varlığını gösterir. Demokrasi, özgürlük gibi maskelerin arkasına saklanarak, hedefinde olan ülkelerin iç politikalarına müdahale edebilirler. Bu durum askerî bir müdahale olarak da karşımıza çıkabilir.

Bunun en uygun örneği Orta Doğu'da yaşanan durumdur. Petrolün paylaşımı burayı istikrarsız, şiddet içeren bir coğrafya haline dönüştürmüştür. Emperyalist devletlerin adeta sömürü yarışına girdikleri bu coğrafyanın, kaos ortamından bir türlü kurtulamadığı görölmektedir. Yıllar süren savaşlar, zorunlu göçler ve bunun sonucunda ortaya çıkan sığınmacı problemleri doğrudan ya da dolaylı olarak bütün devletleri etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla güçlü olan devletler, kendi çıkarları adına bütün dünyada bir huzursuzluk yaratmaktan da çekinmemektedir. Var olan bu gerçek karşısında, sömürölmek için hedef haline gelen kimi toplumlarda, karşı çıkış hareketleri görölmeye başlanmıştır. Bağımsızlık duygusunu özümsemiş; bunu bir yaşam biçimi haline getirmiş toplumlarda, böylesine bir müdahale isteği çok daha şiddetli tepkiyle karşılanmıştır.

Bu tepki, Türk toplumunda da güçlü bir biçimde kendini göstermiştir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde Türk toplumu bağımsızlık mücadelesinden hiç vazgeçmemiş bir toplumdur. Dolayısıyla emperyalizmin bu topraklarda hâkimiyet kurması çok da kolay görülmemektedir. Türkiye'nin meydanları bu doğrultuda birçok eyleme sahne olmuştur. Özellikle 6. Filo'yu protesto eylemleri kamuoyunda büyük yankı uyandıran hadiselerden biri olmuştur. Buna benzer emperyalizm karşıtı birçok eylem gerçekleşmiştir. Eş zamanlı olarak, âşık şiirinde de antiemperyalist çizgi kendini göstermeye başlamıştır. Bu noktada sağ ve sol görüşlü âşıkların bu durum karşısında, söyleyecek sözlerinin olduğu görülmektedir. Sağ-sol çatışması içerisindeki âşıkların, antiemperyalist söylemi ortak bir tavırla ele aldıkları görülmektedir. Çünkü mesele bağımsızlık meselesidir. Eğer bu kavga kaybedilirse, iç politikada yaşanan çekişmelerin de bir hükmü kalmayacağı âşıklar tarafından bilinmektedir. Bu tavrı en genel tabirle, millî ve bağımsız bir duruş olarak tanımlayabiliriz. Zaten Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun da yine aynı bağımsızlıkçı ruh hali görülmektedir. Millî Mücadele döneminin o döneme olan etkisi bu noktada antiemperyalist söylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde örneklerini vereceğimiz şiirler bu çerçevede ele alınmış protesto şiirleridir.

Sömürü sistemine karşı şiirlerden kısa bir örnek olarak Ozan Nebi Dadaloğlu'ndan dizelerine bakalım:

Bir sömürücü görürsen yurтта,

Şapadak yüzüne tükür gardaşım.¹⁵⁷

(Ozan Nebi Dadaloğlu)

Sömürü sistemine karşı net bir tavrı olan Ozan Ârif, komünist sisteme olan karşıtlığını da ortaya koyarak, dünyanın başında üç bela bulunduğunu şu şekilde dile getirir:

¹⁵⁷ İhsani, 2002, s. 91.

Üç Belâ

Üç belâ var bu dünyanın başında!

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Üçü birden fitne-fesat peşinde,

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Biri dünkü velet, tarihi hiçtir,

Biri “Moskof”, biri “Ecüc-Mecüc”tür

Karınları tok ya, ruhları açtır,

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Amerika neyin varsa sömürür,

Urusya, Çin; etini de kemirir,

Sonra tutar insanlıktan dem vurur,

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Birisinde, liberalller yer-tutar

İkisinde generaller yer-tutar.

Hepsinde de belli zümre “fink-atar”,

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Kapitalizm, Komünizmi çağırır,

İki sistem birbirini doğurur,

Sırf poz için birbirine bağırır,

Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Bu sistemler bol savurur yalanı,
Çünkü temel ehl-i küfrün pılanı,
İşte bunlar, bu pılanın yılanı,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Hiç birinin akli fikri, görüşü,
Kabul etmez bu dünyada barışı,
Yaptıkları silahlanma yarışı,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Hangi taşı kaldırırsan kaldır bak,
Hep altından bunlar çıkar muhakkak.
Ah bilseniz ne âdidir, ne alçak
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Mesela; nereden şımdı “Bulgar”?
İşte buyur, arkasında “Moskof” var.
Her birisi başka yerde canavar,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Vaşington’un, Moskova’nın, Pekin’in,
İnsanlığa hayırı yok tekinin,

Gülseler de dostluğundan çekinin,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Huylarıdır çünkü önce gülerler,
Dostsuz derler, insanları bölerler,
Daha sonra haritadan silerler!
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Biri seni, biri beni tutacak.
Harp çıkacak, memleketler batacak,
Başka türlü nasıl silah satacak?
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Hemi uzak, hemi Orta Doğu'nun,
Çektikleri hep bunlardan çoğunun.
Mucidi bunlardır “Atom Çağı”nın,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

İnsanlık hasretken ekmeğe, suya,
Boşuna mı gidiyorlar ta... Ay'a?
Ordan zulüm edecekler dünya'ya,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Üçünün de köpekleri her yerde,

Huzuru, barışı sokarlar derde,
Ve suyun üstüne çıkarlar bir de,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

En basiti; düşündün mü gardaş hiç?
Türkiye’de ülkücülük neden suç?
Dün vuranla, bugün mahkûm eden güç,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.

Ârif be, lideri hapse de girse,
Bu ne büyük dâvâ imiş meğerse!
Görüşürüz Allah izin verirse,
Amerika, Kızıl Rusya, Kızıl Çin.¹⁵⁸

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, insanların arasına fitne sokarak kargaşa çıkarmayı ve bu kargaşadan kendine pay çıkarmayı amaçlayan devletleri, insanların başına gelebilecek en büyük belalardan biri olarak gösterir. Bu devletlerin Amerika, Rusya ve Çin olduğunu söyleyen âşık, Rusya ve Çin’den bahsederken “kızıl” kelimesini özellikle kullanır. Bu, onun emperyalizmin yanı sıra komünizme karşı aldığı tavrı da ifade etmektedir.

18. yüzyılda kurulmuş bir devlet olan Amerika’yı, tarihi olmayan bir devlet olarak niteleyen âşık, Rusya’yı, komünizm karşıtlığını ortaya koyarak “moskof” olarak belirtmiş, Çin içinse, İslam inancına göre kıyamet alametlerinden biri olan “Yecüc Mecüc” kavmi benzetmesi yapmıştır. Bu devletlerin, ekonomik bakımdan kendini ispatlamış olmasına rağmen, yoksul ülkeleri sömürme amacıyla olduklarını söyler.

¹⁵⁸ Arif, s. 211-212-213-214.

Âşık, sömürü sisteminin en büyük pay sahipleri olarak gördüğü bu üç devletin, bütün yaşananlara rağmen fazlasıyla insanî değerlere vurgu yapmasını eleştirir. Amerika da liberallerin, Rusya ve Çin’de de askerlerin hâkimiyetinden bahseden âşık, bu ülkelerin hepsinde belirli kişilerin daima imtiyaz sahibi olduğunu dile getirir.

Sistem sorununa da değinen âşık, kapitalizmle komünizmin bir farkı olmadığını, ikisinin de birbirine bağlı sistemler olduğunu ifade eder. İki sistem arasında yaşanan kavgaların da rol icabı olduğunu söyler. Sömürü sisteminin temel amaçlarından birinin de, İslam dinîni yıpratmak olduğuna dikkat çeken âşık, adı geçen devletlerin bu planın bir parçası olduğunu ifade eder. Âşık, bu devletlerin dünya barışı adına hiçbir gayretleri olmadığını; aksine silahlanma yarışı içinde olduklarını dile getirir. Eleştirilerinin şiddetini arttırarak sözlerine devam eden Ozan Ârif, Bulgaristan örneği vererek, onların da Rusya’ya güvenerek birtakım adımlar attığını söyler. Bütün planların arkasında bu üç devletin parmağı olduğunu ifade eder. Bu devletlerin hiçbir zaman dost olamayacağını söyleyen âşık, Türkiye’nin daima bu durum karşısında dikkatli adım atmasını ister. Emperyalist devletlerin, dost görünerek, göz diktiği toprakları bölme amacı olduğunu hatırlatır. Emperyalist devletlerin, hedeflerine koydukları ülkelerde kaos ortamı oluşturup silah satma amacıyla olduklarını ifade eder.

Âşık, 1945 yılında Amerika’nın Hiroşima’ya attığı atom bombasını da hatırlatarak, bu devletleri “Atom Çağı”nın mucitleri olarak niteler. Ozan Ârif, Amerika’nın 1969’da Neil Armstrong’u Ay’a göndermesinin altında dahi bir zulüm planı olduğunu düşünür. Bu devletlerin ajanlarının her yerde olduğunu söyleyen âşık, buna rağmen kendilerini haklı konumda gördüklerini dile getirir. Âşık, emperyalist devletlerin her işte parmağının olduğuna örnek vermek amacıyla, Türkiye’de ülkücülüğün suç sayıldığını, bunun da en büyük nedenlerinden birinin bu devletlere karşı tavır almak olduğunu söyler. Şiirinin sonunda, inandığı davanın çok büyük olduğunu daha da iyi anladığını bildiren âşık, emperyalist devletlerle mücadelenin devam edeceğini ifade eder.

Yabancı sermayenin hâkimiyetine ve buna bağlı sömürü düzenine itiraz eden isimlerden Âşık Meçhulî şiirinde şunları söyler:

Yabancınn

Gene burcu burcu koktu burnuma

Neden bizim bahçe, gül yabancınn?

Düşman hançerini çaktı bağrıma

Neden bizim beden, kol yabancınn?

Her gün yeni çıkar fakire zamlar

İki eksik biri üçü tamamlar

Ardıç kavak, selvi, bak güzel çamlar

Neden bizim orman dal yabancınn?

Varam gidem ululardan uluya

Hasretinden döndüm ben bir deliye

Yabancılar dolu Anadolu'ya

Neden bizim ana, döl yabancınn?

Satılmışlar satacağı sattılar

Bizi uyutarak milyar yuttular

Kimi tilki kimi tavşan tuttular

Neden bizim tazı, çul yabancınn

Yen'ayak bastık yirminci asıra

Sömürenler baksalar da kusura

Karadeniz, Akdeniz, Ege, Marmara

Neden bizim ırmak, göl yabancının?

MEÇHULÎ tedirgin edildim yurttan

Koyun kaçmak ile kurtulmaz kurttan

Mert olan hakkını koymaz namertten

Neden bizim insan, kul yabancının?¹⁵⁹

(Âşık Meçhulî)

Âşık Meçhulî, şiirin bütününde sosyal ve ekonomik açıdan yabancı ülkelerin kontrolü altında olunmasına itiraz etmiştir. Üzerinde yaşadığımız vatanın, her karış toprağı bize aitken, bu toprağın mahsulünü neden yabancıların topladığını sorar. Burada sağlanacak her türlü maddî-manevî menfaatlerin yabancılar değil, Anadolu insanına fayda getirmesi gerektiğini ifade eder.

Şiirde halkın yoksulluğundan da dem vurularak, ekonomik yükümlülükleri halkın sırtına yükleyerek, bu toprakları sözmürmeye gelmiş kimselere fayda sağlandığını söyler. Anadolu topraklarına kendi insanı yerine yabancıların dolduğunu dile getiren âşık, bu durumun ortadan kaldırılmasını ister.

Birçok âşığın şiirinde rastladığımız gibi, bu şiirde de kendi içimizdeki düşman vurgusu yapılmıştır. Âşık bu insanları “satılmış” olarak nitelmiştir. Bunların halkı uyutmaya çalışarak, emperyalizme uşaklık ettiklerini ifade eder. Âşık, yirminci asırda artık bu sözmürünün devam edemeyeceğini belirterek, emperyalistlerin hoşuna gitmese de bunları söylemeye devam edeceğini ifade eder. Şiirinin sonunda kendi yurdunda tedirgin halde yaşadığını söyleyen âşık, emperyalistlerle olan mücadelenin devam edeceğini ve bunun zaferle sonuçlanacağını dile getirir.

Görüldüğü üzere âşık meseleleri sistem meselesi olarak değil, dost-düşman, mazlum-zalim, kurt-koyun şeklinde geleneksel anlatımla ifade edilmiştir. Ozan Ârif’in şiirinde gördüğümüz dünya sisteminin bütünün kavrama maalesef bu şairlerde görülmez.

¹⁵⁹ Yağız, s. 142.

Emperyalist devletlerin politikalarına karşı harekete geçmek gerektiğini söyleyen Ozan Nebi Dadaloğlu itirazını Şu Şekilde dile getirir:

Ha Deyin Galan

Kanımı emiyor Teksaslı avuş,
Durulacak zaman değil gardaşım,
Dağıma, bağıma, ovama konmuş,
Amanın gardaşlar durmayın galan!..

Natosu, Sentosu bükü belimi,
Doğrulacak zaman geldi gardaşım,
Benim toprağımda elin üsleri,
Amanın gardaşlar ha deyin galan!..

Sabır taşı çatır çatır çatladı,
ullanalım üslerine gardaşım,
Neler oldu cananıma canıma,
Amanın gardaşlar ha deyin galan!..

Dadal'im, göründü dağlar geçelim,
Geçelim de sömürzeni biçelim,
Mor dağlara biz konalım göçelim,
Amanın gardaşlar ha deyin galan!..¹⁶⁰

(Ozan Nebi Dadaloğlu)

¹⁶⁰ İhsani, 2002, s. 91-92.

Amerikan emperyalizminin Türkiye'nin kanını emmeye çalıştığını dile getirerek sözüne başlayan âşık, bu durum karşısında hiçbir şey yapmadan durmanın bir anlamı olmadığını ifade eder. Ülkenin dört bir yanında hâkimiyet kurma çabasında olan bu sömürü politikasına karşı insanları harekete geçmeye davet eder. NATO, CENTO gibi uluslararası örgütlerin Türkiye'nin bağımsız hareket edebilmesi adına bir engel teşkil ettiğini, kendi toprağımızda yabancı devletlerin üslerine yer olmadığını söyler. O güne kadar Türk milletinin bu sömürü faaliyetlerine sabır gösterdiğini; fakat artık sınırın aşıldığını, bağımsız bir ülke olabilmek adına mücadele vermenin vakti geldiğini bildirir.

Âşık Daimi de, sömürden ve onun ortaya çıkardığı yoksulluktan şikâyet eder:

Yoksulluğun Derdi Nicolur Böyle

Bakılmıyor yoksulların derdine

Yoksulluğun derdi nicolur böyle

Kan emen vampirler dolmuş yurduma

Bize hür yaşamak güç olur böyle

Gıdasız yavrunun benzi solunca

Johnson'a Nikson'a uydu olunca

Anadolumuza üsler dolunca

Milli gururumuz hiç olur böyle

Sensin üretici sensin yaradan

Ayrırmalı tefeciye sıradan

Kov haramzadeyi çıkar aradan

Şehitler adına oç olur böyle

Döviz için atılırsak yabana

İşçi diye satılırsak yabana
Göre göre yutulursak yabana
Kamu huzurunda suç olur böyle

Dâimi'yiz acı çektik derinden
Ne umarsın kelin ile köründen
Doğrul ey devrimci şahlan yerinden
Öldürme vaktini, geç olur böyle¹⁶¹

(Âşık Daimi)

Âşık, ülkenin sömürü politikasına alet edildiğini ve bunun sonuçlarından biri olan yoksulluk hadisesi için de hiçbir çaba gösterilmediğini söyler. Ekonomik ve siyasî bağımsızlığın tehlike altında olduğu böyle bir dönemde, özgür bir yaşam sürmenin hayal olduğunu dile getirir. Türk toplumundan sağlanan çıkarla hareket eden emperyalistleri eleştirerek, antiemperyalist çizgide yazılmış şiirlerde gördüğümüz gibi Anadolu'da yabancı üslerin yeri olmadığını dile getirir.

Bu noktada “milli gurur” tanımlamasından bahsederek, bu hareketlerin milli gurura zarar verdiğini ifade eder. Bunun karşısında durma zorunluluğunu hatırlatır. Bunun yanında üreticinin Anadolu insanı olduğunu ve emeğinin sömürülmesine hiçbir şekilde müsaade etmemesi gerektiğini dile getirir. Burada 1970'li yıllarda popüler olan kooperatifçiliği de gönderme yapılmıştır. Emperyalist devletlerin ülkedeki gücünün tamamen ortadan kaldırmanın vazifeleri olduğunu söyleyen âşık, bu mücadelenin bugüne kadar bağımsızlık uğruna toprağa düşmüş şehitlerin öcünü almak için de yapılması gerektiğini söyler. Emperyalist devletlerin politikalarına uygun hareket edenlerin suç işlediğini hatırlatan âşık, kimseden medet ummadan Anadolu insanının kendi gücünü ortaya koymasını ister. Bu bağlamda kendi görüşü doğrultusunda hareket eden insanlara da seslenerek, bir an önce hareket geçmelerini, zaman kaybetmeleri halinde birçok şeyin elden gideceğini ifade eder.

¹⁶¹ Orhan Aydın, s. 299.

Âşık, ÷lkeye döviz getirmek için Avrupa'ya gönderilen işçileri de hatırlatarak, yabancı devletlerin hâkimiyetine girdiğimizi ve bunun da kamuda huzursuzluğa yol açtığını ifade eder.

Âşık Mahzuni Şerif, Amerikan emperyalizmine karşı net bir tavır almış isimler arasındadır:

Amerika Katil

Bütün insanlık adına

Amerika katil katil

Kanun yapar kendi teper

Amerika katil katil

Vietnam'ın suçu nedir?

Hür yaşamak ayıp mıdır?

Atom patlat ister kudur?

Amerika katil katil

Türk Milleti Türk Milleti

Nerden gelmiş elin iti?

Bu gidişin sonu kötü

Amerika katil katil

Birgün gramlar bir olur

Kilodan hakkını alır

Zalim olan bela bulur

Amerika katil katil

Mahzuni Şerif uyuma

Gün geldi çattı akşama

Bizden selam Vietnam'a

Amerika katil katil¹⁶²

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık Mahzuni Şerif, emperyalist politikaların hedefinde olan bütün insanlar adına konuştuğunu ifade ederek, sömürü altında olan ülkelerde yaşanan can kayıplarından Amerika'yı sorumlu tutar. Sert bir biçimde Amerikan emperyalizmine karşı tavrını alan âşık, yineleyerek "katil" kelimesini kullanır. Amerika'nın kendi yaptığı ve savunduğu kanunların tam aksine hareket ettiğini, adalet söyleminin yalnızca rol icabı dillendirildiğini ifade eder.

21 yıl süren ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan Vietnam Savaşı'nı hatırlatan âşık, bu savaş üzerinden Amerika'nın başka ülkelerin bağımsızlığı karşısında aldığı tavrı ortaya koyar. Özgür bir yaşam istemenin suç olmadığını söyleyerek, Amerikan emperyalizmine rağmen bunun için sonuna kadar mücadele verileceğini ifade eder. Sömürüye karşı tavrı alınmadığı takdirde, sürecin hiç de iyi olmayacağını dile getiren âşık, ülkede emperyalistlere yer olmadığını belirtir. Bu duruma karşı tavrını alanların azınlıkta dahi olsa, bir gün toplumun bütünlük içinde hakkını geri alacağına olan inancını ortaya koyar. Şiirinin sonunda Vietnam'da yaşamını yitiren masum insanları anarak, emperyalizm karşıtı mücadeleden vazgeçilmeyeceğini ifade eder.

Âşık Mahzuni Şerif gibi Vietnam hatırlatması yaparak, NATO'dan ayrılmak gerektiğini dile getiren Âşık Nesimi Çimen, bunu Türkiye'nin bağımsızlığı adına mecburi bir hareket olarak görür:

Yüce Türk milleti düşme tuzağa,

NATO'dan ayrılmak şereftir bize,

¹⁶² Zaman, s. 161-162.

VIETNAM ortada, gitme tuzağa,
NATO'dan ayrılmak şereftir bize.¹⁶³

(Âşık Nesimi –Çimen)

Âşık Mahzuni Şerif, bir başka şiirinde Amerikan emperyalizmine karşı olan tavrını devam ettirir:

Savulsun Gitsin

Ambargo mambargo dinleme gardaş

Gelin Amerika kovulsun gitsin

Üsleri müsleri çıksın buradan

Kendi toprağına savulsun gitsin.

Bu herifler senden alır haşhaşı

Morfin eder sana açar savaşı

Boşuna vurmadañ gardaş gardaş

Bir bayram davulu çalıñsın gitsin.

Elin gavurunu boşa çağırma

Evdeki döğüşü ele duyurma

Seni senden, beni senden ayırma

Böyle bir memleket öğünsün gitsin.

Bu topraklar bizimdir bizim olacak

Amerika bela buldu bulacak

¹⁶³ İhsani, 2002, s. 72.

Mahzuni bağımsız şehit kalacak

Yeter ki Türkiye'm dev olsun gitsin.¹⁶⁴

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık, hiçbir yaptırım tehdidini dikkate almaksızın, Amerikan emperyalizmine karşı gerekenin yapılması ve sömürüye ait bütün unsurların ülkeden çıkarılması gerektiğini dile getirir. Hâkimiyet düşüncesinin yalnızca devletlerin kendi topraklarında geçerli olabileceğini, bu amaçla gerçekleştirilmeye çalışılan sömürü faaliyetlerine müsaade edilmemesi gerektiğinden bahseder. Âşık, emperyalistlerin bizim toprağımızdan yetişen ürünleri alarak, bize zehir halinde pazarladıklarını ve bunun sonucunda bir kavga çıkarma amacıyla olduklarını söyler. Burada Ecevit Hükümeti'ne karşı Amerika'nın haşhaş üretme ambargosuna da gönderme yapılmıştır.

Âşık, ülkede yaşanan kardeş kavgasının boş yere yaşandığını, bu durumdan yalnızca Amerikan emperyalizminin ve memlekette onun adına çalışanların çıkarı olduğunu ifade eder. Emperyalist devletlerin, kendi menfaatleri doğrultusunda oluşturmaya çalıştığı kargaşa ortamına meydan verilmemesini ve toplumun birlik içinde özgür bir yaşam adına hareket etmesini ister. Âşık, Türkiye'nin bağımsız ve büyük bir devlet olabilmesi adına gerekirse kendini de feda edebileceğini dile getirir.

Emperyalist politikaların ve yabancı sermayenin doğurduğu sonuçları ele alan Âşık Mihneti, bu duruma sitem eder:

71'in İniltisi

Kredi-miredi, kalkınma fonu,

Yağmaya gidiyor bu işin sonu,

Yoksulun kıçında kalmadı bir donu,

Hele gardaş gel de şu işlere bak!..

Komprador etekler burjuva iti,

Memleketi sardı USA şirketi,

¹⁶⁴ Zaman, s. 254.

Zibidi soyunun kanlandı bitti,
Hele gardaş gel de şu işlere bak!..

Atatürk düşmanı oldu yobazlar,
Dağa kaldırıldı öğretmen kızlar,
MIHNETİ kahrolur, yüreği sızlar
Hele gardaş gel de şu işleri bak!..¹⁶⁵

(Âşık Mihneti)

Âşık, gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin ülkenin kalkınması adına yapılmadığını, bunların aslında birilerine rant sağlamak adına yapılan eylemler olduğunu söyler. Yoksulun daha da yoksullaştığını vurgular. Emperyalizm karşıtı şiirlerin genelinde gördüğümüz yabancı sermayenin halkın ekonomisine verdiği zarardan bahsedilme durumu bu şiirde de kendini göstermektedir. Âşığın, siyasî içerikli şiirlerde çoğu zaman denk geldiğimiz “komprador” söylemini de kullanması dikkat çekmektedir. Ülkenin Amerikan şirketleri tarafından kuşatıldığını belirterek, emperyalist sermayenin önüne geçilmesi için uyarıda bulunur. Emperyalizmle mücadele edilmemesinin bir nedeni olarak da, “yobaz” olarak nitelediği kişileri gösterir. Bahsettiği kişilerin Atatürk düşmanlığı yaparak, emperyalizmin politikalarına faydalı bir iş yaptığını düşünmektedir. Burada Atatürkçülük ve bu doğrultuda oluşturulan tam bağımsızlık fikrinin önemine vurgu yapılmıştır.

Sömürüye karşı sözü olan isimlerden biri de Sefil Doğanı'dır:

Emperyalistler

Kardeşi kardeşe düşman ettiniz,
Sömürü uşağı emperyalistler.
Vatanı milleti talan ettiniz,
Sömürü kuşağı emperyalistler.

¹⁶⁵ İhsani, 2002, s. 78-79.

Soydukça milleti cebin doldurur,
Emdikçe kanımı tenim soldurur,
Bir baş kaldırırsan dizer öldürür,
Sömürü hödüğü emperyalistler.

Ekmek kuyruğunda fakir fukara,
Varlığın insanlığa hepten yara,
Benim sevgim insan sendeki para,
Sömürü zırlağı emperyalistler.

Yaptığın silahlar kurutur kanı,
Emperyalist kurdu sarmış her yanı,
İnsafa gel de insanlığı tanı,
Sömürü beşiği emperyalistler

Yetiştirmez bağda fidan dalımı,
Elimden alırsın kıymet malımı,
Tamah eylediler şeker balımı,
Sömürü kaşığı emperyalistler.

Dileğim şudur ki bozulsun tadın,
İnsandan kıymetli köpeğin kedin,
Sefil Doğanı'den bir tokat yedin,

Sömürü salağı emperyalistler.¹⁶⁶

(Sefil Doğani / İsmail Doğan)

Âşık, kardeş kavgasının en büyük sorumlusu olarak gördüğü emperyalist devletlere ve ülkede onların politikaları adına hareket edenlere karşı tavrını almıştır. Tek amaçlarının bir ülkenin kaynaklarını sömürerek, kendi refahını yükseltmeye çalışmak olan devletlerin ülkeyi parçaladığını dile getirmiştir. Buna karşı bir direniş hareketi gerçekleştirildiğinde de, ölüm tehdidiyle karşlarına çıktıklarını söyler. Yoksulun durumundan da söz açarak, emperyalist devletlerin insanlara zarardan başka bir şey getirmediğini ifade eder. Onların tek tutkusunun para olduğunu ve bu uğurda insanların canının hiçe sayacağını; fakat sömürmeye çalıştıkları toplumların, insana verdiği değeri değiştiremeyeceklerini söyler. Silah pazarlama politikasına da değinerek, sömürülen ülkelerde karışıklık çıkaranların da, onlara silah satanların da aynı kişiler olduğuna dikkat çeker. Emperyalist devletlerin artık insafa gelmesini ve insanî değerleri ön plana çıkarmasını ister. İnsanların kendi toprağında yetişen bütün mahsullerini sömürdüklerini ve halkın bu nedenle yoksulluk çektiğini hatırlatır. Bu devletlerin hayvanlara verdikleri değer kadar insanlara değer vermediğini dile getiren âşık, sözleriyle mücadelesine devam edeceğini bildirir.

¹⁶⁶ Garip, Ter, Sefili, s. 101.

Âşıkların antiemperyalist tavrıla ifade ettikleri düşüncelerden şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür:

1. Şiirlerin genelinde emperyalist devletlerin kurmaya çalıştıkları sömürü düzenine karşı ciddi bir mücadele isteği ön plana çıkmıştır. Yabancı sermayenin hâkimiyetine de karşı çıkış görülmektedir.
2. Söz konusu edilen emperyalist devletler içinde en çok Amerikan emperyalizmine gönderme yapıldığı dikkat çekmektedir.
3. Sol görüşlü âşıklar emperyalist sömürüyü engelleyerek sosyalist bir düzen kurulmasını önerirken, sağ görüşlü âşıkların sömürüye fırsat vermeyen millî bir devlet yapılanmasını önerdiği görülmüştür.
4. Emperyalist devletlerin, hedefine koydukları ülkelerde kargaşa ortamı yaratma amacına dikkat çekilmiştir. Ülkede yaşanan kardeş kavgasının nedenlerinden biri olarak da, emperyalist politikalar gösterilmiştir.
5. Halkın yoksulluğunun nedeni olarak, emperyalist devletlerin politikaları ve onlarla işbirliği içinde hareket eden siyasî anlayışlar gösterilmiştir.
6. Ülke içinde emperyalist devletlerin politikaları ekseninde hareket eden insanlar, çeşitli tanımlamalar yoluyla hedef gösterilmiştir.
7. Türkiye'nin NATO gibi uluslararası örgütlerle işbirliği içinde olması, ülkenin bağımsızlığı adına engel olarak görülmüştür.
8. Emperyalizmle mücadele edilmediği ve ülkeden sürülmediği sürece, özgür bir yaşam sürmenin mümkün olmadığı düşüncesi hâkimdir.
9. Anadolu'da yabancı devletlerin üslerinin olmasına karşı bir tutum sergilenmiştir.
10. Avrupa'ya gönderilen işçilerin de, emperyalist politikalar sonucu bu duruma mecbur bırakıldığı vurgulanmıştır.
11. Emperyalist devletlerin, demokrasi adına geliştirdikleri söylemlerin rol icabı olduğu ve yaşananların büyük bir senaryo olduğuna dikkat çekilmiştir.
12. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hiçbir yaptırım tehdidini dikkate almaksızın, emperyalist devletlere karşı net bir duruş sergilemesi gerektiği ifade edilmiştir.

4.6. SÜRDÜRÜLEN SİYASETİ VE DÖNEMİN POLİTİKACILARINI HEDEF ALAN ŞİİRLER

Protesto şiirinin tarihsel seyrine baktığımız zaman, âşıkların öncelikle gerçekleştirilen politikaların olumsuz sonuçlarının sorumlusu olarak gördükleri siyasîleri hedef aldıkları görülmektedir. Sürdürülen siyasi hareketlere karşı eleştirilerini ortaya koyan âşıklar, bu hareketlerde payı olan kim varsa onu hedefine alarak şiirini oluşturur. Bu doğrultuda, yolsuzluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik, sosyal adalet anlayışındaki eksiklikler, ideolojik ekseninde yapılan ayrımlar, hukuk sistemindeki aksaklıklar, emperyalist devletler adına sağlanan çıkarlar, siyaseti dinsel unsurlar üzerinden düzenlemek gibi durumlar âşıkların ele aldıkları konular arasındadır. Bu bölümde değerlendireceğimiz şiirlerde, siyasî hareketler ve politikacılar hedef alınırken isimler üzerinde durulmadığı, genel durumdan şikâyet edildiği görülmektedir.

Öncelikle ele alınan konuları ortaya koyabilecek nitelikte birkaç kısa parçadan örnek verelim:

Âşık Abdullah Papur, köylünün yoksulluğundan şikâyet eder:

Şu köylünün haline bak,

Kör müsün be zalim adam...¹⁶⁷

(Âşık Abdullah Papur)

Kangallı Âşık Feryadi, halkın seçtiği milletvekillerine tanınan ayrıcalıklara dikkat çeker:

Diplomasız serbest milletvekili,

Kara cahillerden çok az etkili,

Öksürmeden yetişiyor hekimi,

Halk açlıktan ölse umuru değil.¹⁶⁸

¹⁶⁷ İhsani, 2002, s. 83.

¹⁶⁸ İhsani, 2002, s. 62.

(Kangallı Âşık Feryadi)

Politikacıların seçimlerden önce, halkın oyunu alabilmek adına her türlü yalanın altına imza atabileceğini vurgulayan Ozan Zerre şunları söyler:

Seçim yapılacak güze,

Oy'u verme hilebaza...¹⁶⁹

(Ozan Zerre)

Âşık Reyhâni, yolsuzluğun sebebini en tepede aramamız gerektiğini söyler:

Reyhâni, boşuna hayal kurarız,

Olmaz şeye aklımızı yorarız,

Elin sürüsünde yitkin ararız,

Halbuki hırsızdan çobanımız var.¹⁷⁰

(Âşık Reyhâni)

Âşık Sefil Selimî, siyasî hareketlerin memlekete hizmet etmek yerine, sömürü yarışında olduğunu bildirir:

Başa geçen yurdu ediyor talan

Ahali inerken kol gezer yalan

En çok seviliyor en fazla çalan

Canlı canlı kabre tıktılar bizi¹⁷¹

(Âşık Sefil Selimî)

Ozan Musa, politikacıların yalan vaatlerle iktidara gelip halkı ezerek rahat bir yaşam sürmelerini eleştirir:

Lüks yerlerde geziyorlar,

Gelip yalan düzüyorlar,

¹⁶⁹ İhsani, 2002, s. 83.

¹⁷⁰ İhsani, 2002, s. 49.

¹⁷¹ Çıblak, s. 113.

Fıkarayı eziyorlar,

Oy verirsem şerefsizim.¹⁷²

(Ozan Musa)

Âşık Turabi de, halkın önüne vekil adayı diye çıkartılan insanların durumunu ortaya koyar:

Yalan torbası elinde,

Doğru söz durmaz dilinde,

Şu bizim Çiyli köyünde,

Mebus adayına bakın...¹⁷³

(Âşık Turabi)

Dönemin politikacılarını ve siyasî anlayışını eleştiren şiirlerin kısa örneklerine baktıktan sonra, ilk olarak Âşık İhsanî'nin politikacıların umursamaz tavrını ve gerçek dışı vaatlerini eleştirdiği bir şiirine bakalım:

Devran

İş yoğumuş dert çoğumuş kim anlar

Yürüsün sefalet, çürüsün canlar...

Hiç durmadan, dinlemeden yalanlar

Atın beyler, atın devran sizindir.

Sermayeniz biraz iman, biraz din

Kırılması, yok olası bir elin

Yağmasından yeyin, için yan gelin

Yatın beyler, yatın devran sizindir.

¹⁷² İhsani, 2002, s. 180.

¹⁷³ İhsani, 2002, s. 54.

Nasıl çağırayım ben adınızı

Vatanı, milleti, evlâdınızı

Daha da olmazsa avradınızı

Satın beyler, satın devran sizindir.¹⁷⁴

(Âşık İhsanî)

Âşık, politikacıların halkın dertlerinden ve iş yükünden habersiz olduğunu ve yoksulluğun böylece devam edeceğini dile getirir. Halkı kandırmak ve onların uyanmaması için elinden gelen yapan politikacıların, bu amaçla birçok yalan vaatlerde bulduklarını söyler. Düzen böyle devam ettikçe, onların da yalan söylemeye devam edeceğini dile getirir. Âşık, siyasî faaliyetlerin dinî değerlere dayandırılarak gerçekleştirilmesini ve bu yolla halkın kutsalları üzerinden prim sağlanmaya çalışılmasını eleştirir. Eleştirilerini daha da sertleştirerek sözlerine devam eden âşık, ülkenin birçok kaynağının satıldığını ve emperyalizm işbirlikçisi olarak gördüğü politikacıların bunu yapmaya devam edeceğini ifade eder.

Âşık İhsanî bir başka şiirinde, bu siyasî anlayış devam ettiği takdirde büyük bir direnişin doğacağını düşünür:

Gelen Var

Düzenbazlar ellediler devleti,

Talan var ha beyler, talan var talan

Demokrasi türküleri söylenir,

Yalan var ha beyler, yalan var yalan

Onun asıl sahibine bir haber,

Vermeden sattılar vatanı yer-yer,

Bir hiç iken iki yılda milyoner,

¹⁷⁴ İhsanî, 1967, s. 13.

Olan var ha beyler, olan var olan!

Bir yanda ezilmiş halk zarı-zarı,
Hayali, rüyası arpayla darı,
Öte yandan milyonları dışarı,
Salan var ha beyler, salan var salan!

Böyle boş başına gidişin nere
Milletin sırtında kol gere, gere
İşsizlikten yana her gün bir kere
Ölen var ha beyler, ölen var ölen!

Başkaları çıkıp giderken aya,
Biz hala bekleriz göl tutsun maya,
Bu gidişi ta kökünden yıkmaya
Gelen var ha beyler, gelen var gelen!¹⁷⁵

(Âşık İhsanî)

Âşık, politikacıların oldukça demokratik söylemlerle meydanlara çıktığını; fakat bu söylemlerin halkı kandırmak amacıyla oluşturulduğunu ifade eder. Memleket üzerinde bir yağma düzeni kurulmaya başlandığını, güç sahiplerinin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini dile getirir. Âşık, birtakım politikacıların ve onlardan nemalanan kimselerin, kısa sürede refah seviyelerini yükselttiklerini ve bunun altında mutlaka bir yolsuzluk aranması gerektiğinin altını çizer.

Ezen-ezilen vurgusunun da ön plana çıktığı şiirde, politikacıların insanları galeyana getirerek kardeş kavgasına meydan hazırlandığı belirtilmektedir. Âşık, bütün

¹⁷⁵ Garip, Ter, Sefili, s. 28.

sıkıntılarının yanında işsizliğin de had safhada olduğunu ve yoksulluğun hayatî derecede bir problem haline geldiğini ortaya koyar. Âşık, siyasî, kültürel ve ekonomik alanda kalkınmış ülkelerle kıyaslama yaparak, onların bilimsel uğraşlar içinde olduğunu bizim hala kendi içimizdeki problemlerle boğuştuğumuzu ve bir aşama kat edemediğimizi söyler. Şiirin sonunda yeni bir düzen kurmak adına büyük bir direnişin ortaya çıkacağını düşünür.

Âşık İhsanî, politikacıların halkı ezerek, emperyalist devletlerle işbirliği içinde hareket etmesine isyan eder:

Zulüm

Çek be zulüm, çek elini yurdumdan,

Al götür ağ güne tuttuğun sisi,

Yeter uyuttuğun, yeter ezdiğin,

İşçi, köylü, dar gelirli herkesi.

Yarası sargısız kanarken yurdun,

Getirdin üstüne faşizmi kurdun

Dahası var, tümen, tümen susturdun

Sana karşı çıkan her gerçek sesi

Yıkılası hep öylesin, dün bu gün,

Biz yaslar ettikçe sen ettin düğün,

Var mı acep senin hüküm sürdüğün

Şu dünyada senden daha kirlisi?

Bazı yılan gördük seni, bazı kin

Bazı bir softa elinde sahte din

Bazı Bakan gördük bazı bir hain

Emperyalizm uşağının en pisi!

Sen hükümet sattın almış parasın,

Sen halkıma geceden de karasın,

Sen dıştan baskısın, içte yarasın,

Sen zulümsün daha var mı ötesi!¹⁷⁶

(Âşık İhsanî)

Âşık, memleketi yönetenlerin yoksul tabakada olan bütün insanları ezdiğini ve bunu işbirliği içinde oldukları emperyalist devletlerin politikalarına zemin hazırlamak adına yaptığını ifade eder. “Faşizm” kavramını kullanarak, ülkenin yönetiminde baskıcı bir anlayışın egemen olduğunu ve muhalif hareketlerin etkisini ortadan kaldırmak adına çaba gösterildiğini dile getirir. O güne kadar düzenin aynı şekilde devam ettiğini söyleyen âşık, makamlar değişse de hizmet edilen gücün değişmediğini bildirir.

Âşık Kemâlî Bülbül, yaşanan çıkar çatışmalarını ve politikacıların koltuk sevdasını eleştirir:

Taşlama

Düzen değişmeli diyen hatipler

Solu yerleştirir sağdan değişir

Sırtına simokin giyen hatipler

Kızır Türkiye’yi çağdan değişir

Kibar muhaceret siyasî sürgün

Soygun önlenemez revaçta vurgun

¹⁷⁶ Garip, Ter, Sefili, s. 29.

Piyasalar altüst durgundan durgun

Bağcılar üzüm bağdan değişir

İlk kurbanlar büyük baş müsteşarlar

Boşlara istikbâl güneşi parlar

Esas hukukçular hale şaşarlar

Bulut, güneş, üstündağdan değişir

Yılan hikâyesi tıpkı ambargo

Biri kalksın derse öteki der ko

Danışık dövüşte Coniyle Yorgo

Balıkçı balığı ağdan değişir

Üzülme Kemâlî işler ey'olur

Koltuk yağmasından belki pay olur

Maça bey olmazsa karo bey olur

Yağ yağcı ayındır yağdan değişir¹⁷⁷

(Âşık Kemâlî Bülbul)

Âşık, Türkiye'de egemen olan siyasî bir probleme dikkat çekerek şiirine başlar. Düzenin değişmesine yönelik söylemlere iktidara gelen partilerin, daha önceki iktidarlarda görüldüğü gibi devletin kurumlarına kendi görüşündeki insanları yerleştirme politikasını benimsediklerini dile getirir. Dolayısıyla değişen düzen değil, makam sahipleri olmuştur.

Âşık, aynı zamanda siyasî sürgünlerin devam ettiğini, yolsuzluğun hâlâ revaçta olduğunu ve ülkenin ekonomisinin oldukça kötü durumda olduğunu bildirir.

¹⁷⁷ Köktürk, s. 283.

Siyasî yanlışlara neden olanların kendileri bedel ödemek yerine bunu birtakım bürokratlara ödettiklerini söyler. Onların makamında gözü olan kişilerin de bunu fırsata çevirmek için beklediğini ifade eder.

Âşık, hükümetlerin dış politikada tutarlı hareket edemediğini, yabancı devletlerin de danışıklı dövüş içinde, Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye çalıştıklarını dile getirir. Siyasî istikrarın sağlanmasını ümit eden âşık, böyle devam edilirse iktidarlar değişse de kurulu düzenin değişmeyeceğini ifade eder.

Âşık Kemâlî Bülbül, bir başka şiirinde siyasîleri taşlamayı sürdürür:

Taşlama

Siyaset perdesi açıldı yurttta

Sahneler acayip dram komedi

Gözler konuşmada koltuk umutta

Bunca heveslisi nasıl türedi

Müstamel şöhretler yeni sîmâlar

Yorulma bilmeyen işler dimağlar

Menfaati yoksa kim kime ağlar

Üç yılda bambaşka nesil türedi

Nedir bu acele, ne bu ihtiras

Artık olmayacak torpil iltimas

İstenilen bu mu, ne âlâ ne has

Bunu kim söyledi kimler dinledi

Olmaz beyler olmaz miras kavgası

Bir şey ifade etmez parti levhası

Kiminin parası kimin dehası
Dinleyen bu kadar şey m' olur dedi

Halkın ozanıysam halktan yanayım
Adalet mülkünse mülkten yanayım
Ne sonradan ne de ilkten yanayım
Atatürk vatanda huzur istedi

Kemâlî Bülbül'üm olmasın zârım
Sözünde duranı candan kutlarım
Bölücü olmamak kati kararım
And içtin, verdiğin sözde dur dedi¹⁷⁸

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Âşık, siyasî hayatın, memleket adına işler yapmak yerine, koltuk sevdası uğruna insanların yaptıkları mücadeleye sahne olduğunu söyler. Bu noktada bir siyasi hareketin iktidara geldiğinde birden ortaya çıkan yandaş kitleye de dikkat çeker. Siyasetçilerin menfaati olmadığı takdirde hiçbir işin altına imza atmayacağını söyleyen âşık, onların şahsi servetlerini arttırmak adına yarış içinde olduklarını söyler. Âşık Kemâlî Bülbül, halkın ozanı olduğunu ve bunun gereğini yerine getirerek, onların savunuculuğunu yaptığını ifade eder. Atatürk'ün barış içinde bir ülke kurma arzusunda olduğunu da hatırlatarak, bu anlayışla hareket edilmesi gerektiğini vurgular. Âşık, adaletten ve eşitlikten yana olduğunu ifade ederek, Türkiye topraklarının ve Türk toplumunun bölünmemesi adına mücadelesine devam edeceğini bildirir.

Âşık Kemâlî Bülbül, politikacıların tek dertlerinin türlü vaatlerle halkın oyunu almak olduğunu, halkın istekleri doğrultusunda hareket etmek gibi bir amaçlarının olmadığını söyler:

¹⁷⁸ Köktürk, s. 129.

Oy İstemek Oy

Siyasî çerçiler çıktılar cerce

Bütün arzuları oy istemek oy

Ekipler halinde şehre köylere

Bütün arzuları oy istemek oy

Kimdir ilerici kimdir gerici

Herkes partisine der kurtarıcı

Hep reye bağlanır sözlerin ucu

Bütün arzuları oy istemek oy

Türlü vaadlerle nutuk çekmeler

Seçmene çeşitli diller dökmeler

Diğer partilere atıp tutmalar

Bütün arzuları oy istemek oy

Fabrika vadiyle temel atılır

Kurban kesip umut ile bakılır

Reyleri alınca söz unutulur

Bütün arzuları oy istemek oy

Dört sene sonra da başkası çıkar

Zavallı seçmenin nabzına bakar

Evvelki vekile atar da atar

Bütün arzuları oy istemek oy

Oyunu verdinse bekle dört sene

Başka bir akıllı çıkacak gene

Kılıç kalkan helal ata binene

Bütün arzuları oy istemek oy¹⁷⁹

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Âşık, siyasetçiler için, ufak tefek tuhafiyeye eşyalarını satmak üzere köylerde, kasabalarda dolaşan esnaf anlamına gelen “çerçi” benzetmesi yaparak, onların da yalan vaatler satıp halkın oylarını almaya çalıştıklarını ifade eder. Normal şartlarda yakınından bile geçmeyecekleri köylere, heyetler halinde geldiklerini, bunu köylü için değil kendi koltuk sevdaları uğruna yaptıklarını söyler. Âşık, bütün politikacıların kendi partisini kurtarıcı olarak gösterdiğini, her ne konuşulursa konuşulsun sözün mutlaka seçimlere getirildiğini ifade eder. Halkın gözünü boyamak adına seçimden önce birtakım vaatler verildiğini, bunun seçim bittiği gün unutulduğunu hatırlatır.

Âşık, bu sistemin böyle devam edeceğini, bir sonraki seçim de başka partinin milletvekili adayının öncekini eleştirerek kendi koltuğunu garantilemeye çalışacağını dile getirir. Seçimlerden sonra istediğini ele eden siyasetçilerin ortadan kaybolduğunu söyleyen âşık, buna gerekçe olarak neyi göstereceklerini merak eder. Türk halkının akıyla alay edilmemesi gerektiğini söyleyerek, bu yalan vaatlerin sonucunda insanların mutlaka gereğini yapıp iradesini ortaya koyacağını ifade eder. Toplumun siyasetçilere daha önceki politikaların devam ettirilmemesi adına birtakım uyarılarda bulunduğunu söyleyen âşık, bu uyarıları dikkate almadan aynı düzenin devam ettirilmesine karşı çıkar.

Siyasî hayattaki aksaklıkları dile getiren isimlerden biri de Mahmut Erdal’dır:

Aşınır Durur

Gelecek karanlık kaygı verici

Devlet çarkı laçka aşınır durur

¹⁷⁹ Köktürk, s. 329.

Her tarafı sardı dinci gerici
Bir devri alemdir yaşanır durur

Sürer gider hanedanın çarlığı
Tilki kümes bekler kurt karanlığı
Hırsız servetine katar varlığı
Yoksul çöplüklerde eşinir durur

Anası, babası oğlu ve kızı
Tükürsen şükür der utanmaz yüzü
Hicap duymaz siyasetin uyuzu
Mayasılı gibi kaşınır durur

Yok mudur bunların namusu arı
Yetim hakkı çalar ederler varı
Uçakla gemiyle yurttan dışarı
Tarihi değerler taşınır durur

Avanta bulunca kıymayla eti
Can ciğer dost olur fareyle kedi
Mebusun elinde oy icazeti
Partiden partiye kişinir durur

Bu nasıl düzendir bu nasıl bir hal

Tıkanmış kulağa ister davul çal

Yere batasınca şu MAHMUT ERDAL

Sanki bir kendiymiş düşünür durur¹⁸⁰

(Mahmut Erdal)

Gelecek adına umutlu olmadığını ifade eden âşık, devletin düzenin birtakım insanlar tarafından bozulmaya çalışıldığını söyler. Bu durumun, dini siyasete alet eden ve bu yolla iktidara gelen partiler yoluyla gerçekleştiğini söyler. Âşık bu noktada laik devlet yapısının önemine vurgu yapmaktadır. Türk halkının yoksullukla boğuşurken, onları yönetenlerin servetini daha da arttırmak için uğraştığını söyler. Siyasîlere dair yolsuzluk vurgusu, bu çizgide ele alınan şiirlerde dikkat çeken önemli unsurlardan biridir. Sözlerini sertleştirerek eleştirilerini sıralamaya devam eden âşık, siyasetçilerin yetim hakkı yediklerini ve ortak bir çıkarları olduğunda hangi partiden olduğuna bakmaksızın birlikte hareket ettiklerini dile getirir. Son olarak, körü körüne bir partinin politikalarına iman eden insanları ikna etmenin mümkün olmadığını söyleyerek, düzenin değişmesi adına çare arar.

Âşık Musa Merdanoğlu, yönetenle yönetilenler arasındaki eşitsizliğe dikkat çeker:

Devran Sizindir

İşçim köylüm perperişan çalışsın

Yatın beyler yatın devran sizindir

Vatandaşlar hazır etsin lokmayı

Yutun beyler yutun devran sizindir

Hiç bakmayın aşsız işsiz kalana

Devam edin vurgunlara talana

Ne de olsa alıştınız yalana

Satın beyler satın devran sizindir

¹⁸⁰ Erdal, s. 243.

Kimi çiftlik kurmuş kimisi yalı
Boynunuza binsin halkın vebali
Biz ekmek derdinde siz yağla balı
Katın beyler katın devran sizindir

Azdırdınız derman bulmuş yarayı

Dikkat edin iyi dinlen burayı

Cebinize tomar tomar parayı

Atın beyler atın devran sizindir

Fakir halkı düşürdünüz tasaya

Saygınız yok mudur anayasaya

Kes sesini diye Aşık Musaya

Çatın beyler çatın devran sizindir¹⁸¹

(Âşık Musa Merdanoğlu)

İronik bir üslupla siyasîleri taşıyan Âşık Musa Merdanoğlu, işçinin, köylünün emeklerini sömürerek rahat bir yaşam sürmelerine karşı çıkar. Politikacıların gerçek dışı vaatlerle koltuklarını sağlamlaştırma gayretinde olduklarını, halkın yoksulluğuna çözüm üretme gibi bir problemlerinin olmadığını ifade eder. Âşık, siyasiler ülkenin ekonomik kaynaklarını yağmalama yarışı içindeyken, halkın geçim derdiyle boğuştuğunu dile getirir. Halkın gerçekleri görmesi adına mücadele eden âşıkların ve muhalif hareketlerin sesinin duyurulmaması adına yapılan baskıları da eleştirir.

Âşık Dertli Kâzım, yeni bir siyasî anlayışın egemen olmasını ister:

Şu çirkin siyaset ne kötü imiş

Allah razı olsun dediniz mi siz

Ya vuruyor vurgun ya da yakını

Temiz bir siyaset istiyoruz biz

¹⁸¹ Erdal, s. 182-183.

Siyasetten bıktık artık elaman
Tabanın sesine ses versin tavan
Halka dövmesinler içi boş havan
Temiz siyasetçi istiyoruz biz¹⁸²

(Âşık Dertli Kâzım)

Âşık, ülkede hâkim olan siyasî anlayışın, toplumun değil şahısların iktidarı üzerine kurulduğunu söyleyerek, bu anlayışın ortadan kaldırıldığı yeni bir siyasî atmosferin oluşturulmasını ister. Âşık, halkın temeli olmayan vaatlerden, sorunlarına çözüm üretmeyen politikalardan, vekili olduğu insanlarla kendilerini eşit görmeyen siyasetçilerden artık usandığını; mutlaka eşitliğin, adaletin ve demokratik ilkelerin hâkim olacağı bir siyasî ortama ihtiyaç olduğunu vurgular.

İktidar sahiplerinden ve onların vaatlerinden umudunu kesmiş Ozan Faruk şunları söyler:

İnsanı dar etti yurttan geçimler
Belki idarede hal bilmezler var
Neler vadediyor büyük seçimler
Hedefe gitmeye yol bilmezler var

Makam şoförüne emir buyurur

Lüküs hayat saraylara ayırır

Etrafına çıkar sağlar doyurur

Yoksulun halinden hal bilmezler var¹⁸³

(Ozan Faruk)

¹⁸² Çıblak, s. 114.

¹⁸³ Çıblak, s. 113.

Âşık, halkın yoksulluğuna bir türlü çare bulunamadığını, bunun asıl nedeni olarak ülkeyi yönetenlerin toplumun halinden anlaması ve onların sorunlarını kendilerine dert edinmemelerini gösterir. Halk geçim derdi içindeyken, siyasetçilerin lüks içinde bir yaşam sürmelerini ve kendi yakınlarına ve yandaşlarına çıkar sağlamalarını eleştirir.

Âşık Haydar Gümani de emek sömürüsüne karşı çıkararak, insanların ülke adına yaptığı fedakârlıkların karşılıksız kalmasına itiraz eder:

Benim ak alınımın terini döken,

Senin günahını sırtında çeken,

Şu kara toprağı sulayan, eken,

Ya sen hele, de bakalım ne yaptın?

Seçim günü ben efendi evrene,

Dalkavuğı sen toplarsın çevrene,

Hasat günü ben sarıldım dirgene,

Ya sen hele, de bakalım ne yaptın?

Cephelerde tozlu yolu ben teptim,

Dalga dalga al bayrağı ben öptüm,

Seni patron seni mebus ben yaptım,

Ya sen hele, de bakalım ne yaptın?¹⁸⁴

(Âşık Haydar Gümani)

Âşık, politikacıların insanların emeğı üzerinden kendi yaşam standartlarını iyileştirdiğini belirterek, bunun karşılığında halk adına ne gibi bir hizmette bulduklarını sorar. Âşık, ülkenin kalkınması adına mücadele eden, bu uğurda emek

¹⁸⁴ İhsani, 2002, s. 30.

veren insanların yaptıklarının karşılıksız kalmasını, üstüne üstlük kendi oylarıyla göreve getirdikleri insanların bu emekleri sömürmesini eleştirir.

Âşık İpek, toplumdaki sürdürülen siyasete karşı bilinçlenerek tepkisini ortaya koymasını bekler:

Uyuma arkadaş aç bir gözünü,
Dönen fırlıdağa hele bak hele,
Uyanık ol dinle gerçek sözünü,
Bahçende kurumuş güle bak hele.

Bülbül ötmez oldu viran bağında,
Duman eksik olmaz oldu dağında,
Atom yarışında, füze çağında,
Bizim yurttaki çamur yola bak hele.

Fakir edemiyor baharı yazı,
Evinde kalmadı tavuğu kazı,
Ötmeye başladı küllük horozu,
Bol bol nutuk atan kele bak hele.

İpek'im severim doğru yazanı,
Doğru yoldan sapmaz halkın ozanı,
Kendi milletine kuyu kazanı,
Affetmem, nasırlı ele bak hele.¹⁸⁵

(Âşık İpek)

¹⁸⁵ İhsani, 2002, s. 114.

Âşık, halkın memleket üzerinden dönen oyunların farkına varmasını isteyerek, sözlerinin dikkate alınmasını ister. Gelişmiş ülkelerin çok da farklı uğraşlar içinde olduğunu, kendi ülkemizde yolların dahi yapılmadığını dile getirir. Siyasîlerin nutuk atmaktan başka icraatının olmadığını eleştiren âşık, doğruları söylemekten çekinmeyeceğini ifade eder.

Âşık Mahzuni Şerif, parlamentoda halkı temsil eden vekillerin durumunu şu şekilde ortaya koyar:

Meclis

Bir meclise mihman oldum

Rastlamadım bir yarana

Ne acayip döndüm kaldım

Taş atarlar yalvarana

Meclisin yapısı güzel

Koltuğu kapısı güzel

Dışarda hepsi güzel

İçerde kıran kırana

Sandım ki bir savaş yeri

Adam çatlar diri diri

Deki bana hey serseri

Niye girdin bu borana

Kimi kimine bağırır

Biri kaçır beşi vurur

Kızan bir tekme savurur

Yanda uyuyup durana

Görülmemiş böyle uçar

Dokunulmaz zehir saçar

Hak'kı inkar eder kaçar

Döner el basar Kur'an'a

Der Mahzuni çıkamadım

Bu cümbüşten bıkamadım

Kaşı çatık bakmadım

Kapıda kimlik sorana¹⁸⁶

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık, Türkiye Büyük Millet Meclisinde halkın sorunlarına çözüm üretmekle görevlendirilmiş milletvekillerinin kapısının halka kapalı olmasını eleştirir. Meclis'te ülkenin sorunlarına çözüm üretmek yerine, milletvekillerinin sürekli birbirleriyle kavga halinde olduklarını söyleyerek, parlamentonun adeta bir savaş alanına döndüğünü ifade eder. Dinî değerlerin siyasete malzeme edilip kullanılmasını da eleştiren âşık, aynı zamanda halkın kimlikler üzerinden ayrıştırılması problemine dikkat çeker.

Âşık Süleyman, siyasette gördüğü yanlışları ortaya koyarak, politikacılara birtakım önerilerde bulunur:

Bu değerli halka hizmet şereftir,

Başaramaz isen girme be adam,

Aday olmak için dört nala koşup,

Beyhude kendini yorma be adam.

¹⁸⁶ Zaman, s. 84.

Bilmelisin zekâ ister, dil ister,
Eğri büğrü değil, doğru yol ister,
Oyunu aldığın senden el ister,
Uzaktan uzağa durma be adam.

Yarın gel işini görelim deme,
Fakir fukaranın hakkını yeme,
Seni seçenleri inkâr eyleme,
Bir ipe unumu serme, be adam.

İrade milletin, palavra senin,
Nice apartuman, nice işhanın,
Vergi kaçırmakta maharet senin,
Hakkın defterini dürme be adam.

Söylesem bu derdi sığmaz kaleme,
Zorlamam kafamı densiz kelâma
Uğraş göster marifetin âleme,
Âşık Süleyman'ı yorma, be adam.¹⁸⁷

(Âşık Süleyman)

Halka hizmet etmeyi şeref olarak gören âşık, bir iddiası olmayan insanların bu işe girmemesini tavsiye eder. Halkın içine karışmamış, onların sorunlarının farkında

¹⁸⁷ İhsani, 2002, s. 102.

olmayan insanların boş yere kendini yormaması gerektiğini ve onların siyasete girmesinin bir anlamı olmadığını söyler. İyi bir siyasetçi olabilmek için öncelikle zekâ ve ikna kabiliyeti gerektiğini dile getiren âşık, politikacıların oyunu aldıkları insanlar adına büyük bir sorumluluk üstleneceklerini hatırlatır.

Âşık, halkın seçtiği vekillere ulaşamama problemini de ortaya koyarak, görev bilinciyle hareket eden bir siyasetçinin bunu asla yapmaması gerektiğini dile getirir. Siyasetçilerin görevinin halkın sorunları adına çözüm üretmek olduğunu söyleyen âşık, aynı zamanda insanlar arasında ayırım gözetmeksizin, her bir vatandaşın hakkını koruması gerektiğini ifade eder. Âşık, hayalindeki ideal siyasetçi tarifini yaptıktan sonra, gerçeğin bundan çok farklı olduğunu ortaya koyar. Siyasîlerin marifetlerini halka hizmet etmek yerine, vergi kaçırmak, mülk edinmek ve insanlara yalan söylemek yönünde sergilediklerini ifade eder.

Yaşanılan eşitsizliklere karşı çıkan Deli Ozan, itirazını şu şekilde dile getirir:

Suyumuz, yolumuz, dilimiz yoktur,

Dağbaşında bizim köye bak köye,

Dört yılda bir gelir, görünür mebus,

Sırtımızda yaşar, beye bak beye!

Yemek bizde pişer, onlara düşer,

Yeyilir içilir mideler şişer,

Oy almaya gelir, beşer yedişer,

Kara karga gibi şey bak şeye!

Bin kişi bakarken, bir kişi yerken,

Bu farkı görenler haindir derken,

Biz bize palavra sıkıp söylerken,

Ellerin gittiği aya bak aya!¹⁸⁸

(Deli Ozan)

Köylerde yaşanan su ve yol problemine dikkat çekerek şiirine başlayan âşık, milletvekili adaylarının da dört yılda bir halkı kandırarak yalnızca oy almak için o bölgelere gittiği gerçeğinin altını çizer. Seçimden sonra hiçbir siyasînin oy aldığı bölgelere gitmemesi ve oradaki halkın sorunlarıyla ilgilenmemesi problemi genel olarak âşıkların şikâyet ettiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın emekleri sömürerek kendilerine çıkar sağlayan politikacıların tutumunu da eleştiren âşık, bu durumu topluma anlatmaya çalışan insanlara da “hain” olarak baktıklarını ifade eder. Bu noktada Türkiye’de muhalefet etmenin son derece güç bir hal aldığına da dikkat çekilmiştir. Âşık, politikacılar halkı kandırmak adına yalan söylemler üretmekle uğraşırken, ileri medeniyetlerin bunları çoktan aştığını ve bilimsel uğraşlar içinde olduğu gerçeğini gözler önüne serer.

Siyasetçilerin yalan vaatlerini diline dolayan isimlerden biri de Âşık Hacı Karakılçık’tır:

Saf temiz köylüler gariban kullar

Yalan dinlemekle eskidi yıllar

Seçimden seçime yapılır yollar

Oy veren vatandaş kusura kaldı

Yine oy isteyin verelim hay hay

Bizler abalıyız sizler ise bey

Geçmişe saymada geleceğe say

Doksan dokuz göbek nesile kaldı¹⁸⁹

(Âşık Hacı Karakılçık)

¹⁸⁸ İhsani, s. 122.

¹⁸⁹ Çıblak, s. 113.

Hizmetin seçimden seçime yalnızca göstermelik olarak halkın gözünü boyamak amacıyla yapıldığını dile getiren Âşık Hacı Karakılçık, politikacıların daima yalan vaatlerle oy almaya çalışmasını eleştirir. Âşık, politikacıların bu yalan vaatlerinden halkın bıktığını dile getirir. Bir sonraki seçimde de vatandaşlık görevini yerine getirerek oylarını vereceklerini söyleyen âşık, siyasîlerden de artık sorumluluklarının farkına vararak gereğini yerine getirmelerini ister.

Âşık Sefil Selimî, politikacıların sorumluluklarını hatırlatarak, birlik içinde güçlü bir ülke kurabilmenin mümkün olabileceğini söyler:

Çat

Bizler bir vatandaş, sizler bir vekil,

Rey dediniz verdik başı başa çat.

Ya milleti düşün, ya geri çekil;

Ya da çözüm getir, işi işe çat.

O koltuklar bizim, bu ulus bizim,

Ölümden huzuru garipsen özüm.

Vatana fabrika, halka iş lazım,

Yükselsin bacalar taşı taşa çat.

Hür kürsüde bol keseden az harca,

Beşikteki çocuk girmesin borca.

Vicdanı dört sene sokmayın hurca,

Er geç dökülecek dişi dişe çat.

Tahsil görmüş siyasetçi bebekler!

Kanburu yok etmez üst üste ekler.

Kesede maaşlar, imzalı çekler,
Bardağı bardağa, düşü döse çat.

Ben seçmenim, birkaç milyon oy'um var,
Aklım yetmez sırtımda bir beyim var:
Gelip gitmediğin harap köyüm var,
Umut ver, vaat ver, düşü düşe çat.

Bir kanun, bin kanun, hak, hukuk, yasa,
Milletçe bağlıyız hep bir esasa.
Bir yanda neşe var, bir yanda tasa,
Gam keder yok olsun hoşu hoşu çat.

Millet Meclisi'nde sen yok, millet var,
Çıkmazlara yön verecek devlet var,
İlkelere sadakatte kudret var,
Dostluğu zay etme eşi eşe çat.

Bir çatı altında bir bayrak ile,
Yaşayan ulusta ne gezer çile?
Ey SEFİL SELİMÎ tut sen el ele,
Biri bine bağla, beşi beşe çat.¹⁹⁰

(Âşık Sefil Selimî)

¹⁹⁰ Sefil Selimî, *Yalınkat*, Emek Matbaası, Sivas, 1978, s. 119-120.

Âşık Sefil Selimî, Âşık Süleyman'ın şiirinde gördüğümüz gibi, vekil adaylarından üzerine düşen sorumluluğu layıkıyla yerine getirebileceğine inanıyorsa bu vazifeye talip olmalarını ister. Bu sorumluluğu üstlenmeye karar verenlerin mutlaka halkın sorunların dair bir çözüm önerisi olması gerektiğini dile getirir. Meydanlarda, kürsülerde bol bol nutuk atmak yerine, Türkiye'nin ve Türk toplumunun kalkınması adına çaba göstermek zorunda olduklarını hatırlatır. Âşık, halkın iradesiyle seçilmiş insanların, topluma bir reçete sunmak yerine daha fazla sorun üretmesini eleştirir. Siyasetçilerin birtakım menfaat unsurları sonucunda zenginleşme çabalarını da eleştiri konusu eder. Âşık aynı zamanda siyasîlerin halkın yaşadığı yerleri ziyaret ederek, onların yanında olduğunu hissettirmesini ve umut verici söylemler geliştirmesini tavsiye eder.

Ülkenin kanunlar çerçevesinde yönetildiğini belirterek, toplumun bu kanunlara sadık kalarak adil bir düzen kurma yönündeki çabasını, ülkenin yönetimindeki insanların da desteklemesi gerektiğini ifade eder. Milletvekillerine Meclis'te millet adına hareket etmek üzere görevlendirildiklerini hatırlatarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilkelerine sadık kalmak şartıyla çözümler üretmelerini ister. Âşık son olarak, Türk milletinin birlik içinde, bir çatı ve bir bayrak altında yaşadığı süreç sorunlarıyla mücadele edebilecek güce sahip olduğunu ifade ederek birlik çağrısı yapar.

Bu bölümde görülen düşüncelerden şunları çıkarabiliriz:

1. Tek amaçları halkın oyunu alabilmek olan politikacıların, bu doğrultuda yalan söylemler oluşturmaları eleştiri konusu olmuştur.
2. Politikacıların, halka hizmet etmek yerine, ülkenin kaynaklarını sömürme yarışında oldukları vurgulanmıştır.
3. Halkın iradesiyle seçilmiş milletvekillerine ulaşmanın zorluğuna ve vekillerin umursamaz tavırlarına dikkat çekilmiştir.
4. Siyasî söylemlerin dinî değerler üzerine oluşturulmasına karşı çıkılmış, toplumun kutsal değerler üzerinden ayrıştırılmaması gerektiğinden bahsedilmiştir.
5. Politikacıların toplumu kutuplaştırmaya çalışarak, bunun üzerinden kendilerine çıkar sağlama amacıyla oldukları düşünülmektedir.
6. Yolsuzluğun, yoksulluğun, sosyal ve ekonomik hayattaki adaletsizliğin, kimlikler üzerinden yapılan ayrımcılıkların ülkenin ciddi problemleri arasında olduğu ifade edilmiştir.
7. Siyasî iktidarların, muhalif hareketlerin eylemlerini engellemek adına çaba gösterdiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda muhalif hareketlerin önemine vurgu yapılmıştır.
8. İktidardaki partilerin, yandaş olarak tanımlanan kitleyi devletin kurumlarına yerleştirme politikaları eleştirilmiştir.
9. Bir sonraki seçimde iktidara gelme ihtimâli olan siyasî hareketlere, düzenin değişmesi gerektiğini hatırlatarak, birtakım uyarılarda bulunmuşlardır.
10. Köylünün ve işçinin emeklerinin karşılıksız kalması durumu, dikkat çekilen konular arasındadır.

4.7. LİDERLER ÇEVRESİNDE GELİŞEN ŞİİRLER

Lider faktörü, siyasî hareketlerin kendine taraftar kazandırması adına oldukça önemli bir olgudur. Güçlü bir lider çevresinde gelişen hareketler, siyasî hayatta daha uzun süre etkinliğini sürdürebilmektedir. Gerek iktidarda, gerek muhalefette bulunan partilerin politikalarının kamuoyunda kabul görebilmesi adına, liderler gayet kritik bir görevi üstlenmektedirler. Gerçekleştirecekleri eylemler, doğal olarak arkalarındaki geniş kitleyi de ilgilendirmektedir.

Bu noktada, belirli liderlerin yanında yer alan kitlelerden bahsetmek gerekmektedir. Bir kısım parti taraftarları, kendi görüşünün lideri konumunda olan kişiye körü körüne iman edecek bir pozisyonda bulunurlar. Bu kişiler doğru ya da yanlış ayırt etmeksizin, liderin söylemlerini dogmalaştırarak, mutlak doğru haline getirmektedirler. Türk siyasî hayatının birçok döneminde böylesine bir kitleye tesadüf etmek mümkündür. Bunun yanı sıra, partinin görüşlerine bağlı olmasına karşın, sorgulayıcı bir tavırla siyasî anlayışını temellendirmeye çalışan bir kitleden bahsetmek gerekir. Bu kitle, benimsediği ideolojinin lideri konumundaki kimseye fazlasıyla saygı duymakla birlikte, onun söylemlerini dikkatlice analiz ederek değerlendiren insanlardan oluşmaktadır. Bu kitle, gerektiğinde liderin söylemlerine karşı görüşler öne sürebilmektedir. Görüş ayrılıkların çözülemeyecek bir duruma gelmesi halinde ise, parti içi muhalefet haline dönüşen bu kitlede, yeni bir lider arayışı kendini göstermeye başlar.

Bu iki anlayışın dışında, seçmen kitlesi içinde evrensel kabul görmüş görüşler çerçevesinde hareket eden, hiçbir ideolojiye bağlı kalmayan ve bütün liderlerin söylemlerini değerlendirerek belirli bir sonuca varan bir kitleden de bahsedebiliriz. Bahsedilen kitlelerin yanı sıra, apolitik olarak nitelendirilen, siyasî görüşlerden ve siyasî hareketlerden bağımsız bir kitlenin de varlığı ortadır. Bu kitlelerin içerisindeki insanların bir seçim sonra hangi yönde hareket edeceği kestirilememektedir. Dolayısıyla burada liderlerin ikna kabiliyeti ve temellendirilmiş sağlam düşüncelerin etkisi önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Liderler, bu gerçeğin farkında olarak, bu kitleyi de bünyesine katabilecek söylemler geliştirmenin yollarını aramıştır.

1970'li yıllarda da, etkin olan liderlerin içerisinde, en çok Alparslan Türkeş ve Bülent Ecevit'in çevresinde bir siyasî kavga verilmiştir. Âşık şiirinde de, Süleyman

Demirel, Necmettin Erbakan gibi liderlerin ismi geçmesine karşın, özellikle Ecevit ve Türkeş çevresinde şiirlerin geliştiği görülmektedir. Bu doğrultuda sağ görüşe sahip âşıklar ideal lider tipi olarak Alparslan Türkeş'i; sol görüşteki âşıklar ise Bülent Ecevit'i göstermişlerdir.

“Başbuğ” olarak nitelendirilen Alparslan Türkeş'in daima izinde olacaklarını bildiren Ozan Ârif şunları söyler:

Zindeyiz;

Yaradan'a çok şükür,

Çelik gibi zindeyiz.

Bilevlendik Başbuğ'um,

Pür dikkat izindeyiz.¹⁹¹

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, Alparslan Türkeş'in tutuklu olduğu bir ortamda, kendisinin de dışarda olmasının bir anlamı olmadığını ifade eder:

Mamak'tan Gelen Mektup

[...]

Ârif'im dileğim tek şudur Hak'tan,

Selâmınız gelsin yeter uzaktan,

Salsalar da beni, çıkmam Mamak'tan.

İçerde yatarken “liderim” ana.¹⁹²

(Ozan Ârif)

Bülent Ecevit de “Karaoğlan” olarak nitelendirilmiş ve Âşık Daimi'nin şiirinde yeni bir umut olarak görülmüştür:

Ne Zaman Kalkınır Doğu İlleri

Dâimi'nin sözü sözden alana

¹⁹¹ Arif, s. 132.

¹⁹² Arif, s. 150-151-152.

Biraz çıka memleketi dolana

Sıra geldi derler Karaoğlana

Bakalım ne olur doğu illeri¹⁹³

(Âşık Daimi)

Alparslan Türkeş'e bağlılığı bilinen Ozan Ârif'in, Türk siyasî sahnesinde artık lider eksikliği olduğunu ortaya koymaktadır:

Ancak Sezdim;

Koyun olmadığı yerde, neden keçiye

“Abdurrahman” elebi deniliyor bilmezdim.

Hep sorardım kendime “sebebi nedir?” diye,

Son liderler ortaya çıkınca ancak sezdim!...¹⁹⁴

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, Türkiye'de yaşanan adaletsizliklere gönderme yaparak, insanların dünya görüşlerine göre değerlendirildiğini ifade ettiği şiirinde şunları söyler:

... Ve 8 Haziran Geçti

[...]

İşiniz sadece bizi yormaktır,

Adalet değil de, denge kurmaktır.

“Sol”u göstermektir, “sağ”ı vurmaktır,

Budur hneriniz, feniniz sizin.

Millete boşuna rezil olmayın,

“Disk” falan hikaye kafa bulmayın,

¹⁹³ Orhan Aydın, s. 308.

¹⁹⁴ Arif, s. 159.

“Ecevit”i tutup tutup salmayın!..

Sadece “Türkeş”e kininiz sizin.¹⁹⁵

[...]

(Ozan Ârif)

Âşık, adalet mekanizmasının tarafsız gibi görünmeye çalışarak, tam da aksine işler yaptığını dile getirir. Hem sağdan hem de soldan insanların tutuklandığı dönemlerde, asıl hedefin sağ görüşteki insanlar olduğunu diğerlerinin göstermelik tutuklamalar olduğunu ima eder. Aynı noktada sözü liderlere getiren âşık, Bülent Ecevit’i hapsedmenin rol icabı gerçekleştirildiğini, asıl hedefin Alparslan Türkeş olduğunu söylemektedir.

Ozan Ârif, Alparslan Türkeş’in emrinde olduklarını ve onun ülkücülerin üzerindeki etkisini şu şekilde dile getirir:

Emrindeyiz

Vatanın, milletin sahibi biziz.

Başbuğ’um emrinde, emrindeyiz biz.

Bu yolda bir ölür bin diriliriz.

Başbuğ’um emrinde, emrindeyiz biz.

Dinin ve devletin bekâsı için,

İslâmın mübârek gazâsı için,

Cenâb-ı Allah’ın rızâsı için,

Başbuğ’um emrinde, emrindeyiz biz.

Bu yol ki, hayatı bu yolda bulduk,

Bu şuur, bu azmi biz senden aldık.

¹⁹⁵ Arif, s. 113-114-115.

Tek kafa, tek yürek, tek bilek olduk.

Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Köy Şehir, kasaba, milli iradem,

Antepli Şahin'im, Maraş'lı edem,

Yediden yetmiŐe gardaşım, dedem,

Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Başbuğ'um, olmasan her Şey bitmiŐti.

Türkiye komünist olup gitmiŐti.

Sen sağ ol, sayende gençlik yetiŐti.

Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Bu kervan gidecek rsn köpekler.

Analar, babalar, doğan bebekler,

Bozkurtlar hep senden işaret bekler.

Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Korkaklar gelmesin geriye dönsün.

Dışarı çıkmazın evinde sinsin.

Dn sendin, bugün de liderim sensin.

Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Sen emret her engel az gelir bize,

Aşılmaz dağ olsa düz gelir bize,
Zindanmış, urganmış vız gelir bize,
Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.

Sabrimız memleket için biline,
Dileriz akıllar başa alına,
Bir değil bin Ârif feda yoluna,
Başbuğ'um emrinde, emrindeyiz biz.¹⁹⁶

(Ozan Ârif)

Ozan Ârif, inandığı davanın ne derece önemli olduğunu altını çizerek, bu yolda insanların canı pahasına mücadele edeceğini ve bunun da Alparslan Türkeş önderliğinde gerçekleşeceğini ifade eder. Türk-İslâm sentezi çerçevesinde hareket eden âşık, bu mücadelenin hem Türklük adına hem de İslâm adına verileceğini bildirir. Bu dava sayesinde, ideal benliklerine ulaşabildiklerini dile getiren âşık, bilinçlenme sürecini ve bu doğrultuda azimle mücadele etme isteğinin vesilesi olarak lideri Alparslan Türkeş'i göstermektedir. Birbirine gönül bağıyla bağlanmış bir kitleden bahsederek, liderin emirleri çevresinde birlik içinde hareket etmeye hazır olduklarını söyler. Alparslan Türkeş'in bu dava adına hayatî derecede önemli bir lider olduğuna dikkat çeken âşık, onun öncülüğünde bu davanın sürdürülebildiğini dile getirmektedir. Bu noktada bir tehlike olarak gördüğü Türkiye'nin komünizm etkisi altına girmesi durumuna, Alparslan Türkeş sayesinde engel olunduğunu savunmaktadır. Onun görüşleri çevresinde, davanın savunucusu konumunda yeni bir gençlik yetiştiğini ve bu gençliğin ondan sonra da bu davanın devam edebilmesi için tüm inancıyla gayret edeceğini vurgular. Bu yolda, cesaretli adımlarla hareket edemeyenlerle birlikte olamayacaklarını dile getirir. Türkeş'in görüşleri doğrultusunda hiçbir tehdide göz yummadan mücadele edeceklerini dile getirir. Âşık, şiirinin sonunda yalnızca kendinin değil, binlerce ülkücünün bu yolda feda olmaya hazır olduğunu ifade eder.

¹⁹⁶ Arif, s. 133-134-135.

Âşık Mahzuni Şerif, sol çevrede bir umut olarak görülen ve lider ihtiyacını karşılayacağına inanılan Bülent Ecevit'ten daha önceki siyasetçilere benzememesini ister:

Karaoğlan

Sevgili kardeşim canım Karaoğlan

Bizim yüzümüze güleceksen gel

Asık surat göbeklerden usandık

Adamca bakmayı bileceksen gel

Bilirsin ki bizim köyün yolu yok

Hükümete ulaşacak kolu yok

Bizim derdimizin sağı solu yok

Açlığa bir çare bulacaksan gel

Rey dediniz oy dediniz al verdik

Yüz yıllardır gözü bağlı yalvardık

Tarla tarla diken kırdık bel verdik

Yoksulluğa çare bulacaksan gel

Hiç benzeme senden evvel gelene

Çünkü karnımız tok böyle yalana

Hiç sözüm yok milletini sevene

Yani halk'a kurban olacaksan gel

Mahzuni halk ile beraber olur

Haksızın hakkından haklılar gelir

Millet verdiği geri de alır

Kara bahta akgün salacaksan gel¹⁹⁷

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık, o güne kadar toplumu yönetenlerin, halkın hiçbir ihtiyacına kulak asmadığını ve halkın sorunların çözümü adına gittikleri her makamda isteklerine karşı bir hoşnutsuzlukla karşılaştıklarını ifade eder. “Karaoğlan” olarak seslendiği Bülent Ecevit’ten, iktidara sahip olduğunda onlara benzememesini ister. Aksi takdirde bunun bir değişim değil, kurulu düzenin devamı olacağını düşünür. Büyük kentler dışındaki bölgelere hizmet gitmemesi ve halkın yoksulluk içinde yaşaması gibi durumların ideolojilerle ilgisi olmadığını, bunlara çözüm bulacaksa iktidara talip olmasını ister. Toplumun vatandaşlık görevini yerine getirerek, kendilerini yönetecek insanları seçtiğini, siyasetçilerin de görevlerini layıkıyla yapması gerektiğini söyler. Öncelikle yoksulluğa mutlaka bir çözüm üretilmesini talep eder. O güne kadar iktidara sahip politikacıların yalanlarından artık halkın usandığını ifade ederek, yeni yönetimin halkı kandırmak adına yalan vaatlerde bulunmamasını ister. Âşık, daima halkın yanında saf tutacağını bildirerek, iktidara getirme gücünün toplumun elinde olduğunu, gerektiğinde verdiği makamı geri alabileceğini dile getirerek uyarısını dile getirir.

Bülent Ecevit’in iktidara geldiğinde halk için hareket etmesini isteyen Âşık Mahzuni Şerif, Süleyman Demirel’in şahsında da o dönem sürdürülen politikayı eleştirir:

Sorulmalıdır

Bizden selam olsun Süleyman Bey’e

Bize içi dışı görülmelidir.

Kanınan boğuyor gardaş gardaşı

Bizzat kendisine sorulmalıdır.

¹⁹⁷ Zaman, s. 211.

Biz balık değiliz bizi yutmasın
Önümüze kalkan kılıç tutmasın
Anadolu derler sakın çatmasın
Akıl başlarına derilmelidir.

Bizim atlar kır beygire benzemez
Dağda gezer denizlerde yüzemez
Unutmasın çakal aslan ezemez
Bizde sivri burun kırılmalıdır.

Bana bu illerde Mahzuni derler
Fukarayı sever er oğlu erler
Babasının malı değil bu yerler
İnsanca bir düzen kurulmalıdır.¹⁹⁸

(Âşık Mahzuni Şerif)

Memlekette yaşanan kardeş kavgasının sebebi olarak Süleyman Demirel'i gören âşık, hesabın da bunların sorumlusu olarak kendisinden sorulması gerektiğini düşünür. Anadolu insanının sabrının zorlanmamasını, halkın gerektiğinde bütün engellere rağmen büyük bir mücadele verebileceğini hatırlatır. Süleyman Demirel'in lideri olduğu Adalet Partisi'nin simgesi "kır beygir"e gönderme yaparak, hiçbir engelleme karşısında yılmayacaklarını ifade eder. Otoriter eğilimde olan siyasî anlayışlara hiçbir zaman müsaade etmediklerini, bundan sonra da etmeyeceklerini belirtir. Âşık, sözlerinin sonunda bu toprakların kimsenin şahsi malı olmadığını hatırlatarak, yeni bir düzen kurmanın şart olduğunu söyler.

Âşık Mahzuni Şerif, kendi köyüne yapılan yol üzerinden Süleyman Demirel'e seslenerek, Türkiye'nin her bölgesinin eşit şekilde hizmete ihtiyaç duyduğunu söyler:

¹⁹⁸ Zaman, s. 252-253.

Berçenek Değil

Süleyman bey yaptı ama

Yalnız Berçenek değil dir

Koca Türkiye'nin yolu

Yalnız Berçenek değil dir

Bütün bağlar bağısız nesiz

Gece, gündüz hep uykusuz

Bütün köyler yolsuz susuz

Yalnız Berçenek değil dir

Birgün gittim Almanya'ya

Hiç kimse görmedim yaya

Yürüyelim doya doya

Yalnız Berçenek değil dir

Süleyman bey, Süleyman bey

Ağrı'daki, burdaki köy

Gel bu fikri böylece yay

Yalnız Berçenek değil dir

Mahzuni değildir nacak

Balta değildir kesecek

Bu rüzgar tatlı esecek

Yalnız Berçenek değil dir¹⁹⁹

(Âşık Mahzuni Şerif)

Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesine bağlı bir köy olan Berçenek, aynı zamanda âşığın doğduğu köydür. Süleyman Demirel'in bu köye yol yaptığını; fakat Türkiye'nin birçok bölgesinde köylerin hâlâ yol beklediğini ifade eder. Köylerde yaşanan yol ve su problemine dikkat çekerek, bunun çözümü adına adımlar atılmasını ister. Avrupa ülkelerinden örnek göstererek, oralarda böyle bir sorunun olmadığını, Türkiye'yi yönetenlerin de büyük kentlerin yanında Anadolu ilçelerine, köyelerine de önem vermesini ister.

Abdulvahap Kocaman, dönemin etkili siyasetçilerinden millî görüş hareketinin lideri Necmettin Erbakan'ın politikalarını ve siyasî tutumunu eleştirir:

Anlamadık Hoca Seni

Ne yaptığın belli değil

Anlamadık hoca seni

Yaptığın temelli değil

Anlamadık hoca seni

Yaptıkların ümit yıktı

Millet şu çenenden bıktı

Hamlelerin boşa çıktı

Anlamadık hoca seni

Sağcı mısın solcu musun

Hancı mısın yolcu musun

Fala bakan falcı mısın

¹⁹⁹ Zaman, s. 189.

Anlamadık hoca seni

Belli değil sağın solun

Nereye çıkacak yolun

Kırık mı kanadın kolun

Anlamadık hoca seni

Siyasetten anlamazsın

Söyleneni dinlemezsin

Anarşiyi önlemezsin

Anlamadık hoca seni

Sana dedik Necmi Dayı

Kaybettik haftayı ayı

Nerde kurduğun sanayi

Anlamadık hoca seni

Namaz kılarınsın ön safta

Temel atarsın her hafta

Projeler kalır rafta

Anlamadık hoca seni

Meydanlarda nutuk atarsın

Sola geçtin sağa attın

Boşa kendini avuttun

Anlamadık hoca seni

Sen denginle eyle yarış

Yurt gezersin karış karış

Acep nedir milli görüş

Anlamadık hoca seni

Sanma ki Kocaman bilmez

Peşin sıra kimse gelmez

Korkarım dediğin olmaz

Anlamadık hoca seni²⁰⁰

(Abdulvahap Kocaman)

Âşık, Necmettin Erbakan'ın siyasî tavrına bir anlam veremediğini belirterek, ürettiği politikaların da geçici olduğunu, Türk siyasetine uzun vadede umut vadetmediğini ifade eder. Erbakan'ın gerçekleştirmeyi ön gördüğü faaliyetlerin bir sonuca ulaşmadığını, insanların sağlam temele dayanmayan söylemlerinden sıkıldığını ifade eder. Erbakan'ın siyasî yelpazenin hangi tarafında olduğunu tam olarak kestiremediğini söyleyen âşık, ondan net bir duruş sergilemesini ister. Savunduğu davanın nasıl bir Türkiye tablosu hayal ettiğinin ortada olmadığını söyleyen âşık, ondan fikirlerini açık bir şekilde ifade etmesini ister.

Âşık, Erbakan'ın siyasetten de anlamadığını söyleyerek, diyalog yoluna kapalı olduğunu ve ülkede yaşanan anarşi ortamı için bir çözüm üretmediğini ifade eder. Sanayiye dayalı bir ekonomi planı olduğunu, birtakım projeler öne sürdüğünü; fakat bunun yalnızca söylemde kaldığını dile getirir. Âşık, MSP-CHP koalisyonuna da gönderme yaparak, bu dönemde solla ittifak ettiğini ve sağ görüşe karşı tavır aldığını dile getirir. Ayrıca, Erbakan'ın "milli görüş" olarak tanımladığı görüşünün topluma iyi

²⁰⁰ Atılğan, s. 79-80.

anlatılmadığını ifade eder. Âşık son olarak, Erbakan'ı bu politikalarla devam ettiği sürece kendi görüşüne taraftar bulamayacağını iddia eder.

Milliyetçi görüşe sahip olduğu bilinen Âşık Murat Çobanoğlu'nun, Bülent Ecevit'i umut olarak gördüğü bir şiiri şöyledir:

Karaoğlan

Üç ay oldu bir haberin çıkmadı,
Ses ver de sesime gel Karaoğlan!
Kaşların çatıp da yüz buruşturma,
Milletin yüzüne gül Karaoğlan!

Yenilir mi doğruların bileği?
Hak, hukuk, adâlet; Türk'ün direği.
Milletimin budur senden dileği,
Yaptır köprü, câmi, yol Karaoğlan!

Hele anlaşmadı bazı insanlar,
Onun için sarılmadı çibanlar,
Benim bu sözümü anlayan anlar,
Herkesin ağzında dil Karaoğlan!

Çobanoğlu bu milletin ozanı,
Edirne'den Kars'a kadar vatanı,
İçten geldi, sana yazdım destanı,
İnledi sazımda tel Karaoğlan!²⁰¹

(Âşık Murat Çobanoğlu)

²⁰¹ Ali Kafkasyalı, *Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı, Sanatı, Eserleri*, 72 Tasarım Dizgi Fotokopi Ofset Bilgisayar Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1998, s. 232.

Âşık, Bülent Ecevit'in işbaşına geldiği zaman, daha önceki iktidarlar gibi halkın isteklerine yüz çevirmemesini ve milletin sorunları adına çözümler üretmesini ister. Hak, hukuk, adalet gibi kavramların, Türk milletinin töresinde var olduğunu söyleyen âşık, Ecevit'ten de bu ilkeler doğrultusunda halka hizmet etmesini ister.

Âşık, ortak akli reddetmemesini ve uzlaşmacı bir tavırla politika üretmesini tavsiye ederek, Karaoğlan'ın halkın gönlünde bir yer edindiğini belirtir. Ecevit için oluşturduğu bu şiirinin, içten bir tutumla ele alındığını ifade eden âşık, kendisinin milletin ozanı olduğunu, vatanın bağımsızlığı ve milletin bütünlüğü adına hareket edecek liderlere saygı duyacağını belirtir.

Liderlere seslenen âşıkların, şu düşünceler ekseninde hareket ettiğini söyleyebiliriz:

1. Siyasî hareketlerin başarı adına lider etkenin oldukça önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda inanılan davanın geleceği için liderlerin oldukça kritik bir görev üstlendikleri vurgulanmıştır.
2. Âşıklar, uyarılarını bizzat liderin şahsında gerçekleştirerek, partilerin politikalarının yeniden düzenlenmesini istemişlerdir.
3. 1970’li yılların siyasî hayatı içerisinde etkisini sürdüren, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş, Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan şiirlere konu edilen liderler olarak karşımıza çıkmaktadır.
4. Alparslan Türkeş, ülkücü hareketin geleceği adına oldukça önemli bir isim olarak görülmüş; Bülent Ecevit de Türk siyaseti açısından bir umut olarak yansıtılmıştır.

4.8.KIBRIS HAREKÂTI'NI KONU EDİNER ŞİİRLER

Kıbrıs Adası, tarihî süreçte birçok ülkenin üzerinde hâkimiyet kurma çabasında olduğu bir bölge olmuştur. Osmanlı'nın 1571'de Kıbrıs'ı Venedikliler'in elinden almasından itibaren, İngiltere'nin bu toprakları Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altından çıkarma politikası kendini göstermiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, İngiltere amacına ulaşmış ve Lozan Antlaşması'yla birlikte, Kıbrıs'ı kendi toprakları arasına katmayı başarmıştır.

1950'li yıllardan itibaren Yunanistan'ın İngiltere'den bu toprakları istemesi ve Kıbrıs'ta yaşayan Rumların eylemleri, bu topraklarda yaşanan sıkıntıların daha da büyümesine olanak sağlamıştır. Uluslararası toplantılar ve ikili görüşmeler sonuç vermeyince, Kıbrıs Rumları tarafından kurulan “EOKA” adlı bir örgüt ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin bu soruna ilişkin çözüm önerileri Yunanistan yönetimi tarafından kabul görmemiştir. Türklerin, Yunanlıların ve İngilizlerin içinde olacağı bir “geçiş dönemi” önerisi de, Yunan yönetimi tarafından kabul görmemiştir. Yaşanan bunalımlar sonucunda konu Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların gündemine alınmış ve sorunun çözümüne ilişkin birtakım görüşmeler gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Nihayetinde 1959 yılında Türk ve Yunan tarafında bir antlaşma sağlanmış ve konuyla ilgisi olan tüm taraflarca onaylanmıştır. Bu antlaşmaya göre bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması öngörülmüştür. Tüm tarafların garantisi altında oluşturulan bir anayasa ve Başkan'ın Rum, Başkan Yardımcısı'nın Türk olacağı bir sisteme doğru yol alınmıştır. Bu anayasaya, Kıbrıs'ta düzenin bozulması halinde tarafların askerî müdahalesine imkân tanımıştır. Antlaşma'nın hükümleri Rumlar tarafından çiğnenince, bir anayasa problemi ortaya çıkmış; Yunan tarafından gelen yeni anayasa önerileri reddedilmiştir. Bu aşamadan sonra, Ada'da bir Türk kıyımının yaşanması sonucunda Türkiye, taraf olan ülkelere başvurmuş; sorunun çözülmemesi halinde kendi başına bir müdahalede bulunacağını bildirmiştir. Sorunun tekrar Birleşmiş Milletler'e gitmesi üzerine “Birleşmiş Milletler Barış Gücü” kurulmuş ve bir arabuluculukla çözüm arayışları sürdürülmüştür. Fakat bütün önerileri rağmen, Türklere karşı yaşanan şiddet eylemlerinde bir değişiklik görülmeyince, Türkiye askerî harekât kararı almıştır.

Bu harekâtı engellemek adına 1964 yılında Amerika, “Johnson Mektubu” olarak bilinen meşhur mektubu İsmet İnönü’ye göndermiştir. 1967’de tekrar Kıbrıs’taki Türklerin üzerindeki baskının artması üzerine, Türkiye harekete geçme kararı almış ve yine Amerika bunu engellemeye çalışmıştır. Bu sırada Yunanistan’da Dimitrios İonnides öncülüğünde “Albaylar Cuntası” adlı verilen bir darbe gerçekleştirmiştir. Darbenin diğer ayağı da Kıbrıs’ta harekete geçerek, benzer bir müdahaleyle, Makarios Hükümeti’ni devirerek, Türklere karşı tavrıyla ön plana çıkmış bir isim olan Nikos Sampson’un Başkan olmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda işler çığırından çıkmış ve Türkiye, Kıbrıs’ın Yunanistan toprağı olmasını engellemek ve oradaki baskıyı ortadan kaldırmak amacıyla 20 Temmuz 1974 yılında askerî harekâtı başlatmıştır.

Bu harekât sırasında görev başında olan CHP-MSP Hükümeti, ortak bir görüşle Kıbrıs’a müdahale kararını almışlardır. Bu harekât, Birleşmiş Milletler’in ateşkes çağrısıyla son bulmuştur. Fakat, şiddet eylemlerinin devam etmesi üzerine 14 Ağustos’ta gerçekleşen ikinci harekâtla birlikte Ada’nın yarıya yakın kısmı Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Bu harekâtın sonuçlarından biri olarak da darbeye başa gelen Sampson Hükümeti de yıkılmıştır. Sonraki süreçte, Cenevre’de Türk, Yunan ve İngiliz tarafları arasında barış görüşmeleri başlamıştır. Yunan tarafının anlaşmaya yanaşmaması sonucunda “Bağımsız Cumhuriyet” fikri ortaya çıkmıştır. Nitekim 1983 yılında yalnızca Türkiye’nin tanıdığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni kurulmuştur. Bu yaşananlar birtakım karşılıklı yaptırımlara –Amerika’nın silah ambargosu, Türkiye’nin Amerika’nın askerî tesislerini kapatması gibi- neden olmuştur.²⁰²

1970’li yıllarda siyasî hayatta birçok gelişme yaşanmış; fakat dış politika adına yaşanan gelişmeler arasındaki en önemli hadise Kıbrıs Harekâtı olmuştur. Bu nedenle, yaşanan bütün siyasî olayların dışında bu harekâtı ayrı bir başlık altında inceleme ihtiyacı hissettik. Âşık şiiirinde de bu harekât, Kıbrıs’taki Türkler ve Türkiye’nin dış politikası adına çok kritik bir hamle olarak görülmüştür. Bu noktada, sağ ve sol görüşteki âşıkların benzer reaksiyonlar oluşturarak, millî bir duruş sergiledikleri görülmektedir. Kıbrıs Harekâtı esnasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan Bülent

²⁰² Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz.

Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 463-464-465-466-467-468.

Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 400-401-402.

Ecevit'in de, bu gelişmeyle birlikte bir kahraman konumunda değerlendirildiği görülmektedir.

Sağ görüşün temsilcilerinden biri olarak gördüğümüz Âşık Kemâlî Bülbül, Kıbrıs Harekâtı'nı büyük bir zafer olarak görmüştür:

Kıbrıs Zaferi

Kıbrıs semâsında şimşekler çaktı

Kara kartal gibi daldıkça jetler

Bu mutlak tedbirdi, alınacaktı

Aşıldı aşılmaz sanılan setler

Temmuz'un yirmisi, gün cumartesi

Burda Başbakanın Türk'e müjdesi

Ya zafer ya ölüm, yolun ötesi

Adaya sancağı çekti Mehmetler

Tepeden inmeye başladık erken

Kuşatıldı ada şafak sökerken

Ordumuz göklerden asker dökerken

Korkudan patladı Yunanlı ödler

Beşparmak Dağları ateş içinde

Zehirli yılanlar, gizlenmiş inde

Düşmanı buluruz olsa da Çin'de

Bulmazsak affetmez, torunlar cedler

Havadan Lefkoşe, denizden Girne

Eklendi akınlar biri birine

İsabetler tam, Rum hedeflerine

Kayaya tırmanır arslan leventler

Jetlerin pikesi tekrar çıkışı

Gökten paraşütle asker döküşü

Şanlı donanmanın keskin bakışı

Pervaneden hızlı tankta paletler

Tekbir sesleriyle çınladı ada

Yiğitler safında şehit şühedâ

Merdi oluverdi kum da kaya da

Gönüllü sayıyor kendini fertler

Hava deniz kara bütün ordumuz

Diyorlar burası ata yurdumuz

Vatan, Anavatan bu da yavrumuz

Zaferini kutlar kasaba kentler

Kemâlî Bülbül'üm ben bir neferim

İhtiyat safında ayrılmış yerim

Harbi kazanırım sulhü severim

Dünyadan gelmez mi beyaz buketler²⁰³

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Âşık, harekâtın ilk aşamasından bahsederek sözüne başlamış; bu harekâtı Türkiye'nin ve Kıbrıs'taki Türklerin geleceği adına bir zorunluluk olarak görmüştür. Bu harekâtın başarısız olacağını düşünenlerin aksine, Türk Ordusu'nun bütün engelleri aşarak zafere ulaştığını dile getirir. Harekât kararının, dönemin Başbakan'ı Bülent Ecevit tarafından Türk milletine verilmiş bir müjde olduğunu söyleyen âşık, bağımsızlık uğruna Türk askerinin canı pahasına mücadele ettiğini dile getirmiştir. Âşık, sonunda başarının sağlandığını ve Türk sancağının Kıbrıs Adası'nda dalgalandığını müjdeler. Aynı zamanda Türk Ordusu'nun harekete geçmesiyle birlikte, Yunanlılar'ın yaşadığı korkuyu dile getirir. Beşparmak Dağları'nda yaşanan ateş hattına gönderme yaparak, düşman karşısında Türk askerinin kahramanlaştığını ifade eder. Düşmana karşı büyük bir inançla mücadele verilmemesi halinde, sonraki nesillerin bunu affetmeyeceğini söyler. Askerî müdahalenin aşamalarından bahsederek şiirine devam eden âşık, Türk-İslâm vurgusu yaparak Ada'nın hâkimiyet altına alındığını bildirir. Âşık, Kıbrıs'ın Osmanlı kontrolünde olduğu döneme de atıfta bulunarak, buranın ata yurdu olduğunu, Türkiye'nin anavatan, Kıbrıs'ın da artık yavru vatan olduğunu dile getirir. Âşık, harekâtın zaferle sonuçlandığını ve bu aşamadan sonra barış adına çaba göstermek gerektiğini ifade eder.

Âşık Kemâlî Bülbül, bir başka şiirinde bu harekâtı destanlaştırır:

Kıbrıs Destanları

Yolculuk başladı yavru vatana

Mersin'den mi gitsek Atina'dan mı

Gitmek vacip, eli silâh tutana

Girit'ten mi gitsek Antalya'dan mı?

Cesur Mehmetçiğe her yol vız gelir

²⁰³ Köktürk, s. 262-263.

Bire yüz gelseler gene az gelir
Türkü söyledikçe Türk'e haz gelir
Kerpe'den mi gitsek, Midilli'den mi?

İmansızlar korkar imanlılardan
Zerre pervamız yok Yunanlılardan
Sözünde işinde mertiz onlardan
Kornik'ten mi gitsek Nikarya'dan mı

Suç işleyip hem de yılışıyorlar
Yağma mı koltuk mu paylaşıyorlar
Hem de kapı kapı dolaşıyorlar
Limni'den mi gitsek Marmaris'ten mi

Tarih var oldukça bizler de varız
Ege'deki gibi tekrar boğarız
Akdeniz'i mezar yapıp koyarız
Rodos'tan mı gitsek Fethiye'den mi

Makaryos'tan beter kuduran cunta
Sıkılmadan diyor ne var ki bunda
Türkiye verir mi zerre avanta
Hatay'dan mı gitsek, Selanik'ten mi?

Ölmek var dönmek yok, bu son parola
Türk geri döner mi çıkınca yola
Dönersem kahpeyim gözüm kör ola
Patras'tan mı gitsek, Ankara'dan mı

Darbe devrim diye yalan uydurun
Bize ne siz sizi vurun öldürün
Sıkıysanız Türkün önünde durun
Çiğli'den mi gitsek Adana'dan mı

Bu yollar var ama gökten geliriz
Bizler çok haklıyız Hak'tan geliriz
Yayları gerilmiş oktan geliriz
Konya'dan mı gitsek Anamur'dan mı

Âşık Kemâlî der vur Mehmet'im vur
Hakkı adaleti dünyaya duyur
Zaferlerle barış düzenini kur
Muğla'dan mı gitsek Sakarya'dan mı?²⁰⁴

(Âşık Kemâlî Bülbul)

Yavru vatan olarak nitelendirdiği Kıbrıs adına mücadele etmenin Türk insanın görevi olduğunu söyleyen âşık, hiçbir zorluğun Türk askerinin ulaşacağı zaferi engelleyemeyeceğini vurgular. Türk toplumunun ve ordusunun Yunanlılardan hiçbir

²⁰⁴ Köktürk, s. 116-117.

şekilde korkmadığını, onlardan daha mert olduğunu vurgular. İmanlı-imansız söylemiyle, bu savaşın aynı zamanda bir inanç meselesi olduğunu dile getirir.

Yunanlıların ve Rum tarafının suçlu olmalarına rağmen, hâlâ üstünlük sağlama çabası içinde olduklarını ve kendilerine ait olmayan toprakları yağmalayıp, hüküm sürme iddiasında olduklarını söyler. Tarihî süreçte yaşanan zaferleri hatırlatarak, daha önce yaşanan galibiyetlerin şimdi tekrarlanacağını söyler. Yunanistan'ın Kıbrıs'taki darbe hareketine destek vermesini ve Kıbrıs'ı kendi topraklarına katma amacıyla antlaşmaların dışına çıkarak birtakım öneriler getirmesini şiddetle eleştiren âşık, Türkiye'nin bu konuda kesinlikle taviz vermeyeceğini ifade eder.

Âşık, bu harekât kararının ardından, geri dönüşü olmayan bir yola girildiğini, Türk ordusunun bu harekâtı zaferle taçlandırmadan geri dönmeyeceğini dile getirir. Kıbrıs'ta yaşanan Türk kıyımına müsaade edilmeyeceğini söyleyen âşık, buna engel olmak adına her yolun deneneceğini ifade eder. Türk milletinin davasında haklı olduğunu ve gücünü Hak'tan aldığını dile getiren âşık, diğer şiirinde olduğu gibi zaferin sonucunda barış için uygun bir ortam sağlanması gerektiğini söyler.

Âşık Sefil Selimi, vatanın ve Türk milletinin tehlike altında olduğu anda, toplumun birlik içinde mücadele edeceğini hatırlatarak Kıbrıs Harekâtı'nı anlatır:

Diriliriz Savaş Gördüğümüz Gün

Dünya devletleri Türk'e baş eğdi

Kıbrıs'ı kuşatıp sardığımız gün

Ordumuz yeni bir zilleti boğdu

Çıkartma kararı verdiğimiz gün.

Şimşeklerle boy ölçüşür gücümüz,

Vatan için şehit düşmek tacımız;

Mermi taşır Fatma Bacı'mız,

Bir savaş sergisi serdiğimiz gün.

Molekölüz her kapsüle sığmayız,
Atomuz ki bombaya baş eğmeyiz,
Kuvvetliyiz değmeyene değmeyiz,
Yer gök titrer fiske vurduğumuz gün.

Gülleden kaçmayız, toptan sinmeyiz,
Dört yan ateş olsa girsek yanmayız,
Muzaffer olmadan geri dönmeyiz
Meydan inler cenge girdiğimiz gün.

Biz harpçi milletiz ezel ebe'den,
Gördüğümüz işler evlat babadan.
Kanlar kurumadı Kocatepe'den,
Cesetlerden köprü kurduğumuz gün.

Türkler yanardağdır, Türklük volkandır,
Türk şamarı her silahtan yamandır;
Biz ateşiz düşman bize samandır,
Kül olurlar yanıp durduğumuz gün.

Bizi tarif etmek bize ar gelir,
Kosova, Sakarya, Pilevne bilir.
Bu defa ananız kocasız kalır,
Tek tek hepinizi kırdığımız gün.

Malazgirt, Kurtuluş, Kunuri, Kore,
Çanakkale adlı o meşhur yere
Dumlupınar sesleniyor askere...
Bir ferdiniz kalmaz vardığınız gün.

Köpeği kudurtan yediği ağı,
Daha harp etmedik bu bir gözdağı.
Burçlara dikildi zafer bayrağı,
Hesapsıza hesap sorduğumuz gün.

Gerekse seferde, gerek hazarda,
Bu Sefil Selimi kurban bu yurda.
Cenk gününde ölü olsak mezarda
Diriliriz savaş gördüğümüz zaman.²⁰⁵

(Âşık Sefil Selimi)

Âşık, Kıbrıs'a harekât kararı almanın son derece doğru bir karar olduğunu vurgulayarak, Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye atmaya çalışan devletler karşısında da büyük bir zafer kazanıldığını söyler. Vatan uğruna şehit düşmenin, Türk milletinin şerefi olduğunu dile getirerek, savaş halinde kadın erkek bütün insanların aynı inançla hareket edeceğini ifade eder. Türk toplumun bağımsızlığı ve hürriyeti tehdit altında olmadığı sürece kimseye güç gösterisinde bulunmak gibi bir amacı olmadığını; fakat tehlike hissettiği anda da tereddüt etmeksizin harekete geçeceğini ifade eder.

Kıbrıs Harekâtı'yla ilgili yazılmış diğer şiirlerde gördüğümüz gibi, Türk insanının hiçbir engel karşısında yılmayacağını ve bir yola çıktığında zaferi elde etmeden geri dönmeyeceğini dile getirir. Bunun Türk tarihinde fazlasıyla örneğine

²⁰⁵ Selimî, s. 109-110-111.

rastladığımız söyleyen âşık, Türklük vurgusunu ön plana çıkararak; Kosova, Sakarya, Dumlupınar, Pilevne, Malazgirt, Kore, Kunuri, Çanakkale savaşlarını hatırlatır. Bu zaferin bir gözdağı olduğunu bildiren âşık, savaş anında Türk milletinin her şeyini ortaya koyarak mücadeleye katılacağını ifade eder.

Âşık Daimi de, Kıbrıs Harekâtı'nı konu edinen isimler arasındadır:

Kükremiş Yeleli Aslan Geliyor

Bin dokuz yüz yetmiş dördün yazında

Uyan düşman uyan aslan geliyor

Kıbrıs Adası'nın Girne düzündü

Kahpe düşmanlara tufan geliyor

İnsan olan insan kıyar mı cana

İnsanlar toprağı boyar mı kana

Çakallar göz dikmiş yavru vatana

Uyan çakal uyan tufan geliyor

Kükremiş yeleli aslan geliyor

Kararlıyız neticeye varmaya

Mücahidin yarasını sarmaya

Masumların hesabını sormaya

Uyan hain uyan tufan geliyor

Kükremiş yeleli aslan geliyor

Merdine de ey Dâimi merdine

Namertler giremez mertler yurduna

Kaçar kahpe cunta bakmaz ardına

Kaçma korkak kaçma tufan geliyor

Eli Zülfikarlı aslan geliyor²⁰⁶

(Âşık Daimi)

Âşık Daimi, bu harekâtı gerçekleştirenlerini övmek ve Türk askerinin gücünü göstermek amacıyla “kükremiş yeleli aslan” benzetmesini yaparak şiirine başlar. Türk askerinin düşman karşısında adeta bir tufan gibi eseceği belirtilerek, bu harekâtı konu alan şiirlerde gördüğümüz, “Türk Ordusu’nun gücünü ortaya koyma” isteği ön plana çıkarılır. Âşık, “yavru vatan” olarak nitelediği Kıbrıs Adası’nda zulüm yaşandığını ve bu zulme sebep olanların burada hâkimiyet kurma çabasına izin verilmeyeceğini bildirir. Âşık, bu çıkartmanın kararlı bir şekilde yapıldığını ve sonuca varılmadan geri dönülmeyeceğini ifade eder. Kıbrıs’taki Yunanistan destekli cunta yönetimine de gönderme yaparak, bu çıkartmayla birlikte onların da sonu geldiğini belirtir. Âşığın, Kıbrıs Meselesi’nde taraf olan ülkeler için düşman tanımlaması yaptıktan sonra, “kahpe, çakal, hain, korkak” gibi söylemlerde bulunması da dikkat çekmektedir.

Âşık Daimi, Kıbrıs Harekâtı sırasında dünyadaki birçok devletin Türkiye’nin karşısında konum aldığını; fakat bunun kazanılacak zafere engel olamayacağını dile getirir:

Kim Ne Derse Desin Kıbrıs’tayız Biz

Papuç bırakmayız kahpe Bizans’a

Kim ne derse desin Kıbrıs’tayız biz

İster İngiltere ister Fransa

Kim ne derse dedin Kıbrıs’tayız biz

Dinle katil Samson dinle Gregos

Attın kuru sıkı hepsi çıktı fos

²⁰⁶ Orhan Aydın, s. 346.

Karanlıkta göz kırpıyor Makaryos
Kim ne derse desin Kıbrıs'tayız biz

Ege için kopardığın yaygara
Yine olacaksın şaşkın maskara
Beş parmakta nasıl kaldın madara
Kim ne derse desin Kıbrıs'tayız biz

Seni kışkırtanın ne idi kastı
Yediğin sopaya kim kulak astı
Seni kışkırtanlar hepsi yan bastı
Kim ne derse desin Kıbrıs'tayız biz

Aşık Dâimi'yim bu şanlı sancak
Her zaman Girne de dalgalanacak
Var iken neslimiz tüter bu ocak
Kim ne derse desin Kıbrıs'tayız biz²⁰⁷

(Âşık Daimi)

Âşık, Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı harekâta doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmeye çalışan ve bu toprakları kendi hâkimiyeti altına almaya çalışan devletlere seslenerek, her ne şartta olursa olsun, Türk milletinin kararlılıkla çıktığı bu yoldan döndürülemeyeceğini ifade eder. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Başpiskopos Makarios'a da gönderme yapar. Makarios'un Kıbrıs'ta Türk toplumuna karşı benimsediği tutumu "karanlık" olarak niteleyip eleştirir.

²⁰⁷ Orhan Aydın, s. 356.

Türk Ordusu'nun Beşparmak Dağları'ndaki mücadelesini överek, bu zaferle birlikte Türkiye'ye karşı planların bozulduğunu dile getirir. Kıbrıs'ta kargaşa çıkararak Türk kıyımına vesile olanların, bu harekât sonrasında politika değiştirdiklerini dile getirir ve Rum tarafına bu kışkırtmaların bedelini ödediğini söyler. Türk sancağının ilelebet Kıbrıs'ta dalgalanacağını dile getiren âşık, Ada'daki Türk egemenliğinin Türkler yaşadığı sürece devam edeceğini ifade eder.

Âşık Mahzuni Şerif, Türkiye'nin, Türkler'in Kıbrıs'ta yaşadığı baskıya sessiz kalmayıp, net bir duruş sergileyerek harekete geçmesini ve kararlı adımlarla zafere ulaşmasını över. Orada bulunan Türk askerinin, görevini layıkıyla yerine getirerek büyük bir mücadele verdiğini ifade eder:

Geliyor

Hele bakın şu yiğidin göğsüne

Zalımdan bir kurşun yemiş geliyor

Albayrağı tabutuna sarılmış

Bu toprak benimdir demiş geliyor

Kundakta yavrular diri yakılmış

Çoluk çocuk hendeklere dökülmüş

Gebe kadınlara süngü sokulmuş

Kıbrıs'ı bir duman almış geliyor

Bir papazın şerri, dünyayı sardı

Akdeniz'i kana, yaktı kavurdu

Bir kurtaran yok mu şu yavru yurdu?

Bir Mustafa Kemal doğmuş geliyor

Ne güzel yakışmış bayrağın rengi

Bir vatan uğruna eylemiş cengi

Varmola dünyada Mehmet'in dengi

Mahzuni soy'unu övmüş geliyor.²⁰⁸

(Âşık Mahzuni Şerif)

Kıbrıs Harekâtı sırasında şehit düşmüş askerlerden bahsederek şiirini başlayan âşık, bu toprakların Türklere ait olduğunu ve Türk askerinin de bu uğurda canını feda ettiğini dile getirmiştir. Harekât kararı öncesinde, Kıbrıs'ta yaşananları hatırlatan âşık, hiç kimseye merhamet göstermeden yapılan kısımlara isyan etmiştir. Bu noktada Âşık Mahzuni Şerif'in de diğer âşıklarda olduğu gibi, bu çıkartmaya kesinlikle hak verdiğini görmekteyiz. Makarios'un politikaları sonucunda bu duruma gelindiğini söyleyerek, yavru vatanın artık özgürlüğüne kavuştuğunu dile getirir. Bu noktada yeni bir "Mustafa Kemal"den bahsederek, bu yapılanların Atatürk'ün politikalarına uygun olduğunu ifade eder.

Âşık Halil Karabulut da, Kıbrıs Harekâtı'nı zorunlu bir müdahale olarak görenler arasındadır:

Farz Oldu

Şu Kıbrıs'ta Rumlar Türk'e saldırmış,

Neymiş maksatları, görmek farz oldu.

Suçsuz kardeşleri vurmuş, öldürmüş,

Katillerden hesap sormak farz oldu.

Kuduz itler masumları dalamış,

Dişlerini kanlarına bulamış,

O soydaşlar bizden yardım dilemiş,

Varıp yaraların sarmak farz oldu.

²⁰⁸ Zaman, s. 172.

Makariyos geme almış azıyı,
Anasından ayıracak kuzuyu,
Arsız Yunan tez unutmuş maziyi,
Ona yine bir ders vermek farz oldu.

Bir lâf etmiş, bir halt yemiş piskopos,
Ahdî anlaşmayı eylemiş paydos,
İşbirlikçi Yunan ile Makariyos
İkisine birden vurmak farz oldu.

Sıkı yapışmazsak eğer bağına,
Kıbrıs düşer Yunanlının ağına,
Biz var iken onlar kime sığına,
Üstlerine kanat germek farz oldu.

Halil der papazın ancak dili var,
Bu oyunda Yunanlının eli var,
Bu dâvânın bir tek çıkar yolu var,
Silah çekip harbe girmek farz oldu.²⁰⁹

(Âşık Halil Karabulut)

Türklerin Kıbrıs'ta yaşadığı Rum baskısına değinerek şiirine başlayan âşık, burada insanların suçsuz yere öldürüldüğünü ve bunlardan mutlaka hesap sorulması gerektiğini söyler. Oradaki Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden yardım

²⁰⁹ Sakaoğlu, s. 127.

istediğini, Türk devletinin ve toplumunun bu isteği karşılıksız bırakmayacağını ifade eder. Yaşanan zulme son vermek ve orada yaşayan insanların huzurunu sağlamak amacıyla, bu harekâtın zorunlu olduğunu ifade eder. Makarios'un tutumunu sert biçimde eleştiren âşık, Yunan hükümetine de seslenerek, tarihte yaşananları unutmamaları gerektiğini söylemiş; aynı kararlılıkla onlara ders verileceğini ifade etmiştir. Diğer âşıklarda görüldüğü gibi, Makarios'un Kıbrıs'ta yapılan anayasaya aykırı davranması ve Türkler üzerindeki baskının artması sonucunda bu harekâtın zorunluğu hale geldiğini ifade eder. Bu mücadelenin ciddi bir şekilde, taviz vermeden sürdürülmesi gerektiğini ifade eden âşık, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin, Türk milletinden başka sığınacak kimsesi olmadığını söyler. Harekât'ın son derece doğru bir karar olduğunu belirten âşık, bu sorunun çözümü için başka yol olmadığını ifade eder.

Kıbrıs'ta verilen mücadeleden övgüyle bahseden Âşık Murat Çobanoğlu şunları söyler:

Ordumuz

Kıbrıs'a yürüdü Türk'ün askeri,
Düşman karşısında duran ordumuz.
Allah sesi her tarafı bürüdü,
Can verdin vatana aslan ordumuz.

Kumandan kükredi çekti bayrağı,
Mehmetçiğin döğüşmektir merağı
Kimseye mal olmaz Türk'ün toprağı
Yenilmez yıkılmaz iman ordumuz.

Semih Sancar Genelkurmay Başkanı,
Dedi koruyalım aziz vatanı,
Vurun bırakmayın kahpe Yunan'ı,
Her zaman sendedir imkân ordumuz.

Murat Çobanoğlu yazdı destanı,
Var olsun her zaman Türk başbakanı

Çalıştı korudu aziz vatanı,
Kıbrıs'a dökmüştür al kan ordumuz.²¹⁰

(Âşık Murat Çobanoğlu)

Türk ordusunu yücelterek sözlerine başlayan âşık, Kıbrıs Harekâtı'yla birlikte, o topraklarda Türk ve İslâm sesinin yükseldiğini ifade etmiştir. Türklerin yaşadığı topraklardan kimsenin menfaat elde edemeyeceğini dile getirerek, Türk askerinin hiçbir zaman savaşmaktan çekinmeyeceğini ifade eder. Dönemin Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ve Başbakan Bülent Ecevit'i överek, milletin geleceği ve vatanın bağımsızlığı adına mücadele ettiklerini söyler. Kararlı ve net bir duruşla destan yazdıklarını, bundan sonra Türk askerinin kanıyla yoğrulmuş bu toprakların sömürülmesine izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.

²¹⁰ Kafkasyalı, s. 264.

Ortak bir tavrın ürünü olan Kıbrıs Harekâtı'nı konu edinen şiirlerde ortaya konan düşüncelerden yola çıkarak şu sonuca varabiliriz:

1. Âşıklar, Kıbrıs Harekâtı'nın konu ettikleri şiirlerde öncelikle bu harekâtın zorunlu olduğunu belirterek, harekâtı doğru bulduklarını ifade etmişlerdir.
2. Şiirlerin genelinde, Türk Ordusu'nun gücünü ortaya koyma amacı görülmektedir.
3. Âşıkların altını çizdikleri önemli hususlardan biri, Türk toplumun tarihî süreç içerisinde hiçbir engel karşısında mücadelesinden vazgeçmemesi olmuştur. Bir savaş kararı alınması halinde bunun birlik içinde gerçekleşeceğini ve Türk milletinin zafere ulaşmadan yolundan dönmeyeceğini özellikle vurgulamışlardır.
4. Harekât sırasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan Bülent Ecevit'in, verdiği karardan dolayı övüldüğü görülmektedir.
5. Kıbrıs Adası'nda Türkler var olduğu sürece Türklerin egemenlik iddiasının süreceği vurgulanmıştır.
6. Rum kesiminin tutumuna ve Türklere yapılan baskılara, şiddetli bir karşı çıkış görülmektedir.

4.9. İDEOLOJİK DOĞRULTUDA ELE ALINAN PROPAGANDA ŞİİRLERİ

Âşık edebiyatı geleneğini sürdüren isimlerin bazıları politik konulara değinmemeyi tercih etmiş, bazıları da yalnızca barışa çağrı yapan şiirler ele alarak toplumsal problemlerin çözümüne ilişkin öneriler ortaya koymuşlardır. Politik konulara değinen âşıklar arasında da birtakım farklılıklar kendini göstermektedir.

Kimi âşıkların tamamıyla ideolojik bir duruş sergilediği ve bu ideolojiye sıkı sıkıya bağlı kalarak eserler ürettiği görülmektedir. Bu duruş, kimi zaman gerçeklerden uzak tepkilerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bunun altında, aidiyet bağı kurulan siyasî ideolojilere, sorgulamaksızın iman edilmesi yatmaktadır. Hiçbir şekilde sorgulanmayan ve tartışmaya açık bir ortam yaratılmayan ideolojik tutumlardan sağlam bir yorumlama beklemek olanaksızdır. Diğer taraftan belli bir ideolojik tutuma sahip olsa da, benimsediği görüş çevresinde kendini hapsetmemiş âşıkları da görmekteyiz. Bu isimler, yaşanan haksızlıklar karşısında benimsemiş olduğu ideoloji ekseninde yorumlar yapmakta; fakat bunları yaparken gerçeklerden uzak bir tavır sergilememektedir.

Toplumcu söylemleriyle ön plana çıkan âşıklar, eleştirilerini sıralamanın yanında kendi ideolojilerini de benimsetme amacını gütmüşlerdir. Sağ görüşlü âşıkları genel itibariyle Turancılık düşüncesi çevresinde komünizm karşıtı bir propaganda yapmış; sol görüşlü âşıklar ise sosyalist çizgide, gerici akımlara karşı mücadeleyi önceleyen propaganda türünü tercih etmişlerdir. Sağ ve sol düşünceye sahip âşıkların, genel itibariyle karşıt olmadıkları bir düşünce biçimi olarak da Atatürkçü düşünce karşımıza çıkmaktadır.

Âşıkların, Atatürk'ün ilkelerine ve politikalarına karşıt bir tutum geliştirmedikleri görülmektedir. Buna neden olarak, âşıkların Anadolu insanına karşı beslediği sevgiyi gösterebiliriz. Bu durum Atatürk'ün Turancılık fikrine karşı geliştirdiği "Anadoluluk" teziyle bağdaşmaktadır. *"Atatürk ile başlayan 'Anadoluluk' kültür sentezi, bu topraklarda yaşamış olan kültürlerin tümünün ulusal tarihin ya da geçmişin bir parçası olarak algılanması anlamına gelmektedir."*²¹¹ Dolayısıyla Atatürk'ün Türk

²¹¹ Bek, s. 31.

halkına bakış tarzının ve gerçekleştirdiği yeniliklerin, âşıkların bakış açısıyla genel itibariyle ters düşmediği görülmektedir.

Belirli ideolojilerin propagandasının yapıldığı şiirleri değerlendirmeden önce, ortaya konulan düşünce biçimleri hakkında kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Sol görüşlü âşıkların şiirlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkan sosyalist devrim isteği, “işçi sınıfının, bir sınıfın diğer sınıflara karşı kullandığı ‘baskı ve şiddet aracı’ nı, devleti, ele geçirmesi”²¹² olarak ifade edilen, işçi sınıfının egemen olduğu bir düzen hayali olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşıkların aynı zamanda özel mülkiyete karşı çıkararak, üretimin tamamıyla devlet eliyle gerçekleşeceği sosyalist bir toplum düzenini sağlama amacıyla hareket ettikleri görülmektedir. Sağ görüşlü âşıkların kararlılıkla karşı çıktıkları komünist sistem ise, “sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ikinci ve en yüksek evresidir.”²¹³ Sosyalist devrimin, her açıdan kendisini tamamlayıp, üst aşamaya ulaşıncaya kadar geçirdiği sürece de “proletarya diktatörlüğü”²¹⁴ denilmektedir. Bu bağlamda, sosyalist düzen taraftarı olanların, kamu mülkiyetine dayalı, sınıf farkının ortadan kalktığı, sosyal eşitliği ön planda olduğu bir sistem hedeflediklerini söyleyebiliriz.²¹⁵

Sağ görüşlü âşıkların ise genel itibariyle Türk-İslâm çizgisinde bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Sol görüşlü âşıklarda sosyalizm hayali ortadayken, sağ görüşlü âşıkların şiirlerinde de Turan hayalinin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Ziya Gökalp’in düşüncelerini benimseyen âşıklar, Türklerin ortak bir kültüre sahip olduğunu ifade ederek, siyasî birliğin mümkün olabileceğini düşünürler. Gökalp’in Turan hayalini de ortaya koymak amacıyla şu iki dizesine yer verelim: “Düşmanın ülkesi viran olacak, / Türkiye büyüyüp Turan olacak.”²¹⁶ Âşıkların şiirlerinde vurgu yaptıkları noktalar dikkate alındığında Gökalp’in “Türk milletindeniz, İslâm ümmetindeniz, Avrupa medeniyetindeniz.”²¹⁷ düşüncesinden de etkilendikleri görülmektedir.

²¹² Kurthan Fişek, *100 Soruda Sosyalist Devlet*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 29.

²¹³ Fişek, s. 50.

²¹⁴ Fişek, s. 61.

²¹⁵ 1970’li yıllarda Türkiye’deki sol hareketlerin durumu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ergun Aydınöğlü, *Türkiye Solu (1960-1980)*, Versus Kitap, İstanbul, 2007.

²¹⁶ Uriel Heyd, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, çev. Cemil Meriç, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 93.

²¹⁷ Heyd, s. 110.

1970’li yıllarda sağ görüşlü âşıkların icra ettikleri politik şiirlerde, Alparslan Türkeş’in “Dokuz Işık”ta ortaya koyduğu prensiplerin de etkisi olduğu görülmektedir. Türkeş’in ortaya koyduğu prensipler, güçlü ve bağımsız bir biçimde, modern uygarlığın önüne geçebilen bir millet hayali üzerine kurulmuştur. Türk milliyetçiliğinden, Türk milletine duyulan derin sevgi olarak bahsedilmiştir. Türkçülük düşüncesi ise, yapılan her eylemin Türk töresine uygun bir biçimde gerçekleşmesi ve bu eylemlerin Türk milleti adına faydalı olması şartını öne sürer. Türk ülküsü de, aynı şekilde Türk milletinin özgür ve bağımsız bir şekilde ileri seviyede bir medeniyet haline gelmesi için çabalamak olarak ifade edilir. Bu kitapta belirtilen dokuz ilke şu şekildedir: Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik, Köycülük, Gelişmecilik ve Halkçılık.²¹⁸ Kısaca bahsettiğimiz Gökalp’in fikirlerinin ve 1970’li yılların etkili liderlerinden Türkeş’in prensiplerinin, sağ görüş ekseninde hareket eden âşıkların söylemleri üzerinde etkisi hissedilmektedir.

İlk olarak sosyalizm propagandası yapan Ozan Meftuni’nin şiirine bakalım:

Yazacağız

Döküldük meydan yerine.

Ağarıken tan yerine.

Şeref ile şan yerine.

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.

Cepheleri yara, yara.

Geleceğiz iktidara.

Yere göğe ufuklara.

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.

²¹⁸ Detaylı bilgi için bkz.

Alparslan Türkeş, *Millî Doktrin Dokuz Işık*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1975.

Gericinin inadına.

Devrimcilerin adına.

Uçan kuşun kanadına.

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.

Akan suya açan dala.

Yönelerek sağdan sola.

Yaylaya, ovaya, yola

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.

Ülkemizin her yerine.

Alfabenin harflerine.

Çocukların defterine.

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.

Çekmişiz perdeyi düne.

Güçlenerek günden güne.

Meftuni sazın göğsüne

Zafer bizim yazacağız.

Sosyalizm yazacağız.²¹⁹

(Ozan Meftuni – Meftuni Topçu)

Sol görüşlü âşıkların şiirlerinde gördüğümüz sosyalizm isteği bu şiirde kendini göstermektedir. Âşık, sosyalizmin zaferiyle sonuçlanacak bir mücadeleye olan inançla, insanların meydanlara çıktığını belirtmektedir. Sol eylemlerin bünyesinde varlığını hissettiren “direniş algısı”, bu şiirde de belirgin bir şekilde ortaya konmuştur. Şiirde, büyük bir direnişin sonunda, sosyalist düşüncedeki insanların iktidara sahip olacağı düşüncesi hâkimdir. Bu çizgide ele alınan şiirlerde “gerici, faşist, ırkçı” gibi söylemlerin dile getirildiği görülmektedir. Âşık Meftuni de, gericilerle verilecek bir mücadeleden bahsederek, bu mücadelenin mutlaka başarıya ulaşacağına olan inancını ortaya koyar. Âşık, sosyalist bir düzen kurmak amacıyla verilecek mücadelenin, ülkenin dört bir yanına yayılması gerektiğini ifade eder. Siyasî ve kültürel alanda, memleketin her köşesinde sosyalizmi hâkim kılacaklarını söyleyen âşık, geçmişe ait anlayışların unutulması, devrimle birlikte güçlenmiş bir Türkiye ortaya çıkacağını savunur.

Komünist düzenin topluma bir fayda getirmeyeceğini düşünen Âşık Hüdaî, bu doğrultuda oluşturulan söylemlere halkın kulak asmamasını ister:

Komünist işçiye tarla verecek

İnanmayın kardeş yalan ha yalan

Fakir kalkındırıp hep bir edecek

İnanman kardeşler yalan ha yalan

Komünistin böyle doğru yönü yok

Türk’e benzer asil temiz kanı yok

Bu münkirin imanı yok dini yok

İnanman kardeşler yalan ha yalan²²⁰

²¹⁹ Garip, Ter, Sefili, s. 112-113.

²²⁰ Çıblak, s. 115.

(Âşık Hüdâî)

Âşık, komünizm propagandası yapan kişilerin halka yalan söylediğini, böyle bir sistemde yoksul halkın kalkınmasının mümkün olamayacağını ifade eder. Temelde, iktisadî açıdan, bütün toplumun eşit şartlarda yaşamasını ön gören bir sistem olan komünizme karşıtlığını ortaya koyarak, bunun gerçekdışı bir varsayım olduğunu ileri sürer. Bu düşüncede hareket edenlerin, doğru tarafta olmadığını dile getirir. Milliyetçi bir söylemle, komünistlerin Türk insanıyla ortak yönlerinin bulunamayacağını ve bu sistemin Türk halkına hiçbir açıdan uygun olmadığını ifade eder. İnançsal açıdan da bir değerlendirmede bulunan âşık, bu ideolojiye sahip kimseleri “münkir” olarak niteleyip, Türk-İslâm sentezi doğrultusunda hareket ettiğini ortaya koyar.

Âşık Hüdâî gibi Türk-İslam anlayışla hareket eden Âşık Kemâlî Bülbül de “Turan” özlemini dile getirir:

Köylümüz Bizim

[...]

Âşık Kemâlî’yim gerçeğe âşık

Vatanım banadır ben ona âşık

Berber olmuşuz Turan’a âşık

Şuurum bozuldu kavrayamam ben²²¹

(Âşık Kemâlî Bülbül)

Turan ülküsünün güçlü temsilcilerinden biri olan Ozan Ârif, bu dava uğruna insanların canı pahasına mücadele ettiğini, verilen mücadelenin sonucunda bu davanın gelişim sağladığını söyler. Bundan dolayı, bu ülküden hiçbir baskı karşısında vazgeçilemeyeceğini ve davanın ortadan kaldırılamayacağını ifade eder:

Bu Da Geçer

Çok kuraklar gördük biz. Bu da geçer evladım,

Dostumuz Allah bizim, unutma bu gerçeği.

²²¹ Köktürk, s. 222.

Etim ile besleyip, kanım ile suladım,

Bu kurak kurutamaz “Ülkü” adlı çiçeği.²²²

(Ozan Ârif)

Âşık Sarıcakız, Pir Sultan Abdal’ın görüşleriyle devrimcileri etkilediğini, onlara yol açtığını; Nazım Hikmet’in de bu düşünceye güçlü bir sembol olarak yön verdiğini dile getirerek devrim isteğini dile getirir:

Pir Sultan’ın can verdiği,

Nâzımların yön verdiği,

Kitapların gösterdiği,

Yollar devrim devrim kokar.²²³

(Âşık Sarıcakız)

Âşık Daimi de, devrim ihtiyacını ortaya koyup, insanları devrimci anlayışı sahiplenerek, bu uğurda mücadele etmeye çağırır:

Gelin Devrim Saflarına

Ey dedeler ey nineler

Gelin devrim saflarına

Ey Fatmalar Emineler

Gelin devrim saflarına

Şanlı zeybek arkadaşım

Karadenizli kardaşım

Aslan yürekli dadaşım

Gelin devrim saflarına

²²² Arif, s. 66.

²²³ İhsani, s. 141.

Ahtı kararı bozanlar

Kahrolsun yoldan azanlar

Ey aşıklar ey ozanlar

Gelin devrim saflarına

Emperyalist güçlerine

Burjuvanın suçlarına

Vurmak için kıçlarına

Gelin devrim saflarına

Dâimi'yim ey sunalar

Yiğit doğuran analar

Uyuyanlar uyananlar

Gelin devrim saflarına²²⁴

(Âşık Daimi)

Bilinçli direniş sonucunda gerçekleşecek bir devrim hayali olan Âşık Daimi, Türkiye'nin her bölgesinden, kadın-erkek, genç-yaşlı toplumun tüm kesimlerini devrim adına mücadele etmeye çağırır. Bu doğrultuda halk şairlerine de çağrı yapan âşık, onların da bir fikir mücadelesi vermelerini ister.

Âşık Mahzuni Şerif, Atatürk'ün işaret ettiği hedefler ışığında hareket ederek, yeni bir siyasî iktidarın kurulabilmesi için insanları bu görüş çevresinde kenetlenmeye davet eder:

²²⁴ Orhan Aydın, s. 291.

Vatanı Düşün Gel

Benim Anadolu'lum en güzel yurdum

Ey benim fakirim en yaman derdim

Haksızı sevmeyen ey güzel merdim

Vatanı düşün, vatanı düşün gel

Zalıma gaddara elin uzatıp

Bunca haksızların hakkın gözetip

Elli milyon yetim hakkını satıp

Yutanı düşün, yutanı düşün gel

Bu nasıl bir düzen bu nasıl emel

Bu nasıl bir plan bu nasıl temel

Bizim rehberimiz Mustafa Kemal

Atamı düşün, atamı düşün gel

Onlar beğenmiyor senin yapını

Dar gününde çalan yoktur kapını

Kendi kardeşinin idam ipini

Tutanı düşün, tutanı düşün gel

Bu yollar barajlar halkın emeği

Halk pişirdi onlar yedi yemeği

Kitapları yakıp doğru demeyi

Yakanı düşün, yakanı düşün gel

Mahzuni ağlamak koydu yayıma

Niye borcum var Avrupa'lı dayıma

Getirip keyfini kendi payıma

Katanı düşün, katanı düşün gel²²⁵

(Âşık Mahzuni Şerif)

Âşık, haksızlıklara, yoksulluğa ve buna benzer gibi birçok soruna ilişkin çözümün Atatürk ilkeleri doğrultusunda hareket etmekten geçtiğini ifade eder. Sol söylemle oluşturulan ideolojik şiirlerde, sosyalizm propagandasının dışında, Atatürkçü çizgide oluşturulan şiirleri de görmekteyiz. Atatürkçü çizgiyi sağ ya da sol görüş kapsamında değerlendirme konusunda bir problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü devrimci âşıkların da, ülkücü âşıkların da şiirlerinde Atatürk vurgusunun yapıldığını ve onun ilkelerinin benimsendiğini hissederiz. Bu noktada Âşık Mahzuni Şerif'in sol görüşlü bir âşık olduğunu bildiğimizden dolayı, bu şiiri de sol söylem içerisinde yer alan Atatürkçü duruş olarak tanımlamak mümkün olabilir.

Ülkeyi yönetenlerin insanların hakkını yiyip, adil olmayan bir yönetim biçimini benimsediğini söyleyen âşık, yeni bir yönetim anlayışını hâkim kılabilmek adına, insanları kendi savunduğu görüş etrafında toplanmaya davet eder. Rehberlerinin Mustafa Kemal olduğunu ve onun politikaları ekseninde hareket ederek, memleket üzerindeki baskıların ve gizli planların ortadan kaldırılabilceğini ileri sürer. Halkın sıkıntıları karşısında duyarsız kalan iktidar sahiplerini eleştirerek, onların aynı zamanda toplumun huzurunu bozarak kardeş kavgasına meydan hazırladıklarını söyler. Halkın vergileriyle yapılan yollardan, barajlardan bahsederek, yapılan bu hizmetlerde bile bir rant arayışı olduğunu dile getirir. Bunun yanında hâkim olan siyasî anlayışın, toplumun aydınlanma süreci önünde engel olduğunu ve buna rağmen yapılanların doğru bir politika olarak öne sürüldüğünü ifade eder.

²²⁵ Zaman, s. 180-181.

Devrimci mücadelenin yılmadan sürdürüleceğini dile getiren Âşık Daimi,
“faşist” olarak niteleyip hedef aldığı kitleye birtakım uyarılarda bulunur:

Acınacak Kara Günündür Senin

Bir nasihatim var faşist olana

Dinle faşist dinle sonundur senin

Faşistin aklı yok bize inana

Dinle faşist dinle sonundur senin

Acınacak kara günündür senin

Sanma emperyalist seni destekler

İktisaden kalkınmanı köstekler

Nice boş vaatler dolu istekler

Dinle faşist dinle sonundur senin

Acınacak kara günündür senin

Faşist uydu emperyalist sözüne

Cehalet perdesi inmiş gözüne

En sonundaki kimse bakmaz yüzüne

Dinle faşist dinle sonundur senin

Acınacak kara günündür senin

Bir devrimci ölür bini dirilir

Çok yakındır hesabınız görülür

En sonunda defteriniz dürülür

Dinle faşist dinle sonundur senin

Acınacak kara günündür senin

Dâimi'yim bunu böyle yazarız

Şahlanırsız tuzağını bozarız

Engerek yılanı başın ezeriz

Dinle faşist dinle sonundur senin

Acınacak kara günündür senin²²⁶

(Âşık Daimi)

Âşık Daimi, sol anlayışla yazılmış şiirlerde sıkça rastladığımız “faşist” söyleminin hâkim olduğu şiirinde, hedef aldığı insanların emperyalist devletlerin vaatlerine kanarak, onların politikası doğrultusunda hareket ettiklerini; fakat gerçeğin çok daha farklı olduğunu dile getirir. Emperyalist devletlerin hiçbir zaman Türkiye'nin kalkınması amacıyla adımlar atmayacağını, bu vaatlere inanan insanların gözüne “cehalet perdesi” indiğini söyler. Kurtuluşun devrimci mücadeleden geçtiğini dile getirerek, emperyalistlerle birlikte faşistlerin de sonunun geleceğini söyler. Devrimcilerin ülke içindeki işbirlikçi politikacılara ve emperyalist devletlerin sömürü amacına geçit vermeyeceğini söyleyerek, Türkiye'nin hürriyeti ve bağımsızlığı için mücadele vereceklerini ifade eder.

Âşık Daimi, kurtuluşun sosyalist düzen olduğunu ileri sürdüğü bir başka şiirinde şunları söyler:

Tasada Kıvançta Bir Olmalıdır

Tüm insanlar senlik benlik gütmeden

Tasada kıvançta bir olmalıdır

Kişi hukukunu ihlal etmeden

Özgür düşünmeli hür olmalıdır

²²⁶ Orhan Aydın, s. 328.

Bağ çapalayanın tarla sürenin
Sebze üretenin mahsül verenin
Kazma kapıp yer altına girenin
Sosyal güvencesi var olmalıdır

Yıkmalıyız bu karanlık dehlizi
Burjuva eziyor bak hepimizi
Sosyalist bir düzen kurtarır bizi

Dâimi görmezse kör olmalıdır²²⁷

(Âşık Daimi)

Âşık, sosyalist bir düzen kurulmasını önerdiği şiirinde, insanlar arasındaki eşitsizliklere son verilmesini ister. Ülkede özgür düşünce ortamının sağlanmasını ve bunun da kişi hak ve hürriyetlerini ihlal etmeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini dile getirir. Toplumun, hüznü de sevinci de birlikte yaşaması gerektiğini belirterek, özgür, bağımsız ve demokratik bir sosyalist düzen isteğini ortaya koyar. Âşık, Anadolu halkının elde ettiği mahsulün sömürülmemesini, insanların emeklerinin karşılığını almasını ister. Bunların yanında devletin emek veren insanlara mutlaka bir sosyal güvence tanıması zorunluluğunun altını çizer. “Burjuva” söylemini kullanarak, burjuvazinin hâkimiyeti altındaki bu düzenin yıkılması gerektiğini ve bunun yerine kurulacak sosyalist bir düzen için sonuna kadar mücadele etmenin şart olduğunu düşünür.

Ozan Ârif, tehdit olarak algıladığı komünizm üzerine şunları söyler:

İş İşten Geçer

İbret al gardaşım az kulak ver de,
Ar'ım dersin amma, iş işten geçer,
Kızıl âfat girer ise bu yurda,

²²⁷ Orhan Aydın, s. 336.

Zorum dersin amma, iş işten geçer.

Üzülerek söylüyorum saz ile,
Bu sözlerim kafanıza yazıla,
Mavi, yeşil, beyaz döner kızıla,
Sarım dersin amma, iş işten geçer.

Tarlana tohumu mecbur ekersin,
Ak alından emek teri dökersin,
Hasatı el yapar boynun bükersin,
Darım dersin amma, iş işten geçer.

Dersin ki; benim de bir törem vardı,
Davul zurnam ile kanım kaynardı,
Erzurum'da dadaşlarım oynardı,
Barım dersin amma, iş işten geçer.

Varlığını göster gardaşım önce,
Destek ol hemşerim ülkücü gence,
Kızıl balyoz kuş beynine inince,
Varım dersin amma, iş işten geçer.

Arif'im sözümü yayın bucağa,
İnciri dikerler senin ocağa,

Her gece verirler başka kucağa,

Karım dersin amma, iş işten geçer.²²⁸

(Ozan Ârif)

Bundan önceki şiirlerinde de, belirgin bir şekilde komünizm olan karşıtlığını ortaya koyan Ozan Ârif, bu şiirde de komünizmi hedef alır ve bu ideolojiyi “kızıl âfat” olarak niteler. Uyarılarının dikkate alınmasını isteyen âşık, aksi takdirde çok geç olabileceğini söyler. Âşık, durumun farkında olunmasını ve komünizme karşı ciddi bir mücadele verilmesini önerir. Komünist sistemin hâkim olması halinde, toplumun emeklerinin karşılıksız kalacağını dile getirir. Bu ideolojinin, Türk toplumun töresine aykırı olduğunu savunur. Kültürel uyuşmazlık iddiası, daha önce işlediğimiz Âşık Meçhuli’nin komünizmi hedef aldığı şiirinde de görülmüştür. Ozan Ârif, bu noktada insanları ülkücü harekete katılmaya davet ederek, tehdit olarak gördüğü komünizmle mücadele çağrısı yapar. Komünist sistemin gerçekleştirebileceği icraatları halkın başına inecek “kızıl balyoz” olarak niteleyen âşık, bu uyarılarının toplumun tüm kesimlerine ulaştırılmasını ister. Şiirin sonunda sözlerini daha da sertleştiren âşık, komünizmin siyasî bir tehdit olmasının yanı sıra, sosyal ve ahlakî bir tehdit de olduğunu savunur.

Âşık İhsanî, sorunların çözümünün sosyalizmde olduğunu ifade eder:

Yaşamak

Buna yaşamak mı dersin

Yaşamak bu değil Mehmet

Hak dedikçe kurşun yersin

Yaşamak bu değil Mehmet

Bir yerinde bin sancın var

Ne aşın ne ilacın var

Toprağında yabancın var

²²⁸ Arif, s. 19-20.

Yaşamak bu değil Mehmet

İnsan mısın bilemedin

İki rahat gülemedin

İktidara gelemedin

Yaşamak bu değil Mehmet

Patronlar çaldı malını

Makine aldı kolunu

Borçlu gömdürdün ölünü

Yaşamak bu değil Mehmet

Elden ele satıldın sen

Savaşlara katıldın sen

Sonra tutup atıldın sen

Yaşamak bu değil Mehmet

Haydi dostum beni izle

Vur tekmeği şu faşizme

Ver kendini sosyalizme

Yaşamak bu değil Mehmet²²⁹

(Âşık İhsanî)

Daha önce Âşık Nesimi'nin toplumsal mücadeleye çağrı yaptığı bir şiirinde gördüğümüz "Mehmet sembolü", Âşık İhsanî'nin şiirinde ideolojik propaganda

²²⁹ Garip, Ter, Sefili, s. 31.

amacıyla kullanılmıştır. Bu sembol üzerinden Türk halkına seslenen âşık, insanların sahip oldukları hakları elde edebilmek adına mücadele ettikçe zulüm gördüklerini dile getirir. Özgür ve refah seviyesi yüksek bir yaşam için, var olan siyasî anlayışın yıkılması gerektiğini ifade eder. Türk insanının temel ihtiyaçlarının dahi karşılanmadığı bir atmosferde, yabancı devletlerin ülkede hüküm sürme iddiasında olduğunu söyler. Toplumun o güne kadar hep sıkıntılı bir yaşam sürdüğünü, bunun nedeni olarak da halkın ihtiyaçlarını dikkate alan bir iktidarın kurulamamasını gösterir.

Ülkeyi yönetenlerin yanı sıra, işverenlerin de emekçinin emeğini sömürdüğünü, insanların yoksulluk ve borç batağı içerisinde yaşamını yitirdiklerine dikkat çeker. Ülkede bir savaş hali olduğunda, cepheye sürülenlerin yine halk olduğunu, buna rağmen işbirlikçi politikacıların ülke için mücadele eden insanları saf dışı bırakıp sömürü yolu açtığını hatırlatır. Âşık son olarak, “faşist” olarak nitelendirdiği siyasî anlayışın ortadan kaldırılarak, halkın birlik içinde sosyalist bir düzen kurması gerektiğini söyler.

Ozan Zamani'nin sosyalist düzen adına savaşan insanları konu edindiği bir şiiri şu şekildedir:

Savaşanlara Selam

Yepyeni bir dünya yaratmak için

Tüm dünyada savaşanlara selam

Emperyalistleri yok etmek için

Tüm dünyada savaşanlara selam

Avustralyalıya Afrikalıya

Amerika Asya Avrupalıya

Tek kurtuluş yolu Sosyalizm diye

Tüm dünyada savaşanlara selam

Dünya proleter devrim bayrağı

Her zaman yücedir inmez aşağı
Getirmek uğruna savaşız çağ
Tüm dünyada savaşanlara selam

Burjuvazinin yıkılışı uğruna
Yıkılıp da yok oluşu uğruna
İnsanlığın kurtuluşu uğruna
Tüm dünyada savaşanlara selam

Zamani'yim yanar devrim ateşi
Ancak devrim durduracak savaşı
Doğsun diye proletarya güneşi
Tüm dünyada savaşanlara selam²³⁰

(Ozan Zamani)

Yeni bir dünya kurulabilmesi için sosyalizmin şart olduğunu dile getiren âşık, bu amaç doğrultusunda devrim mücadelesi veren insanlardan övgüyle bahseder. Âşık, bu savaşın aynı zamanda emperyalizmi ortadan kaldırmak için verildiğini belirterek, dünyanın bütün coğrafyaları için sömürden ve zulümden kurtuluş yolu olarak sosyalist düzeni gösterir. Hedeflenen devrimin, toplumun alt tabakaları tarafından gerçekleştirilecek proleter devrim olacağını dile getiren âşık, bu yolla sosyalist ideolojiyi yüceltir. Burjuva egemenliğine son verileceğini, böylelikle insanların huzura ereceğini ifade ederek sözlerine devam eden âşık, barış içinde bir dünyanın ancak sosyalist düzen çerçevesinde hayal edilebileceğini düşünür. Şiirde, sol söyleme ait “emperyalizm, proleter, burjuvazi” gibi kavramların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu söylemlerin dikkat çektiği şiirlerde, her zaman işçinin haklarının savunulduğu bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

²³⁰ Garip, Ter, Sefili, s. 58.

Toplumunu Türk-İslâm düşüncesi ekseninde hareket etmeye çağırın Abdulvahap Kocaman fikirlerini şu şekilde ortaya koyar:

Güvenimiz Yok

Sımsıkı sarıldık bizler Kur'an'a
Hak'tan başkasına güvenimiz yok
Cevap veriyoruz bizi sorana
İrkçi kafatasçı şovenimiz yok

Medeniyet için sıvadık kolu
Yolumuzu dersin Türk-İslâm yolu
Kuvvet kolda iman yürekte dolu
Korkakları kesin sevenimiz yok

Cehaletten koparıldı ipimiz
İlim ile silahlandık hepimiz
Buyurun herkese açık kapımız
Geleni geriye kovanımız yok

Parolamız daim hakkı tut kaldır
Dinsiz akıl sakat ilim topaldır
Töremizde ata hakkı kutsaldır
Anayı babayı dövenimiz yok

Hak yola baş koyduk büyük ve küçük
Bizi hor görenler akıldan kaçık
Amacımız belli yolumuz açık
Zehirli bal dolu kovanımız yok

Baskı zulüm rejimidir kaygımız
Vardır demokrasi insan sevgimiz

İşçinin hakkına sonsuz saygımız
Sömürü düzeni övenimiz yok

Milletine zarar veren fert olmaz
Anarşiden daha kötü dert olmaz
Çalışmadan kalkınacak yurt olmaz
Boşa su dövecek havanımız yok

Daima olmalı milletçe birlik
El ele verirsek sağlanır dirlik
Sosyal refah artar biter fakirlik
Toplumcu milletiz yavanımız yok²³¹

(Abdulahap Kocaman)

Âşık, Kur'an rehberliğinde hareket ettiklerini dile getirerek, inandıkları davada ırkçı ve kafataşçı şovenistlere yer olmadığını söyler. Türk-İslâm ülküsü çerçevesinde bir medeniyet kurma hayalleri olduğunu söyleyen âşık, bu yolda cesur adımlar atabilecek inançlı insanlarla beraber olduklarını dile getirir. Cehaletle mücadele etmeyi amaçladıklarını söyleyerek, kapılarının toplumun her kesimin insanına açık olduğunu ifade eder. Bünyesinde dinî unsurlar bulunmayan fikir hareketlerinin gelecek vadetmeyeceğini söyleyen âşık, inançlı bir mücadeleyle hakkın ve adaletin yanında olacaklarını bildirir. Amaçlarını net bir şekilde ortaya koyduklarını söyleyen âşık, fikirlerinde toplumun töresiyle bağdaşmayan zararlı düşünceler olmadığını savunur. Sömürü düzenine müsaade etmeyeceklerini, işçinin yanında yer aldıklarını ve amaçlarının demokrasi mücadelesi vermek olduğunu dile getirerek, otoriter rejimlerin karşısında olduklarını bildirir. Âşık, son olarak anarşi ortamının topluma fayda getirmeyeceğini söyleyerek, toplumsal huzurun ancak birlik içinde hareket edilmesi halinde sağlanacağını ifade eder.

²³¹ Halil, s. 93-94.

İdeolojik propaganda şiirlerinde ifade edilen fikirlerden yola çıkarak şu çıkarımları yapabiliriz:

1. Sol görüşlü âşıkların şiirlerinde sosyalizm; sağ görüşlü âşıkların şiirlerinde ise Turan düşüncesini benimsetme amacı kendini göstermiştir.
2. İdeolojilerini kurtuluş yolu olarak gösteren âşıklar, bu düşüncelerin toplumun geniş kitleleri tarafından kabul görmesini istemişlerdir.
3. Sağ görüşlü âşıklar, komünizmin Türk kültürüyle bağdaşmayacağını öne sürerek, Türk-İslâm düşüncesi ekseninde hareket etmek gerektiğini dile getirmişlerdir.
4. Sol görüşlü âşıklar, faşizmden kurtuluş yolu olarak gördükleri sosyalizm düşüncesini toplumsal direniş yoluyla hâkim kılacaklarını savunmuşlardır.
5. Âşıklar, ideolojilerin kendilerine göre iyi taraflarını ortaya koyarak, toplumu bu doğrultuda mücadele vermeye çağırmaktadırlar.
6. İdeolojilerin propagandası yapılırken sağ görüşlü âşıkların, “moskof, komünist, kızıl, münkir”; sol görüşlü âşıkların ise “faşist, gerici, burjuva, emperyalizm, ırkçı” gibi söylemleri kullanması dikkat çekmektedir.

5. SONUÇ

Türk milletinin kültürel yapısı âşık şiirinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Gerek sosyal hayat gerek ferdin duyguları, düşünceleri anlaşılır bir ifadeyle sazla, sözle sunulmuştur. Âşık edebiyatı, kuruluşu olan 16. yüzyıldan etkisini yitirdiği 20. yüzyıla kadar geçen süreçte halkın sosyal hayatında, düşünce dünyasında bir hayli yer edinmiştir. 20. yüzyılda gerek sosyal ve ekonomik şartların değişmesi, gerekse âşıkların âşıklıktan geçimini sağlayamaması sebebiyle bu geleneğin zayıfladığını görmekteyiz. Toplumsal ve siyasî dönüşüm de 1970'li yıllarda âşıklık geleneğini bir hayli sarsmıştır. Özellikle büyük şehirlerde gerçekleşen sosyal ve siyasî hareketlilik âşıklık geleneğinde pek fazla karşılığını bulamamıştır. Fakat biz çalışmamızda şehir ortamında siyasi faaliyetlere girmiş olan pek çok âşığın bunları şiirlerine aksettirdiklerini tespit ettik.

Sosyal, siyasî ve ekonomik şartların zorluğundan, köylünün, işçinin, memurun hayatının kötülüğünden bahseden âşıklar, bunu müzikal olarak da daha hüznü, ağır havalarla müzikal icraya dönüştürmüşlerdir. Nitekim dirençli marşlar yerine, uzun havaların kullanıldığı müzikal formlarla karşılaşmaktayız. Hâlihazırdaki sosyal, siyasî ve ekonomik şartlardan şikâyet eden sol görüşlü âşıkların, bunun sonucunda bir tür devrim çağrısı yaparak, sosyalizm ütopyası beklentisi içinde hesap sorma özlemini dile getirdikleri görülmüştür. Sağ görüşlü âşıklar da, düzene karşı tepkilerini dile getirerek, Türk-İslâm ülküsü çerçevesinde topluma birlik çağrısı yapmış ve Türk milletinin gücünü ortaya çıkarmasını beklemişlerdir. Âşıklar özellikle düzen, toplumsal mücadele, toplumsal barış, antiemperyalizm, sağ-sol çatışması, siyasî liderler, dönemin politikacıları, Kıbrıs Hârekati ve ideolojiler üzerine şiirler yazmışlardır.

Eşitsizlik, adaletsizlik ve düzenle ilgili problemler her siyasî gruba mensup âşık tarafından dile getirilmiştir. Bunun sebebi olarak siyasîlerin halkın isteklerine duyarsız kalması gösterilmiştir. Halkın yaşadığı temel problemin de ekonomik eşitsizlik olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanında işçinin ve köylünün emeğinin sömürülmesi, mecburi işçi göçleri, ezen-ezilen olgusu âşıkların eleştiri konusu ettiği meseleler arasındadır. Düzenin doğurduğu problemler sonucunda, toplumun bir kavgaya sürüklendiği ve bunun da toplumsal kutuplaşmaya neden olduğu ifade edilmiştir.

Toplumsal adaletsizliğe karşı mücadele etme ve bir direniş hareketi başlatma isteğinin daha çok sol görüşlü âşıklar tarafından dile getirildiği görülmektedir. Bu direniş hareketi, bağımsızlığı ve eşitliği elde etmek adına bir zorunluluk olarak görülmüştür. Dolayısıyla âşıklar, bilinçli örgütlenmenin de önemini değinerek, direniş düşüncesinin toplumun geniş kesimlerince benimsenmesini istemişlerdir.

Hem sağ hem de sol görüşlü âşıklar barışın önemine, birlik beraberliğin birleştirici gücüne olan inançlarını ortaya koymuşlardır. Âşıklar, kardeş kavgasının kimseye fayda sağlamayacağı düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu bağlamda, ortak aklın egemen olmasını ve diyalog ortamının sağlanmasını istemişlerdir.

Şiddet, sağ-sol çatışması ve eylemci gençlerin ölümü âşıkların duygu yüklü şiirlerinde dile getirilmiş; bir yandan buna son verilmesi gerektiği vurgulanırken, bir yandan da karşı taraf şiddeti gerçekleştirmekle suçlanmıştır.

1970'li yıllardaki karışıklıkların ana sebebi olarak da, sağ ve sol gruptaki âşıklar emperyalist devletleri gösterilmiştir. ABD, Çin, Sovyetler Birliği ve Avrupalı devletler antiemperyalist çizgide eleştirilmiştir. Şiddet olaylarının, akan kanın sorumlusu olarak bu dış güçler gösterilmiştir. Dış güçler hem sağdaki hem soldaki âşıklar tarafından hedef alınmıştır. Ülke içinde antiemperyalist devletlerle işbirliği içinde hareket eden siyasî hareketler ve politikacılar da sert bir biçimde eleştirilmiştir.

Politikacıların halka karşı ilgisizliği, sadece seçimden seçime halka vaatte bulunmaları âşıkların şiirlerinde eleştirilmiştir. Bu tip politikacılar, o dönemdeki olayların sorumlusu olarak gösterilmiştir.

1970'li yılların etkili liderleri, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan kendilerine taraftar olan âşıklar tarafından yüceltilmiş; karşı taraftaki âşıklar tarafından da eleştirilmiştir.

Kıbrıs Hârekatı adeta her âşığı derinden etkilemiş hem Kıbrıs'taki Rum kesimi hem de İngiltere ve Yunanistan hükümetleri hedef alınmıştır. Kıbrıs Hârekatı'nı gerçekleştiren Bülent Ecevit bir kahraman olarak yüceltilmiştir. Bu konu, adeta bütün âşıkları birleştiren bir unsur olarak işlenmiştir.

Âşıklar ideolojik anlamda çok donanımlı olmamakla birlikte, ideolojik mahiyette propaganda şiirleri de dile getirmişlerdir. Özellikle sosyalist düzen, Türk-İslâm ülküsü, Atatürk ilkeleri konuları üzerinde durulmuştur.

Görüleceği üzere âşık edebiyatı tarihini ele alanların iddia ettiği gibi, 20. yüzyıl âşıkları sosyal ve siyasal gelişmelerden bihaber bilinçsiz insanlar değildir. Dönemin ileri politik söylemine sahip düşünceleri, kavramları gayet çarpıcı bir biçimde dile getirmişlerdir. Hatta bazı âşıklar ürettikleri bu şiirlerle ciddi gelir de elde etmişlerdir. Bu da bize, âşıklık geleneğinin çağa uyabilen esnek tarafını göstermektedir. Bu tezin bilimsel katkısının özellikle bu noktada yoğunlaştığını belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu, *Ülkücü Komando Kampları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Artun, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014.

Âşık İhsanî, *Bakalım Hele*, Son Telgraf Matbaası, İstanbul, 1967.

Âşık İhsanî, ed. *Ozan Dolu Anadolu*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2002.

Atılğan, Halil, *İki Taştan İbaret – Kadırlılı Abdulvahap Kocaman*, Adana Valiliği Yayınları, Adana, 1999.

Atılğan, Gökhan, Aytekin, E. Attila, *Siyaset Bilimi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

Aydinoğlu, Ergun, *Türkiye Solu (1960-1980)*, Versus Kitap, İstanbul, 2007.

Bakırcıoğlu, N. Ziya, *Yunus Emre Divânı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.

Başgöz, İlhan, ed., *İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Başgöz, İlhan, *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1986.

Bezirci, Asım, *Halkımızın Diliyle Barış Şiirleri*, Su Yayınevi, İstanbul, 1986.

Bora, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hâli Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2014.

Boratav, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

Çıblak, Nilgün, *Âşık Şiirinde Taşlamalar*, Ürün Yayınları, Ankara, 2008.

Çobanoğlu, Özkul, *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

Çobanoğlu, Özkul, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

- Erdal, Mahmut, *Yine Dertli Dertli İnlıyorsun (Barışa Semah Dönerler)*, ANT Yayınları, İstanbul, 1996.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı -1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Fışek, Kurthan, *100 Soruda Sosyalist Devlet*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, 2005.
- Halıcı, Feyzi, *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1992.
- Heyd, Uriel, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Kafkasyalı, Ali, *Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı, Sanatı, Eserleri*, 72 Tasarım Dizgi Fotokopi Ofset Bilgisayar Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1998.
- Karadağ, Metin, *Türk Halk Şiiri*, Balıkesir Akademi Dergisi Yayınları, Balıkesir, 1996.
- Karadeniz, Bekir, *1900'den 2000'e Halk Şiiri*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2007.
- Karagünlü, Sevim Emir, haz., *Arguvanlı Âşık Balı Günlüğü ve Şiirleri*, Rektur Rek. Matbaası, Malatya, 2004.
- Kaya, Doğan, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Kongar, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Köktürk, Şahin, *Samsunlu Âşık Kemâlî Bülbül Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları-3, Samsun, 2011.
- Köprülü, Fuat, *Türk Saz Şairleri I-V*, Milli Kültür Yayınları, 1962, Ankara.
- Laclau, Ernesto, *İdeoloji ve Politika*, çev. Hüseyin Sarıca, Belge Yayınları, İstanbul, 1998.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

- Makal, Tahir Kutsi, *Aşıklar Şöleni*, Müzik-San Vakfı Yayınları, İstanbul, 1977.
- Mardin, Şerif, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mutluay, Rauf, ed., *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Oğuz, M. Öcal, ed., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Orhan Aydın, Yadigar, *Âşık Dâimi Hayatı ve Eserleri*, Can Yayınları 111, 1999.
- Ozan Arif, *Bir Devrin Destanı*, Hamle Basın-Yayın, İstanbul, 1995.
- Ozan Garip (Cihangiray Şumnu), Yusuf Ter, Kul Sefili (Ali Turalı), haz., *Halk Şiirinde Emperyalizme Başkaldırı Antolojisi*, Ufuk Reklamcılık Matbaacılık, 2009.
- Özarslan, Metin, *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- Sakaoğlu, Saim, *Senin Aşkınla – Kadırlılı Âşık Halil Karabulut*, Nur Matbaası, Konya, 1987.
- Sarıca, Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1977.
- Selimî, Sefil, *Yalınkat*, Emek Matbaası, Sivas, 1978.
- Şeriati, Ali, *Kültür ve İdeoloji*, çev. Orhan Bekin, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- Tanör, Bülent, *İki Anayasa 1961-1982*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.
- Teziç, Erdoğan, *100 Soruda Siyasî Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Tunçay Mete, Koçak Cemil, Özdemir Hikmet, Boratav Korkut, Hilav Selahattin, Katoğlu Murat, Ödekan Ayla, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, 1997.
- Türkeş, Alparslan, *Millî Doktrin Dokuz Işık*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1975.
- Yağız, Süleyman, ed., *Yürü Bre Hızır Paşa -Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi-*, Üç Çiçek Yayınevi, 1983.
- Yardımcı, Mehmet, *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara, 1998.
- Yılmaz, Tanzer Sülker, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Yücekök, Ahmet, *100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1983.

Zaman, Süleyman, *Mahzuni Şerif Yaşamı Dünya Görüşü ve Şiirleri*, Toros Matbaacılık, Ankara, 2000.

Zelyut, Rıza, *Halk Şiirinde Başkaldırı*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Makaleler

Bekki, Salahaddin, “1980 Sonrası Âşık Şiirinde Siyasi Söylemler”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 2, Sayı: 1, Kış 2016, (51-66).

Bekki, Salahaddin, “Aşık Şiirinin Siyasallaşması Üzerine Bir Deneme 1960-1980”, *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Gaziantep, 2006, (1-21).

Kaya, Doğan “Başlangıçtan Günümüze Âşık Edebiyatı”, *Âşık Edebiyatına Giriş*, Bişkek, (3-8).

Halıcı, M. Feyzi, “Âşıklık Geleneğinin Kökeni”, *Çağrı Dergisi*, S. 436, 1996, (9-11).

Tezler

Bek, Güler, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Bilgin, Ayşe, *XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Çoruk, Demet, *XIX. Yüzyıl Sosyal ve Siyasi Olaylarının Âşık Edebiyatına Yansımaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Köse, Serkan, *Tanzimat’tan Günümüze Âşık Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2012.

Özdemir, Cafer, *17-19. Yüzyıl Âşık Tarzı Türk Şiirinde Sosyo-Kültürel Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2011.

Vural, Narin Bağdatlı, *78 Kuşağının Toplumsal Belleği ve Tecrübesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Yurduşen, Yasemin, *Âşık Edebiyatı Halk Şiirindeki Eğitsel ve Öğretisel Unsurlar (Âşık Veysel Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2013.

